

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Mojca Polak

Informiranje in svetovanje za mlade na vzporedni poti

Diplomsko delo

Ljubljana, 2008

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Mojca Polak

Mentorica: red. prof. dr. Mirjana Ule

Informiranje in svetovanje za mlade na vzporedni poti

Diplomsko delo

Ljubljana, 2008

ZAHVALA: Zahvaljujem se mentorici dr. Mirjani Ule za vsestransko pomoč in podporo pri dokočanju študija in pri pisanju te naloge.

INFORMIRANJE IN SVETOVANJE ZA MLADE NA VZPOREDNI POTI

V nalogi so predstavljene aktivnosti in projekti na področju preprečevanja šolske neuspešnosti s poudarkom na sistemskih rešitvah za tiste mlade, ki so iz šolskega sistema izstopili.

V uvodnem delu izvemo, zakaj se avtorica loteva te problematike, v nadaljevanju se seznanimo z različnimi vidiki šolske neuspešnosti, kako znanstveniki pojasnjujejo glavne vzroke osipa ter v katerih smereh so iskali možnosti za izboljšanje stanja v zgodovinski perspektivi in danes.

Sledi predstavitev razsežnosti pojava osipa v Sloveniji, predstavitev podaktov in raziskav, ki so na tem področju v preteklosti že bile izvedene, sledi umestitev v širši, mednarodni prostor.

V drugem delu je obsežneje predstavljena dejavnost Informiranje in svetovanje za mlade na vzporedni poti, ki je podprta s teoretičnimi spoznanji in praktičnimi primeri iz organizacij, ki so dejavnost izvajale. Predstavljen je model izvajanja dejavnosti z nalogami, ki so jih posamezni udeleženci/ke sprejemali in načini, kako so med seboj sodelovali. Posebno mesto v nalogi imajo rezultati spremljave dejavnosti, ki vključujejo mnenja neposrednih udeležencev ter mnenja tistih, ki so dejavnost izvajali. Slednja so tudi ključna za sklepne misli naloge.

Ključne besede: Informiranje in svetovanje, mladi, vzporedna pot, osip.

GUIDANCE FOR YOUNG PEOPLE AT THE PARALLEL PATHWAYS

The paper aims to present the main activities and projects in the field of drop out prevention as well as those intended for the young already out of educational system.

The introductory part of the paper presents the main motivation behind the reasons for the selection of the topic, followed by different views on the topic of drop out prevention and the reasons for the occurrence of the phenomenon in the recent research literature as well as throughout history. The main recommendations and indication of possible solutions are also presented.

The second part presents the activities of the Information and counselling for the young at the parallel pathways, corroborated with the theoretical insights and the examples from practice submitted from the organisations directly responsible for the provision of the service. The paper presents the model of the service delivers with the tasks of different actors involved and the models of cooperation. A special part of the paper is set aside to the results of the monitoring of the service as well as the voices of the users of the service and guidance workers themselves.

Key words: guidance, parallel pathways, drop out.

KAZALO

1	UVOD	7
1.1	OSNOVNO RAZISKOVALNO VPRAŠANJE	10
1.2	DEFINICIJE POJMOV	11
2	ZGODOVINSKI OKVIR	13
2.1	SMERI, KI POJASNUJEJO VZROKE IZPADA IZ ŠOLSKEGA SISTEMA V AZINDIVIDUALNIMI DEJAVNIKI	13
2.1.1	<i>Generična smer</i>	13
2.1.2	<i>Smer, ki pojasnjuje vzroke osipa s psihoemocionalnimi vzroki</i>	15
2.2	SMERI KULTURNEGA PRIMANIKLIJA	16
2.3	SMERI DRUŽBENE REPRODUKCIJE	17
2.3.1	<i>Reprodukcija razrednih odnosov (kulturnega kapitala)</i>	17
2.3.2	<i>Reprodukcija kapitalističnih odnosov</i>	18
2.3.3	<i>Smer 'ujemanja' (correspondence)</i>	18
2.4	ODNOS DO UČENJA	19
2.5	INTERAKCIONISTIČNO GIBANJE	19
3	RAZSEŽNOST POJAV IN KAM SE UMEŠČAMO V ŠIRŠEM EVROPSKEM PROSTORU	21
4	RAZLOGI ZA OSIP V NOVEJŠI ZNANSTVENI LITERaturi	29
4.1	RAZLOGI, POVEZANI S ŠOLO	29
4.2	OSEBNE ZNAČILNOSTI IN OSIP	31
4.3	RAZLOGI, POVEZANI Z DRUŽINO	31
5	MLADI PO IZSTOPU IZ ŠOLE	33
6	POLITIČNO EKONOMSKI OKVIR	35
7	INFORMIRANJE IN SVETOVANJE ZA MLADE NA VZPOREDNI POTI	42
7.1	1. OKVIR	42
7.1.1	<i>Opis stanja: Mladi, ki iz izobraževalnega sistema izpadejo in se ne prijavijo na zavodu za zaposlovanje</i>	43
7.1.2	<i>Osnovni cilji dejavnosti</i>	46
7.1.3	<i>Faze uvedbe dejavnosti Informiranje in svetovanje za mlade na vzporedni poti</i>	47
7.1.3.1	1. faza: raziskovanje in razvoj	47
7.1.3.2	2. faza: izvedba svetovalnih storitev	48
7.1.3.3	3. faza: priprava podlag za nadaljnjo izvedbo dejavnosti	48
7.1.3.4	4. faza: spremljanje dejavnosti	49
7.1.4	<i>Metoda dela - interaktivni pristop</i>	49

7.2	TEORETIČNA ZHODIŠČA MREŽE ZA INFORMIRANJE IN SVETOVANJE ZA MLADENE NAVZPOREDNI POTI	50
7.2.1	<i>Ključni pojmi</i>	50
7.2.1.1	Kdo so mladi na vzporedni poti v programu ISM/Ciljna skupina.....	52
7.3	ORGANIZIRANOST DEJAVNOSTI.....	53
7.3.1	<i>Vloge in naloge različnih akterjev dejavnosti ISM</i>	53
7.3.1.1	Vloga mladih v procesu ISM:	53
7.3.1.2	Vloge in naloge strokovne delavke v ISM:.....	53
7.3.1.3	Vloge in naloge razvojno-koordinacijske enote dejavnosti Informiranje in svetovanje za mlade na vzporedni poti	61
7.3.1.4	Vloge in naloge organizacij, ki so nosilke izvedbe dejavnosti ISM v lokalnem okolju:	64
7.3.2	<i>Smernice povezovanja organizacij v lokalni skupnosti</i>	65
7.3.3	<i>Vrste organizacij</i>	66
7.3.3.1	Zavod RS za zaposlovanje (ZRSZ).....	66
7.3.3.2	Centri za socialno delo	70
7.3.3.3	Osnovne šole in srednje šole.....	72
7.3.4	<i>SPREMLJAVA POSKUSNEGA OBDOBJA UVEDBE DEJAVNOSTI</i>	72
7.3.4.1	Splošna ocena ISM s strani organizacij izvajalk dejavnosti.....	73
7.3.4.2	Rezultati spremljave dejavnosti po zaključenem prvem obdobju.....	79
7.3.4.3	Opis primerov dobre prakse	82
7.3.4.4	Pogled na uvedbo dejavnosti s strani vodje projekta	84
8	ZAKLJUČEK	87
9	LITERATURA	89
10	PRILOGE	92
	PRILOGA A: KAKO PRISTOPITI DO CILJNE SKUPNE MLADIH NAVZPOREDNI POTI.....	92
	PRILOGA B: PARTICIPACIJA MLADIH V PROGRAMU INFORMIRANJE IN SVETOVANJE ZA MLADENE NAVZPOREDNI POTI.....	95
	PRILOGA C: STRATEGIJE DELOVANJA.....	98
	PRILOGA D: MESTO/PODEŽELJE	102

1 UVOD

S problematiko osipa sem se srečala v svoji prvi službi, kjer sem delala s skupinami mladih, ki so iz izobraževalnega sistema izstopili in so svojo pot nadaljevali s prijavo na Zavodu RS za zaposlovanje. Leto in pol smo drug drugemu zapolnjevali dopoldneve, jaz najprej kot somentorica programa, pozneje kot mentorica, oni kot udeleženci dvoipolmesečnih usposabljanj z naslovom Uspešna pot do zaposlitve, ki so bila financirana iz sredstev Zavoda za zaposlovanje in so bili uvrščena med tako imenovane programe 'psihosocialne rehabilitacije'.

V dveh mesecih in pol smo se z udeleženci programa dodobra spoznali. Mladi so bili program pripravljeni redno obiskovati, izpolnjevali so svoje obveznosti, za katere smo se skupaj dogovorili, čas druženja nam je hitro minil. Bogatejša sem bila za pozitivno izkušnjo in spoznanje, da se v odnosu obojestranskega spoštovanja da veliko narediti. Začela so se mi postavljati vprašanja, kaj privede mlade do tega, da kljub temu, da so mladi, večinoma polni življenjske energije in idej, šolo zapustijo in pot za uresničitev svojih potencialov iščejo drugje, po poteh, ki so dosti bolj nevsakdanje in neredko tudi zelo strme. Spraševala sem se tudi, zakaj so potrebovali v povprečju kar leto in pol, da so se prijavili na Zavod RS za zaposlovanje in kakšni načini in metode dela bi bili za njih bolj sprejemljivi.

Naše poti so se pozneje razšle. Jaz sem kraj zapustila zato, ker Zavod za zaposlovanje našega programa ni redno plačeval. Mladi zato, ker so se večinoma vključili v druge oblike izobraževanja.

Moja pot se je nadaljevala na Centru RS za poklicno izobraževanje (CPI), na Nacionalnem observatoriju Slovenije, kjer se je moje delo na področju osipa nadaljevalo na precej drugačen način. Leta 1997 smo pripravili Poročilo o poklicnem in strokovnem izobraževanju. Struktura je bila enotno določena s strani Evropske fundacije za izobraževanje, ki je poročilo tudi financirala. Eno izmed poglavij je bilo namenjeno

prikazu podatkov o opuščanju šolanja. V sodelovanju z Zavodom RS za zaposlovanje, ki je podatke o generacijskem spremljanju takrat zbiral, smo pripravili pregled stanja. Podatki so pokazali, da je mladih, ki programov poklicnih in strokovnih šol po petih letih spremljanja ne zaključijo, kar 16,2 %. Podatki so bili v našem prostoru objavljeni prvič in so med strokovno javnostjo sprožili plaz razprav in interpretacij, nam pa so postavili okvir za nadaljnje delo. Rezultate spremljanja smo lahko zadnjič objavili leta 2000. Zakonske ovire so namreč preprečile, da bi se generacijsko spremljanje nadaljevalo.

Na Centru sem začejala spoznavati drugo, šolsko plat problema. Na eni strani okorele in zastarele pravilnike, (naj navedem le primer, ko mladim, ki so bili negativno ocenjeni iz dveh predmetov in imajo zato letnik zaključeno negativno, odvzamejo in razveljavijo znanje tudi pri ostalih predmetih in jim zapovedo, da morajo ponovno obiskovati vse predmete letnika), in na drugi strani različna šolska okolja. Spoznavati sem začela, da se šole problema večinoma zavedajo in da v marsikaterem kolektivu mladim pomagajo premagovati ovire na poti do pozitivnega spričevala, vendar sem ugotovila tudi, da sistematičnega pristopa k problematiki ni.

Priložnost za začetek konkretnih, bolj organiziranih aktivnosti na šolah se je pokazala leta 1999. Z Ministrstvom za delo, družino in socialne zadeve in Zavodom RS za zaposlovanje je bil objavljen razpis za inovacijske projekte na temo preprečevanje osipa. 10 šol je v sodelovanju z vodji področij na CPI razvijalo svoje ideje. Projekti so bili vsebinsko zelo različni, ponekod so se osredotočili na razvoj in izboljšanje socialnih veščin dijakov, na intenzivnejše aktivnosti poklicne orientacije, drugod so več pozornosti posvetili obdobju prehoda dijakov iz osnovnih v srednje šole. Izkušenj se je nabralo veliko in čas je bil, da jih strnemo v konsistentno celoto, da bodo v pomoč tudi drugim šolam.

Leto 2002: Izkušnje iz preteklih let in spoznanje, da je za uspešno delovanje na področju preprečevanja šolske neuspešnosti in preprečevanja posledic predčasnega opuščanja šolanja potrebno usklajeno delovanje več institucij, je botrovalo dejstvu, da smo v okviru Razvojnega programa za implementacijo izhodišč poklicnega in strokovnega

izobraževanja razvili projekt Preprečevanje šolske neuspešnosti in blažitev njenih posledic (OPSI). Projekt je vodil CPI, vključeni so bili strokovnjaki Fakultete za družbene vede, Ministrstva za šolstvo in šport, Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve, Andragoškega centra Slovenije in Zavoda RS za zaposlovanje. Glavni cilji projekta so bili: razviti mednarodno primerljivo metodologijo za spremljanje pojava osipa, zbrati izkušnje uvedbe preventivnih ukrepov za preprečevanje osipa v poklicnih in strokovnih šolah, ki so bili razviti v okviru inovacijskih projektov, izdelati podlage za mrežo spremljanja in informiranja populacije, ki je iz sistema poklicnega in strokovnega izobraževanja izpadla oz. izstopila ter ni vključena v druge organizirane oblike formalnega ali neformalnega izobraževanja ter izoblikovati standarde za programe, ki so v okviru Aktivne politike zaposlovanja namenjeni mladim z osnovnošolsko izobrazbo ali manj.

V dve leti trajajočem projektu smo dosegli večino zastavljenih ciljev: naredili smo model preprečevanja šolske neuspešnosti, ob pomoči kolegov iz tujine (v okviru projekta Total Counselling) smo pripravili podlage za mrežo celostnega svetovanja za mlade, ki so v t.i. 'status zero position', skupina za metodologijo pa je pregledala, na kakšen način bi se ponovno dalo uvesti spremljanje dijakov ter katere podlage potrebujemo za zbiranje podatkov, ki nam bodo dali jasno sliko, koliko dijakov posamezne generacije opusti šolanje.

Sama sem imela nalogo vodje programa (pripravila sem izhodišča za vse štiri dele, aktivno sodelovala v vseh podskupinah programa in skrbela za smiselno povezovanje vseh štirih delov v celoto).

Leto 2004: Okvir Evropskega socialnega sklada nam je omogočil, da smo pripravljene modele lahko začeli preizkušati v praksi in sicer v okviru projektov Preventivni ukrepi za preprečevanje osipa (PUPO) in Mreže informiranja in svetovanja za mlade (ISM). Projekta sta imela odobreno financiranje do zaključka leta 2006.

Projekt PUPO, ki je vključeval 20 šol, je vodila kolegica Barbara Božič, sama pa sem bila v vlogi vodje dejavnosti Informiranje in svetovanje za mlade, pozneje Informiranje in svetovanje za mlade na vzporedni poti.

1.1 OSNOVNO RAZISKOVALNO VPRAŠANJE

Diplomsko delo je evalvacija projektov, ki obravnavajo problematiko zgodnjega opuščanja šolanja, in v katerih sem tudi sama sodelovala, bodisi kot vodja projekta bodisi kot ena izmed sodelujočih. Poudarek je na predstavitvi in evalvaciji dve leti trajajoče dejavnosti Informiranje in svetovanje za mlade na vzporedni poti (ISM), ki je podprta s teoretičnimi spoznanji in praktičnimi primeri iz vključenih organizacij. Naloga zaokrožuje moja razmišljanja o tem, kako organizirati informativno svetovalno dejavnost na tak način, da bo za mlade privlačna, da jo bodo sprejemali in jim bo na poti k uresničitvi ciljev v pomoč, ne pa dodatna ovira¹.

Osnovno raziskovalno vprašanje diplomske naloge je, zakaj je nova storitev za mlade na vzporedni poti potrebna.

Delo je razdeljeno v tri sklope. V prvem bom predstavila predvsem razsežnost pojava osipa v Sloveniji in kam se uvrščamo v širšem, mednarodnem prostoru, nadaljevala bom s predstavitvijo glavnih vzrokov osipa in kaj se po osipu dogaja.

V drugem delu obsežneje predstavljam dejavnost ISM, zakaj smo se snovalci dejavnosti sploh lotili uvajanja nove storitve in katerim ciljem smo sledili, nadaljujem s teoretičnimi izhodišči za izdelavo mreže ISM, nalogami vseh vključenih akterjev ter zaključujem s poglavjem o rezultatih spremljave dejavnosti.

Nalogo zaključujem s sklepnimi ugotovitvami.

---

¹ Dejavnost je bila financirana s sredstvi evropskega socialnega sklada, v njej sem sodelovala kot vodja, in sicer od priprave podlag za umestitev v Enotni programski dokument RS do zaključnega poročila o spremljavi.

1.2 DEFINICIJE POJMOV

Za boljše razumevanje želim na tem mestu pojasniti dva osnovna pojma, ki ju v nalogi uporabljam:

Osip iz izobraževalnega sistema: V slovenski literaturi se je za mlade, ki iz šolskega sistema izpadejo, v devetdesetih letih prejšnjega stoletja uveljavil izraz osipniki/ce. V Slovarju slovenskega knjižnega jezika je pod izrazom osip napisano sledeče: »s številom izraženo razmerje med številom istočasno vpisanih učencev in učencev, ki v rednem roku končajo šolanje«. (SSKJ 2008, 63). V Evropski uniji je stopnja osipa definirana kot: »delež populacije stare od 18 do 24 let, ki so dosegli ISCED 2 (lower secondary) nivo izobrazbe ali manj, in niso v izobraževalnem procesu ali usposabljanju (European Commission v Ignjatović 2007, 112). V Veliki Britaniji so za to ciljno skupino dolga leta uporabljali izraz 'youngsters in status zero position', v novejšem času pa se je začel uporabljati izraz 'youngsters in NEET' (Not in Education, Employment or Training) (Henderson 2004, 14), ki se sicer še vedno osredotoča na to, kje mladi niso in posredno nakazuje tudi na to, kje naj bi bili, vendar ocenjujem, da je vseeno korak naprej od izraza 'status nula', ki njihovo kakršno koli siceršnjo aktivnost ali položaj zanika. V nalogi uporabljam izraz osip oz. osipniki iz izobraževalnega sistema v tistih delih, ki opisujejo splošni okvir problema, uporabljam vire drugih avtoric in avtorjev, oz. navajam izjave drugih.

Mladi na vzporedni poti: Sama za mlade, ki niso v izobraževalnem sistemu, usposabljanju ali na trgu dela, ter so mlajši od 19 let, uporabljam izraz mladi na vzporedni poti. Ideja za tovrstno poimenovanje se mi je porodila ob spremljanju bogatih zgodb mladih, ki sem jih kot vodja dejavnosti Informiranje in svetovanje za mlade imela priložnost spoznati. Ostali sodelujoči/e v projektu so izraz lepo sprejeli, zato smo tudi dejavnost po prvem obdobju preimenovali v Informiranje in svetovanje za mlade na vzporedni poti. Z njim želim opozoriti na pomembnost časa in aktivnosti, ki jih mladi po izstopu iz izobraževalnega sistema počnejo. Potrebno je namreč spoznati, da mladi, ki jih v statistikah ni, niso osipniki oz. 'izginili iz sistema', pač pa so na vzporedni poti, kjer

počnejo raznovrstne aktivnosti. Menim, da prav kakovost in vsebina slednjih ponuja odgovor na to, kdaj, kam in kako se bodo ponovno vključili v bolj vidne, prepoznane in višje vrednotene oblike družbene participacije. Z ustrežno ponudbo raznovrstnih storitev in aktivnosti, ki so usmerjene v posameznega mladostnika/co in prilagojene spreminjajočim se potrebam mladih v tem obdobju, pa lahko bistveno pripomoremo k dvigu kakovosti življenja mladih tudi v tem obdobju, boljšemu poznavanju svojih potreb in možnosti ter posledično hitrejšemu sprejemanju odločitev za nadaljevanje poti.

2 ZGODOVINSKI OKVIR

Smeri zgodnjega opuščanje šolanja v prejšnjem stoletju:

Raziskave o uspešnosti učencev v šoli so stare domala toliko kot šolski sistemi sami. V znanstveni literaturi obstaja mnogo raziskav, ki osvetljujejo fenomen izpada iz šolskega sistema z različnih vidikov, narejene so številne študije o razsežnosti pojava, vzrokih osipa, nekatere pa iz njih izpeljujejo tudi predloge za učinkovitejšo izobraževalno in socialno politiko.

Namen tega poglavja je oris glavnih smeri v raziskavah, ki so potekale na tem področju v dvajsetem stoletju. Predstavljene so smeri, ki pojasnjujejo vzroke izpada iz šolskega sistema z individualnimi dejavniki, s kulturnim primanjkljajem, smeri družbene reprodukcije, smeri, ki pojasnjujejo neuspeh v šoli z odnosom, ki ga ima posameznik do šolanja in interakcionistična smer, ki se prvenstveno ukvarja z vprašanjem, kako se proces neuspeha v šoli razvije (Eurydice 1994).

2.1 Smeri, ki pojasnjujejo vzroke izpada iz šolskega sistema z individualnimi dejavniki:

2.1.1 Generična smer:

Generična smer je imela največ zagovornikov predsvem v začetku 20. stoletja. "Predstavniki generične smeri razlagajo izpad iz šolskega sistema s pomanjkljivostmi posameznika, te so merljive in jih je mogoče razložiti in predvideti z uporabo različnih testov" (Eurydice 1994,47).

Binet in Simon sta na začetku stoletja želela ugotoviti, kdo so mladi, ki se niso prilagodili šolskemu sistemu tako, da sta uporabila lestvico za merjenje inteligence. Dijaki, ki so dosegli slabše rezultate, so bili na podlagi teh testov klasificirani v kategorije mentalno zaostlih, bolnih, neozdravljivih, prizadetih in so bili premeščeni v posebne šole.

Teste so počasi začeli uporabljati za ocenitev genetskih potencialov posameznikov/ic in celo družbenih razredov. Leta 1917 je L.M. Lerman napisal: "Skoraj gotovo je, da otroci višjega razreda bolje uspevajo v šoli in imajo boljše rezultate testov, posebno zaradi boljše zasnove, ki jo dobijo ob rojstvu" (Eurydice 1994, 47) .

Zagovorniki tega gibanja so trdili, da je uspeh v šoli odvisen od inteligence, ki je 'določena' v genetski osnovi. Na osnovi distribucijske krivulje inteligence v populaciji (Gausova krivulja, normalna porazdelitev) avtorji v zahodnem svetu šolski uspeh ali neuspeh razlagajo s pomočjo inteligenčnega kvocienta. Populacijo so glede na višino IQ-ja razdelili v štiri skupine in napovedovali, kakšen bo njihov uspeh v šoli.

V skladu s to smerjo je inteligenca torej determinirana biološko. Posamezniki po naravi niso vsi enako nadarjeni in nimajo enako visokega IQ-ja. "Bistvena naloga šole je, da izbere tiste, ki so najprimernejši, da tvorijo elito, ki bo služila dobrobiti države" (Eurydice 1994, 48).

"To smer, katere namen je bil zagovarjati obstoječi družbeni red, izhajajoč iz tako imenovanih bioloških zakonov, so kritizirali tudi številni genetiki sami. Inteligenca je bila tu zreducirana zgolj na rezultate testov, kjer je vidik inteligence, ki je sposobnost znati, vedeti, razumeti, predstavljati si, sposobnost prilagoditi se novi situaciji, najti rešitev za nepredvidljive okoliščine, prikrit" (Eurydice 1994, 48).

Smer danes v znanstvenih krogih nima več resnih zagovornikov, ideologija o nadarjenosti pa živi dalje, vendar le v določenih mentalitetah.

2.1.2 Smer, ki pojasnjuje vzroke osipa s psihoemocionalnimi vzroki

Ta šola povezuje predvsem procesa zgodnjega razvoja osebnosti in napredovanja v šoli. Njeni predstavniki so identificirali štiri glavne faze prehoda med potekom izobraževanja. Vsak prehod zahteva prilagoditev na nove razmere. Mladi na zahteve, ki jih prehodi prinašajo, ne reagirajo enako. Težave v šolanju se zato lahko definirajo kot nadomestilo za psihološke konflikte, ki prizadenejo osebnost kot celoto. Otrok se lahko umakne v popolno zanikanje šole. Šola zavrača pasivno, kar se kaže v pomanjkanju iniciative. Običajno so za tako vedenje krive težave z učitelji, reakcija na neuspeh pa je lahko le odgovor na regresivni položaj, ki je izven pravih šolskih problemov. Intelektualna inhibiranost, ki je za to stanje značilna, lahko povzroči resne nevrotične probleme. Obstajajo tudi druge, manj očitne oblike neuspeha. Številne študije so osvetlile visoko frekventnost somatskih problemov v prvih mesecih srednješolskega izobraževanja. Ta stanja izhajajo iz globoke ankcioznosti. Učenci lahko privzemajo nezdružljive navade, ki segajo od jeze, sanjarjenja ali manifestne stroge opozicije. Vsa ta vedenja kažejo na emocionalne motnje (Eurydice 1994, 48).

Nekateri znanstveniki so dokazali korelacijo med neuspehom v šoli in posamezno emocionalno reakcijo:

1. primeri, ki izhajajo iz konfliktov, povezanih z ločitvijo od družine. Šola postopoma oddvaja otroka od njegove družine. Ta razdor za vedno povzroči nervozo v otroku, ki je oddvojen od matere. Otrokova prilagoditev na nove okoliščine je odvisna od kakovosti odnosa med otrokom in mamo in še bolj od celotnega vzdušja v družini. Če je vzdušje napeto, imajo lahko odzivi nanj globoke posledice na šolanje, posledice so lahko tudi neuspeh v šoli.
2. Konflikti, ki izhajajo iz tekmovalnosti. Občutek tekmovalnosti v otroku znotraj družine se lahko prenaša tudi na šolo, v tekmovalnost med dijaki. Občutek manjvrednosti in nizko samospoštovanje lahko nastane iz emocionalne šibkosti. Posledica je tako občutek nemoči, ko se učenec sooča s problemi v šoli.

3. Problemi v puberteti lahko prav tako vodijo do situacije neuspeha v šoli. Psihične in emocionalne težave, ki nastanejo v tem obdobju, lahko destabilizirajo pubertetnika/co in bolj ali manj ogrozijo tudi njegov/njen šolski uspeh.

Po mnenju predstavnikov/ic te šole je neuspeh v šoli odgovor na odklonilno ali pretirano zaščitniško vedenje staršev. Kadar starši ne predstavljajo avtoritete, se lahko zgodi, da dijaki prenesejo svojo agresijo na učitelje/ice v šoli. Šola tu predstavlja prisilno institucijo, ki ni povezana z novimi interesi te starostne skupine (Eurydice 1994, 48-50).

2.2 Smeri kulturnega primanjkljaja

Teorije kulturnega primanjkljaja so bile aktualne predvsem v 60-tih in 70-tih letih prejšnjega stoletja. Izhajajo iz statističnih analiz, ki odkrivajo velike razlike v obsegu zgodnjega opuščanja šolanja glede na socialno okolje, iz katerega učenci/ke izhajajo. Prikazujejo, da je fenomen šolskega osipa fenomen socialno depriviligiranih skupin, ki se ga da pojasniti z ekonomskimi, socialnimi in kulturnimi dejavniki. Neuspeh v šoli razlagajo s socialno kulturnim primanjkljajem oz. kulturno deprivacijo. Po njihovem mnenju otroci iz socialno depriviligiranih skupin ne pridobijo ustreznih osnov, ki so potrebne za uspešno šolanje. Pomanjkanje kulturnih resursov v družini in socialnem okolju pripelje do počasnejšega intelektualnega razvoja otrok, posebno na verbalnem in kognitivnem področju.

Pripadniki te smeri so se osredotočali na raziskovanje različnih vidikov povezav med šolskim neuspehom in socialno kulturnim okoljem. Raziskovali so bralne navade v različnih družinah in njihov vpliv na uspeh v šoli, izobraževalno klimo v domačem okolju, stike staršev in učiteljev, pomen in uporabo jezika v različnih družinah, ekonomski položaj družin in otrok in drugo.

Teorija deficita je omogočila nastanek cele vrste izobraževalnih projektov, katerih cilj je bil kompenzacija kulturnega deficita otrok skozi stimulatívne projekte pomoči v izobraževanju.

Čeprav ta smer predstavlja pomemben prelom z genetičnim gibanjem, vzroke in glavne attribute izpada iz šolskega sistema še vedno išče v učencih/kah in njihovih družinah. Smer je bila deležna resnih kritik predvsem zaradi dejstva, da postavlja v ospredje dve kategoriji, univerzalno znanje in znanje, ki ga prejmejo učenci iz relativno depriviligiranega okolja. "S priznanjem družbene neenakosti na področju kulturnih dobrin ali pridobivanja znanja je podana negativna in elitistična sodba o kulturnem in intelektualnem nivoju določenih družbenih skupin" (Eurydice 1994, 52) .

2.3 Smeri družbene reprodukcije

Te smeri se osredotočajo na represivno, selektivno in reprodukcijsko vlogo izobraževalnega sistema. "Razvijajo idejo o t.i. 'disabling school', kjer se ne upošteva vrednot vseh učencev//k, pač pa le vrednote privilegiranih družbenih slojev, kar vodi v družbeni konflikt" (Eurydice 1994, 52). Njena organizacija in notranje delovanje sta prilagojena otrokom iz določenih družbenih skupin na škodo otrok depriviligiranega razreda. Oglejmo si nekatere smeri, ki spadajo v ta okvir nekoliko podrobneje.

2.3.1 Reprodukcijski razredni odnosi (kulturnega kapitala):

Šola reproducira strukturo razrednih odnosov in prispeva k legitimnosti družbene hierarhije. Šola potrjuje in učvrščuje družbeni habitus. Šolske norme odgovarjajo kulturnim normam vladajočega razreda. Šola na otroka prenaša kulturni kapital, ki je blizu šolski kulturi in načine obnašanja, ki zagotavljajo useh v šoli in pozneje v družbi. Otroci iz depriviligiranega okolja tega kapitala nimajo. Šolski svet je zanje popolnoma tuj, kar ne vodi le do zgodnjega opuščanja šolanja, pač pa tudi do lastnega izključujočega vedenja (Eurydice 1994, 53).

2.3.2 Reprodukcijski kapitalistični odnosi

Nekateri avtorji, predvsem Althusser, (Eurydice 1994, 53) utemeljujejo svoje poglede na 'konceptu ideološkega aparata države'. Ta je razvil je idejo, da izobraževalni aparat prispeva k reprodukciji kapitalističnih produkcijskih odnosov. "Organizacija šole usmerja mlade v nasprotujoče, vendar zanesljive mreže višjega in visokega izobraževanja oz. osnovnega in poklicnega izobraževanja, ki reflektirajo kapitalistično delitev med ročnim in intelektualnim delom. Te mreže, ki v resnici prenašajo splošno ideologijo, imajo za cilj delitev družbenih razredov na tiste, ki izkoriščajo in izkoriščane" (Eurydice 1994, 53).

2.3.3 Smer 'ujemanja' (correspondence)

Ta smer poudarja obstoj nekaterih podobnosti med družbeno strukturo izobraževalnega sistema in oblikami zavesti, medosebnega vedenja in osebnosti, ki jo sistem vzdržuje in krepi v dijakih/injah. Različni nivoji izobraževanja imajo namen vzdrževati notranjo organiziranost, primerljivo z organizacijo, ki jo najdemo na različnih nivojih v hierarhični delitvi dela. Tako so v postosnovnošolskem izobraževanju aktivnosti dijakov/inj dosledno regulirane. Enako je spoštovanje pravil zelo pomembno na nižjih delovnih mestih. Aktivnosti na postsekundarnem nivoju v izobraževanju, so prav tako kot aktivnosti delavcev/k na srednjem nivoju v poslu bolj samostojne in manj regulirane. "Osnovna smernica elitističnega univerzitetnega študija pa je, da razvije družbene odnose, ki odgovarjajo tistim, ki že delujejo na višjih nivojih poslovne hierarhije" (Eurydice 1994,53).

Namen vseh treh usmeritev je, da ugotovijo statistično korelacijo med izpadom iz šolskega sistema in pripadanjem določeni družbeni skupini. Upoštevajoč te teorije izobraževalni sistem prispeva k reprodukciji družbenih pozicij. Razlike, ki jih najdemo v šolah, reflektirajo družbene razlike. Neenakost v šoli je le prenos neenakosti iz drugih družbenih okolij.

Kritiki te teorije poudarjajo, da dogmatična trditev, da je neuspeh v šoli pogojen s kulturno družbenim okoljem, vodi do poenostavljenega zaključka, da je šolski neuspeh

družbeno in ne genetsko pogojen. Edina rešitev, ki jo ta smer ponuja, je reforma šole in družbe kot celote (Eurydice 1994, 53-54).

2.4 Odnos do učenja

Po tej teoriji je izziv predhodnega opuščanja šolanja mogoče razložiti z individualnimi lastnostmi učencev/k, ki zelo na splošno pripadajo isti družbeni skupini. Znanstveniki/ce postavljajo pod vprašaj statistično korelacijo med družbenim izvorom in izobraževalno kariero in ugotavljajo, da ta ne omogoča z gotovostjo predvideti uspeha ali neuspeha v šolskem sistemu. Glavni poudarek je stopnja pomembnosti, ki jo posameznik pripisuje uspehu v izobraževalnem sistemu.

“Mladi niso le primerki, ki se ravnaajo po določenem zunanjem, družbeno kulturnem okolju. Okolje lahko nakaže vpliv, ki se odrazi skozi osebna in splošna stališča, ki jih posameznik sam razvije skozi svojo osebno zgodovino. In vsaka osebna zgodovina je edinstvena” (Charlot B. v Eurydice 1994, 54) .

Odnos, ki ga posamezniki/ce razvijejo v šoli do šolskega okolja in izpolnjevanja šolskih obveznosti, je specifičen in zrcali karakter posameznika. “Posameznik/ca po tej teoriji ni preprosta inkarnacija družbene skupine ali produktov okolja, pač pa svojo pot oblikuje sam, s svojimi stališči in vedenjem” (Euridice 1994, 54).

2.5 Interakcionistično gibanje

Osnovno vprašanje, ki ga je raziskovala interakcionistična smer, je, kako se šolski neuspeh razvije. V središču je analiziranje dnevnih dogajanj v šoli, ki pripeljejo do izpada iz šolskega sistema. Z drugimi besedami: osredotočajo se na družbeni in odnosnostni proces v trikotniku otrok, okolje in šola. ‘Šolski neuspeh prikazuje kot konkretno celoto neenakih odnosov, ki pripljejo do marginalizacije in razvoja neustreznih učnih strategij’

(Chauveau G. in Rogovas E. v Eurydice 1994, 55). Veje v okviru te smeri so se osredotočale na raziskovanje učiteljevih pričakovanj in interakcije v razredu, naslednje pomembno področje, ki je zanimalo mnoge, je uporaba jezika v šoli in vpliv učenčeve uporabe jezika na njihovo vključenost v dogajanje v razredu, vpliv pogojev v razredu in navad v izobraževanju ter proučevanje aktivnosti v razredu, ki poleg kognitivnih spretnosti vplivajo na uspeh v izobraževanju.

Pomembno raziskovalno področje je posvečeno tudi vlogi, ki jo ima v izobraževalnem procesu ocenjevanje. Ugotovljeno je bilo, da ima neustrezno ocenjevanje v izobraževalnem procesu zelo hude posledice. Raziskovanje tega področja je vplivalo na razvoj različnih metod učenja in poučevanje. Pomemben pomen imajo tudi raziskave metod vrednotenja znanja. Znanstveniki/ce ugotavljajo, da mora biti ocenjevanje bolj integrirano v učni proces in, da kljub številnim prilagoditvam, ocenjevanje tako z vplivom na sam proces kot tudi na rezultat učnega procesa postaja osnovno sredstvo učenja in poučevanja (Eurydice 1994).

3 RAZSEŽNOST POJAVA IN KAM SE UMEŠČAMO V ŠIRŠEM EVROPSKEM PROSTORU

Pomen znanja in izobrazbe v sodobnih razvitih družbah narašča, izobrazba postaja potrebna in zaželena tudi za opravljanje manj zahtevnih del in nedvomno eden izmed dejavnikov za socialno uvrščanje in kakovostno življenje otrok in mladostnikov. Hkrati postaja tudi pomemben dejavnik dostopa do virov, s katerimi posameznik zadovoljuje svoje potrebe na različnih področjih.

Tisti mladi, ki ostajajo brez izobrazbe, bodo, kakor kaže raziskava OECD, izpostavljeni najrazličnejšim negativnim posledicam svoje nedokončane izobraževalne poti, naj bi bili precej pogosteje težje zaposljivi, zaposleni za določen čas, imeli nižje plače, obstaja pa tudi nevarnost, da bodo celo življenje čutili posledice svoje nedokončane šolske poti (OECD 1998).

Pri uveljavljanju deklarativne usmeritve – dvig kakovosti življenja prebivalstva in skupnosti, države EU podpirajo ukrepe, ki temeljijo na konceptu državljskih pravic. Uvaja se pojem državljan s pravicami do kakovostnega življenja, kar predstavlja njegov nadzor nad viri in dostop do dobrin, ki so namenjene vsem v družbi.

Pravica do izobraževanja je ena temeljnih pravic posameznika v sodobni družbi.

Prekinitev šolanja, preden je posameznik uspel razviti potencialne, ki mu omogočajo vstop v delovno, javno in zasebno življenje, mlademu človeku ne omeji le dostopa do izobraževanja, pač pa do nekaterih drugih, prav tako zelo pomembnih virov zagotavljanja pravic, predvsem ekonomskih, zdravstvenih in socialnih (Škerjanc 2006).

Omenjene posledice prinašajo pred ureditve sodobnih družb zahteve po izboljšanju kakovosti, učinkovitosti in uporabnosti družbenih podsistemov (izobraževalnega,

zaposlovalskega sistema in sistema socialno varstvenih storitev). Izhodišče za načrtovanje tovrstnih storitev postanejo posameznikova celotna življenjska situacija in njegovi osebni življenjski cilji. Če jih sam ne more uresničevati, uveljavlja pravico do ustreznih storitev, ki mu omogoča dostop do javnih dobrin in socialno participacijo (Škerjanc 2006). To pa zahteva ne le spremembe v vsebini ponudbe storitev, pač pa tudi v načinu ponudbe storitev.

“Na načelni ravni je zgodnje opuščanje šolanja pri nas že prepoznano kot socialni problem, na praktično politični ravni pa je to problem, s katerimi se bodo morale ustrezne politike v Sloveniji šele soočiti in se organizirati” (Ule 2004, 36).

V zadnjem desetletju sicer potekajo številni projekti, ki se osredotočajo na to problematiko tako s šolskega kot zaposlovalskega vidika, vendar sistematičnega, celovitega in kontinuiranega pristopa, ki bi vključeval vse pristojne resorje, zaenkrat še ni. Še posebej ranljiva ciljna skupina v tej situaciji ostajajo tisti mladi, ki se znajdejo med sistemoma, torej niso ne v šoli, ne v sferi dela, in jih v tej nalogi imenujemo mladi na vzporedni poti.

Kot predpogoj za ustrezno načrtovanje ukrepov je potrebno redno spremljanje pojava, zato se bomo v nadaljevanju posvetili predstavitvi obstoječih podatkov o razsežnosti pojava osipa.

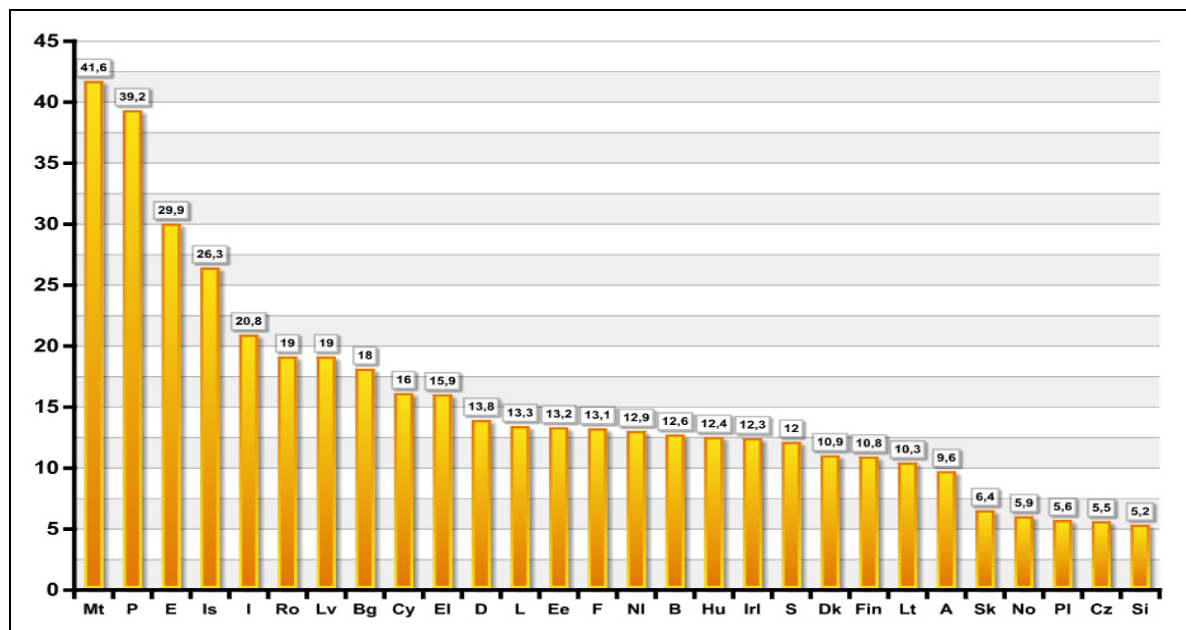
“V svetu so uveljavljeni štirje načini zbiranja podatkov o osipnikih: 1. registri šolajoče se mladine, ki jih zbirajo posamezne šolske ustanove in se zbirajo v centralnih bazah na ravni države, 2. namenske raziskave, ki ponujajo možnost določiti tista vprašanja, ki v konkretnem kontekstu ponujajo relevantne odgovore, 3. popisi prebivalstva, 4. anketa o delovni sili (Labour Force Survey), ki ponuja mednarodno primerljive podatke, vendar ni primarno namenjena analizi izobrazbe in osipa” (Ignjatović 2007, 109).

Ker izobraževanje ni eno izmed področij skupnih politik v državah EU, so posamezna spremljanja, analize in prikazovanja pojava osipa v državah članicah EU odvisni od posameznih izobraževalnih sistemov in so za mednarodno raziskavo neprimerni (Ignjatović 2007).

‘Evropska komisija v svojih poročilih uporablja kot najboljši približek stopnji osipa kazalec, ki je pridobljen iz mednarodno primerljive raziskave Labour Force Survey (Anketa o delovni sili)’ (Ignjatović 2007,112).

“Omenjeni kazalec kot stopnjo osipa definira delež populacije stare od 18 do 24 let, ki so dosegli ISCED 2 (lower secondary) nivo izobrazbe ali manj in niso v izobraževalnem procesu ali usposabljanju“ (European Commission 2000 v Ignjatović 2007, 112),

Graf 3.1: *Delež mladih od 18 do 24 let z ISCED 2 nivojem izobrazbe ali manj, ki niso v izobraževalnem procesu ali usposabljanju, leto 2006:*

Vir: Ignjatović (2007, 116).

Ignjatović ugotavlja, da je v Sloveniji delež osipnikov manjši kot v drugih državah članicah EU. "Po podatkih Eurostata (pridobljenih z raziskavo Labour Force Survey – Anketa o delovni sili) je Slovenija leta 2006 imela le 5,2% mladih, starih med 18 in 24 let, ki niso končali kaj več od nižje stopnje srednje šole in niso več v izobraževalnem procesu (5% leta 2003 in 4,2% leta 2004)" (Ignjatović 2007, 116).

Kljub spodbudnim mednarodno primerljivim podatkom je primerno, da pogledamo tudi podatke, ki so jih v Sloveniji zajemali na Zavodu RS za zaposlovanje ter na službi za poklicno svetovanje in štipendiranje in sodijo v kategorijo t.i. namenskih raziskav. Služba

je podatke zbirala z namenom svetovanja za vpis v srednje, višje in visoke šole, pri preusmeritvi ali za izdelovanje zaposlitvenih načrtov. Metodologija spremljanja osipa na srednješolski ravni je temeljila na podlagi petletnega spremljanja vseh vpisanih v izobraževalne programe v določenem letu. Stopnja osipa v analizah predstavlja dijake, ki po petih letih od prvega vpisa v srednješolsko izobraževanje niso zaključili nobene stopnje srednješolskega izobraževanja² (Geržina 2000). Podatki so bili pozneje večkrat objavljeni in interpretirani³. Na tem mestu so strnjeni le tisti, ki osvetlujejo nekatere glavne vidike problematike predčasnega opuščanja šolanja in kje je problem največji.

Zgodnji osip se prvič pojavi že v osnovni šoli, drugič na prehodu iz osnovne v srednjo šolo. Osipniki iz osnovne šole so tisti, ki osnovnošolsko obveznost sicer izpolnijo, vendar ne pridobijo osnovnošolske izobrazbe. Slednjih je bilo po podatkih iz leta 1998 dva do tri tisoč ali okrog 10% generacije. O učencih, ki ne nadaljujejo šolanja v srednješolskih programih, natančne evidence ni.

Naslednji pomemben mejnik je osip na srednješolski ravni. Gre za dijake, ki se sicer vpišejo v srednješolske programe, vendar jih ne končajo uspešno. Osip iz srednješolskega izobraževanja je bil 13%, od tega daleč največji iz nižjega srednješolskega izobraževanja 31%. To so programi, v katere se vpisuje zelo heterogena populacija, od dijakov, ki imajo končano le osnovnošolsko obveznost, do tistih, ki so končali osnovno šolo s prilagojenim programom. Po mnenju učiteljev v teh programih imajo več možnosti za uspešno končanje mladi, ki so končali OŠ v prilagojenem programu, ker so bolj prilagodljivi.

Osip iz srednjega poklicnega izobraževanja je bil 16,6%, izobraževanja ni zaključilo 17% fantov in 12 % deklet. 11,9% iz srednjega tehniškega izobraževanja. Osip je najnižji iz gimnazijskih programov, 6,5, pri čemer se je v zadnjih letih, ko se je spremljanje še izvajalo, postopoma manjšal. Bistvenih razlik med fanti in dekleti v stopnji osipa ni.

---

² Čeprav so podatke na Zavodu zajemali že od začetka osemdesetih let, jih niso nikoli objavili. Podatki so bili prvič objavljeni leta 1997 in sicer v poročilu Poklicno in strokovno izobraževanje v Sloveniji, ki ga je pripravil Nacionalni observatorji za poklicno in strokovno izobraževanje, kjer sem takrat delala.

³Nacionalno poročilo o poklicnem in strokovnem izobraževanju, 2000, Kakovost življenja otrok in mladostnikov, Otroci in mladina v prehodni družbi).

Analize kažejo še druge pomembne značilnosti pojava. Največ dijakov opusti šolanje v programih poklicnega in strokovnega izobraževanja že v prvem letniku, in sicer 40-50%, okoli 30% v drugem letniku in v tretjem še preostalih 20%. Le redki dijaki strokovnih programov ne končajo 4. letnika. Velike razlike v deležih osipa so obstajale tudi znotraj programov določene vrste, med programi nižjega poklicnega izobraževanja je bil v generaciji 93 najvišji osip v programih pomožna šivilja, obdelovalec kovin in obdelovalec lesa. Med programi srednjega poklicnega izobraževanja je bil najvišji osip v programih oblikovalec kovin, strojni mehanik ter oblikovalec kovin. Najvišji osip med programi srednjega strokovnega izobraževanja je bil v programih tehnik trgovske akademije, kemijski tehnik in trgovski tehnik (Geržina 2000, 57-61).

Raziskave opozarjajo na še en pomemben vidik. Sistematičnega spemljanja mladih po tem, ko iz izobraževanja izstopijo, ni. Na ZRSZ predvidevajo, da se nekateri zaposlijo, drugi se vključijo v programe izobraževanja za odrasle, največ pa se jih prijavi na Zavodu za zaposlovanje.

Podatki se po letu 1998 ne zbirajo več, zato težko govorimo, kakšna je situacija sedaj.

Za primerjavo pogledjmo podatke druge namenske raziskave, ki so jih zbrali na Centru RS za poklicno izobraževanje v sklopu prijave na razpis za sodelovanje v projektu Preventivni ukrepi za preprečevanje osipa (PUPO). Zbrani so podatki 39 poklicnih in strokovnih šol, ki so v prijavi na razpis morale posredovati tudi podatke o številu vseh vpisanih dijakov, številu prepisanih v drug program ter številu tistih, za katere šola ne ve, kam so se po prenehanju obiskovanja njihove šole vključili. Šole so podatke zbirale za šolska leta 2000/01, 2001/02 in 2002/03 tako za programe srednjih strokovnih šol, kot za programe srednjih poklicnih in nižjih poklicnih šol. Predstavljamo le podatke za generacijo 2002/03.

Preglednica 3.1: Osip iz izobraževalnih programv, Generacija 02-03, srednje strokovno izobraževanje:

SSI	Število vseh vpisanih	Število prepisanih v drug program oz. šolo	Število tistih, ki šolanja ne nadaljujejo, šola ne ve kaj se je z njimi zgodilo	Število "izgubljenih"
1. letnik	1409	107	50	157
2. letnik	1190	74	19	93
3. letnik	1064	29	6	35
4. letnik	942	10	3	13
SKUPAJ	4605	220	78	298

Vir:CPI (2004, 15).

Preglednica 3.2: Osip iz izobraževalnih programv, Generacija 02-03, srednje poklicno izobraževanje:

SPI	Število vseh vpisanih	Število prepisanih v drug program oz. šolo	Število tistih, ki šolanja ne nadaljujejo, šola ne ve kaj se je z njimi zgodilo	Število "izgubljenih"
1. letnik	1748	41	176	217
2. letnik	1497	32	51	83
3. letnik	1358	8	43	51
SKUPAJ	4603	81	270	351

Vir:CPI (2004,15).

Preglednica 03: Osip iz izobraževalnih programv, Generacija 02-03, nižje poklicno izobraževanje

NPI	Število vseh vpisanih	Število prepisanih v drug program oz. šolo	Število tistih, ki šolanja ne nadaljujejo, šola ne ve kaj se je z njimi zgodilo	Število "izgubljenih"
1. letnik	18	0	3	3
2. letnik	15	0	1	1
SKUPAJ	33	0	4	4

Vir:CPI (2004,16).

Iz preglednic lahko vidimo, da je osip še vedno najvišji v prvih letnikih, ta čas sovpade s časom prve tranzicije in učenčeve prilagoditve na novo okolje. Bistvenih razlik med tipi izobraževalnih programov ni. Osip v višjih letnikih je bistveno nižji, tudi tu lahko ugotovimo, da bistvenih razlik med tipi izobraževalnih programov ni. Značilno je tudi, da je precej velik delež tistih dijakov, za katere šole ne vedo, kaj se z njimi dogaja in s katerimi so izgubile stik.

Na Centru RS za poklicno izobraževanje so leta 2004 izdelali podlage za (ponovno) spremljanje osipa. Predlog je sovpadel s predlogom o novem financiranju poklicnega in strokovnega izobraževanja in sicer financiranje izobraževanja po udeležencu izobraževanja in ne več po oddelku (kot je bila praksa do sedaj). To pomeni, da bo financiranje šol neposredno odvisno od števila dijakov, ki bodo obiskovali določen program. Šole in Ministrstvo za šolstvo in šport morajo v ta namen uvesti evidence o šolajočih, iz katerih bo razvidno tudi, koliko dijakov šolanje predčasno zapusti. Novost se je začela uvajati v šolskem letu 2007/2008.

Omeniti je potrebno še eno spremembo v programih poklicnega in strokovnega izobraževanja in sicer modularno zgradbo kurikuluma, ki hkrati uvaja novost, da je mogoče po posameznem uspešno zaključenem sklopu izobraževanja in uposabljanja (modulu) že pridobiti poklicno kvalifikacijo, izobrazbo pa se pridobi po uspešnem

zaključku vseh modulov, ki sestavljajo izobraževalni program. Tako strukturirani programi omogočajo, da tudi mladi, ki izobraževalnega programa ne zaključijo uspešno, pridobijo kvalifikacijo, ki jim izboljša možnosti zaposlitve ob vstopu na trg dela, hkrati pa jim omogoča, da se jim predhodno pridobljeno znanje in izkušnje upoštevajo ob nadaljevanju izobraževanja (CPI 2004).

4 RAZLOGI ZA OSIP V NOVEJŠI ZNANSTVENI LITERATURI

Družboslovni znanstveniki/ce se strinjajo, da je napovedovanje osipa izjemno težavno in čeprav je z osipom povezanih veliko dejavnikov, to ne pomeni, da ti dejavniki sami po sebi povzročajo osip posameznikov oz. posameznic. Osip je odvisen od interakcije številnih, kompleksnih spremenljivk, zaradi česar je težje določiti, katere spremenljivke so bolj pomembne (Ule 2004,31).

‘Razlogi za za šolski neuspeh so kompleksni, izstop iz šole je namreč kumulativni proces, in ne impulzivno dejanje. Relativno redko se zgodi, da je odločitev za zapustitev šole hipna (Finn in Rock v Ule 2004, 47). Razloge lahko razvrstimo v eno izmed treh kategorij (Ule 2004,47):

- razlogi, ki so povezani s šolo,
- razlogi povezani z družino,
- individualni razlogi.

4.1 Razlogi, povezani s šolo

Mnogo avtorjev navaja, da so šolski dejavniki najbolj pomembni napovedniki osipa (Rumberger 1987 v Ule in drugi 2004). ‘Obstoječi šolski sistem v veliki meri temelji na vrednotah in normah širokih skupin srednjega razreda in daje prednost določenim vrstam znanja in določenim načinom preverjanja znanja. Nekaj osipa je zato mogoče pripisati že delovanju samega šolskega sistema’ (Ule 2004, 52). Ob visoki stopnji osipa se vedno postavlja vprašanje, ali so se izobraževalne institucije z organizacijo izobraževanja, vsebinami in metodami učenja in poučevanja v zadostni meri prilagodile spremenjenim potrebam in zahtevam mladih. Med splošnimi šolskimi pogoji dr. Uletova izpostavlja sledeče:

- delovanje samega šolskega sistema; šolski sistem je eden izmed podsistemov družbe, ki je namenjen ustvarjanju elite, za kar je potreben tudi osip,
- strukture izobraževalnih programov,
- organizacije izvajanja programov (povezovanje šolskega sistema in praktičnega izobraževanja).

V Sloveniji se je z analizo dejavnikov osipa v programih poklicnega in strokovnega izobraževanja ukvarjal dr. Medveš v evalvaciji Programu Phare MOCCA (Medveš, 2000, 29-31). Navaja, da so vzroki osipa sistemski, programski in organizacijsko didaktični, povezuje pa jih tudi s strokovno pedagoško-psihološko usposobljenostjo učiteljev/ic. V analizi programov poklicnega in strokovnega izobraževanja navaja nekaj glavnih dejavnikov šolskega sistema, ki povzročajo, da je posameznik/ica v šoli neuspešen. Deli jih med tiste, ki so posledica interakcij med dijakom/injo in šolo in druge, ki so povezani neposredno z organizacijo šolskega sistema. Kot najpogostejše vzroke osipa navaja sledeče (Medveš 2000, 29):

- šibko predhodno znanje dijakov, slabe učne in delovne navade,
- nižja motivacija za izobraževanje, nerealna pričakovanja o naravi poklicev, o vsebini in težavnosti programov,
- zahtevnost oz. prezahtevnost programov, neprimernost programov, predvsem posameznih delov (abstraktnost ciljev, vsebina splošno-izobraževalnih predmetov, slaba povezanost splošno-izobraževalnih, strokovno-teoretičnih predmetov s praktičnimi predmeti in usmeritvijo programov samih),
- slaba usposobljenost in pripravljenost učiteljev za delo z zelo specifično in heterogeno populacijo,
- togi didaktični pristopi.

V pripravi predlogov za preprečevanje osipa pa Bezićeva ugotavlja tudi, da se v osnovnošolskem izobraževanju zelo slabo izvaja poklicna orientacija, kar povzroča, da imajo mladi le slabo predstavo o programu, v katerega se vpisujejo (Bezić 2000).

4.2 Osebne značilnosti in osip

Kljub različnim dejavnikom, ki izhajajo iz šolskega in družinskega okolja, je vsakokratna odločitev za prenehanje šolanja vedno nujno povezana s posameznikom/co in njegovim/njenim doživljanjem ter interpretacijo posameznih situacij.

Dr. Uletova med najpomembnejšimi dejavniki izpostavlja učno motiviranost dijakov/inj, ki vpliva na vedenjske namere in osipniško vedenje mladih, pomemben dejavnik pa je tudi, da imajo dijaki/inje, ki zaznavajo podporo v svojih starših, učiteljih/icah in šolskih administrativnih uslužbencih/kah, višjo stopnjo kompetentnosti in šolske avtonomije, kar vodi k višji motiviranosti za učenje in manjši verjetnosti izstopa iz šole (Vallerend v Ule 2004) .

Osip zvišajo še nizka pričakovanja mladih, pripisovanje nizke pomembnosti nadaljnji šolski karieri, nizko samospoštovanje in eksterni lokus nadzora.

Med lastnostmi, ki so značilne za bolj ranljive dijake, pa dr. Uletova navaja, “neopravičeno izostajanje od pouka, slabe ocene, slabe bralne navade in matematične sposobnosti, nizko samospoštovanje, vedenjske probleme, težave pri identificiranju z drugimi, hkratno zaposlenost in obiskovanje šole, pripadnost manjšinskim skupinam, zaradi česar se počutijo izolirane in odtujene” (Ule 2004,55).

4.3 Razlogi, povezani z družino

Veliko raziskav je pokazalo, da sta nizki družbeno–ekonomski položaj in revščina povezana z osipom. Paul (Paul v Ule 2004) celo trdi, da je revščina ključni demografski napovednik osipa. Dijaki iz spodnje tretjine družin glede na velikost družinskega dohodka, so pod večjim tveganjem, da bodo zapustili šolo, kot dijaki iz srednjerazrednih ali bogatih družin. Paul trdi tudi, da je za dijake iz revnih družin ne glede na njihovo etično pripadnost verjetnost osipa trikrat višja.

Med druge z družino povezane razloge, sodijo še sledeči:

- Učenec izhaja iz družine, v kateri so starši ali drugi otroci osipniki in je podpora za dosego izobrazbenih ciljev nizka;
- učenec izhaja iz družine z veliko otroki;
- učenec izhaja iz družine, ki ima težave zaradi jezika in drugih kulturnih razlik;
- učenec izhaja iz doma, ki je pretirano stresen.

V Sloveniji se je z raziskovanjem družinskega okolja in vpliva na osip ukvarjala Dunja Žnidarič v svoji magistrski nalogi (Žnidarič v Ule, 2004). V primerjalni raziskavi dijakov, ki so uspešni v šoli, in tistimi, ki so neuspešni, je pokazala statistično pomembne razlike na vseh preučevanih področjih odnosov s starši. "Učno uspešni dijaki se bistveno bolje razumejo s svojimi starši, jim zaupajo, v družini je prisotno razumevanje, spoštovanje in več podpore. Osipnikom pa bistveno primanjkuje pozitivnih izkušenj v medosebnih družinskih odnosih" (Žnidarič v Ule 2004, 70). Ugotavlja tudi, da imajo starši osipnikov statistično pomembno nižjo formalno izobrazbo od staršev učno uspešnih dijakov.

5 MLADI PO IZSTOPU IZ ŠOLE

Mladi se po izstopu iz konkretnega programa srednje šole lahko prepíšejo v isti program na drugi šoli, v drug program na isti ali drugi šoli, ali pa šolanja ne nadaljujejo. "Polovica od vseh, ki so iz šole izstopili, ne nadaljujejo s šolanjem in ostane na cesti, če niso imeli sreče in našli zaposlitve brez kvalifikacij." (Ule 2004, 76).

Dijaki, ki iz izobraževalnega sistema izpadejo oz. se izpišejo, ob izpisu iz šole izgubijo status dijaka in s tem tudi socialno varstvene pravice, ki iz njega izhajajo. Hkrati se tudi izgubijo iz vseh evidenc in dejansko ni informacije o tem, kaj se z njimi dogaja, dokler se ne prijavijo na območnih službah ZRSZ. Po podatkih iz leta 1998 je takih dijakov vsako leto 5000 (za zadnja leta podatkov ni). Na Zavodu RS za zaposlovanje ugotavljajo, da je čas, ko mladi niso nikjer prijavljeni, v povprečju 6 mesecev (Brezavšček 2004).

V preteklosti se je to stanje že poskušalo preseči z uvedbo tesnejšega sodelovanja med Zavodom RS za zaposlovanje in šolami (na nacionalni ravni med MŠZŠ in MDDSZ).

Leta 1998 sta Zavod RS za zaposlovanje in MŠŠ skupaj pripravila obrazec, ki ga dijaki oz. starši podpišejo ob izpisu dijaka iz šole in ga šola pošlje Zavodu RS za zaposlovanje (ZRSZ). Tako naj bi lahko svetovalci/ke ZRSZ izstopajoče učence povabili na razgovor in jim pomagali ali pri izbiri ustrežnejšega izobraževalnega programa, ustrežnejšega načina izobraževanja ali pa pri iskanju zaposlitve. Po poteku dveh let spremljanja se je izkazalo, da šole podatke posredujejo le v 20 odstotkih, 50 odstotkov vabljenih pa se vabilu na razgovor dejansko odzove. V absolutnih številkah to pomeni, da se je l. 2000 na razgovoru oglasilo 352 mladih (ZRSZ 2004). Pokazalo se je, da je ukrep le delno ustrezen in zajame le manjši del te populacije, oz. je lahko le dopolnilo ostalim oblikam informiranja in svetovanja, ki so za populacijo mladih, ki ima odpor do uradnih institucij, primernejše.

Drugih ukrepov za to ciljno skupino se do uvedbe dejavnosti ISM ni uvajalo. Iz tega dejstva lahko sklepamo, da na tem področju obstaja verzel, ki dopušča, da ravno najbolj ranljiv del populacije mladih ostaja prezrt.

6 POLITIČNO EKONOMSKI OKVIR

V tem poglavju bomo na šolsko neuspešnost pogledali z vidika politik Evropske unije, ki so strukturirane v različnih strateških dokumentih. Omejili se bomo na krovni dokument Evropske komisije, t.i. Lisbonsko pogodbo (Evropski svet v Education and Training 2000), ter dokument Priročnik za oblikovalce politik na področju informiranja in svetovanja (Handbook for Policy Makers in Guidance) (OECD 2004), ki povzema glavna priporočila za oblikovanje politik na področju informiranja in svetovanja in je pomemben za osrednji del naloge, predstavitev dejavnosti Informiranje in svetovanje za mlade na vzporedni poti (ISM). Podali bomo tudi pregled izhodišč za dejavnost ISM v slovenskih strateških dokumentih.

Evropski svet je marca leta 2000 sprejel nov cilj Evropske unije "Evropo preoblikovati v konkurenčno in dinamično gospodarstvo, ki bo temeljilo na znanju, zanj pa bo značilna večja stopnja socialne vključenosti"(Evropski svet v Education and Training, 2000). S tem je opredelil, da bodo v prihodnjem obdobju prednostne naloge delovanja EU: produkcija znanja, raziskovanje, razvoj novih tehnologij, razširjanje znanja, razvoj človeških virov in uporaba znanja, zaposlovanje (Evropski svet v Education and Training 2000). Na področju izobraževanja in usposabljanja so bili podrobneje opredeljeni sledeči cilji:

- Izboljšanje kakovosti in učinkovitosti izobraževanja in usposabljanja.
- Zagotavljanje dostopnosti izobraževanja in usposabljanja vsem.
- Odpiranje izobraževalnih sistemov navzven in njihovo povezovanje s širšim družbeno ekonomskim okoljem.

Z vidika šolske neuspešnosti se postavljata v ospredje predvsem dve vprašanji:

- Ali bodo znanja deležni vsi v zadostni meri, da bi jim bilo omogočeno vključevanje v gospodarsko tkivo družbe in bi tako povečali človeški kapital družbe?

- Ali bodo do znanja prihajali dovolj hitro in kontinuirano in ali bodo pridobivali pravo znanje oz. znanje, ki jim bo omogočalo polno participacijo v javnem življenju in visoko kakovost zasebnega življenja? (European Commission 2006).

V podporo doseganju ciljev Lizbonske pogodbe je Svet Evrope med aktivnostmi za doseganje tega cilja sprejel številne ukrepe, ki jih je treba doseči, tako na področju zagotavljanja gospodarske uspešnosti kot socialne vključenosti. Eden od teh je ciljno zmanjšanje zgodnjega opuščanja šolanja. Določeno je bilo, da morajo do leta 2010 vse države članice vsaj prepoloviti svoje stopnje zgodnje opustitve šolanja. Evropsko povprečje l. 2000 je bilo 19,3% (število mladih, ki so končali nižje srednje izobraževanje in leto dni pred anketo o delovni sili niso bili vključeni v izobraževanje ali usposabljanje), zastavljen cilj na evropski ravni za l. 2010 pa je 10% (European Commission 2006).

Medtem ko so omenjene smernice in izjave glede zaposlovanja in socialne politike jasne, so za izobraževalno politiko pristojne države članice same. Glede na dejstvo, da se države članice zaradi različnih izobraževalnih, gospodarskih, družbenih in kulturnih kontekstov s tem pojavom srečujejo v različnih obsegih, je pomoč Skupnosti za lajšanje zgodnje opustitve izobraževanja zagotovljena z ukrepi in dejavnostmi v okviru posameznih operativnih programov (OP) in sicer za podporo politik držav članic v vseživljenjskem učenju in povečanem dostopu do trgov dela. V večini primerov imajo države članice tudi nacionalno financirane ukrepe, s katerimi rešujejo različne vidike tega problema.

Komisija v svojem poročilu o izvajanju delovnega programa "Izobraževanje in usposabljanje 2010" ugotavlja stalne izboljšave pri zniževanju stopnje ZOI v zadnjih letih, vendar poudarja, da je za doseganje merila uspešnosti 10% do leta 2010 potreben hitrejši napredek (European Commission 2004).

Uporaba ESS pri preprečevanju zgodnje opustitve izobraževanja

Strukturni skladi so namenjeni sofinanciranju naložb v fizični in človeški kapital, s čimer zmanjšujejo razlike v življenjskih standardih med ljudmi in regijami v EU. Evropski socialni sklad je eden od štirih strukturnih skladov EU in je strukturno določen s

pogojem, da prispeva k ukrepom, ki se izvajajo v okviru evropske strategije zaposlovanja. Okrepitev podpore iz ESS na področju izobraževanja, ki ni pod okriljem politik EU, v programskem obdobju 2000–2006 je pokazala, da so Komisija in države članice uvidele potrebo po reševanju tega problema s posodobitvijo izobraževalnih sistemov in šolskih kurikulumov. Medtem ko bi morali ukrepi za reševanje ZOI, ki jih sofinancira ESS, uspešno prispevati k upoštevanju evropskih smernic za zaposlovanje in k izpolnjevanju meril uspešnosti, ki so bila določena z Lizbonsko agendo 2000, je narava teh ukrepov odvisna od posebnih potreb posameznih držav članic in so opredeljene v nacionalnih dokumentih.

Zato na tem mestu predstavljamo povzetek ključnih ciljev iz glavnih slovenskih strateških dokumentov, ki:

- a) neposredno podpirajo in poudarjajo pomembnost razvoja svetovalne dejavnosti v procesu vseživljenjskega učenja in razvoja kariere,
- b) izpostavljajo razvojne cilje na področju gospodarskega in socialnega razvoja, katerih udejanjanje pogojuje kakovostno organiziranje in izvajanje podpornih, transverzalnih dejavnosti, med katere se umešča informiranje in svetovanje za mlade na vzporedni poti.

Za sam pregled je pomembno, da začnemo pri ciljih, nalogah in aktivnostih, ki so bile podlaga za razvojno obdobje 2001-2006, nadaljujemo pa s prioritetami, ki bodo usmerjale in krojile udejanjanje dejavnosti informiranja in svetovanja v prihodnjem obdobju. Za razvojno obdobje 2001-2006 je bil ključni slovenski strateški dokument **Državni razvojni program 2001-2006** (Ministrstvo za gospodarstvo, 2001), ki je bil osnova tudi za nastanek drugih, operativnih dokumentov, na podlagi katerih je Slovenija kot polnopravna članica EU v letu 2004 lahko začela črpati sredstva Evropskih strukturnih skladov.

Svetovanje je v njem izpostavljeno v drugi točki poglavja »Razvojni cilji in razvojne prednostne naloge«, v podpoglavju »Znanje, razvoj človeških virov in zaposlovanje«. V njem je med drugim navedeno, da bo »za učinkovito uresničevanje koncepta VŽU potrebno posodobiti izobraževalno infrastrukturo (programe izobraževanja in

usposabljanja, učne pristope, metode in okolje) in vsakemu posamezniku zagotoviti možnosti pridobitve osnovnih znanj ob usmerjanju in svetovanju, ko bo prilagojeno individualnim potrebam«. Poudarjeno je, da je za izboljšanje dostopnosti in spodbujanje vključevanja v aktivnosti vseživljenjskega učenja pomembno tudi zagotavljanje prijaznega in kakovostnega informiranja o možnostih izobraževanja in usposabljanja mladine in odraslih (na nacionalni in lokalni ravni), izobraževalnega in poklicnega svetovanja.

Kot strokovna strateška podlaga za črpanje sredstev iz evropskih strukturnih skladov, je nastal slovenski Enotni programski dokument 2004-2006 (EPD). Enotni programski dokument predstavlja operativno osnovo za bistvene razvojne procese na področju informiranja in svetovanja v procesu VŽU, ki so se v zadnjih letih odvijale v Sloveniji. Druga izmed treh prednostnih nalog v EPD 2004-2006, 'Znanje razvoj človeških virov in zaposlovanje', ima namreč sledeče cilje: vlaganje v znanje, razvoj človeških virov in zaposlovanje z namenom ustvarjanja kakovostnih delovnih mest, boj proti brezposelnosti, spodbujanje socialnega vključevanja oseb s posebnimi potrebami, vseživljenjsko učenje ter razvoj spretnosti in prilagodljivosti človeških virov in nadaljnje usposabljanje delavcev v perspektivnih sektorjih ter sektorjih, ki se prestrukturirajo (EPD 2003). Svetovalna dejavnost podpira razvoj vseh naštetih ciljev. Neposredne cilje razvoja dejavnosti kot take pa najdemo pod tretjim ukrepom za uresničevanje zgoraj navedenih ciljev, in sicer v aktivnosti vseživljenjsko učenje, kjer je med drugim zapisano: "zagotoviti kakovostno informiranje, svetovanje in dostopnost možnosti izobraževanja in usposabljanja za vse s širitvijo lokalnih /regionalnih svetovalnih centrov in kontaktnih točk za vseživljenjsko učenje, ki naj bi se uresničevalo z razvojem in širjenjem omrežja z IKT podprtih lokalnih/regionalnih centrov za vseživljenjsko učenje, ki zagotavlja podporo sodelujočim v učnih aktivnostih, poklicno usmerjanje za odrasle in mlade, predvsem za ženske in osebe z nedokončanim šolanjem, z namenom, da se olajša in pospeši dostop do novih oblik učenja s posebnim poudarkom na neformalnem učenju" (EPD 2003,42).

Obdobje aktivnosti, ki imajo podlago v EPD 2004-2006 se je zaključilo. V letu 2006 so nastale že nove podlage za črpanje evropskih sredstev v obdobju 2007-2013, ki izhajajo tudi iz novo sprejetih strateških dokumentov v letih 2005 in 2006: Strategija razvoja

Slovenije (2005), Okvir gospodarskih in socialnih reform za povečanje blaginje Slovenije (2005), Nacionalni program reform za doseganje ciljev Lizbonske strategije (2005), Resolucija o nacionalnih razvojnih projektih za obdobje 2007-2023 (2006) in iz nekaterih v zadnjih letih sprejetih strokovnih podlag za razvoj posameznih svetovalnih dejavnosti ter tudi iz dobrih rezultatov in priporočil iz izpeljanih nacionalnih in mednarodnih nalog v zadnjih desetih letih.

V vseh teh dokumentih je v poglavjih, ki govorijo o »znanju in razvoju človeških virov«, posebej izpostavljen tudi pomen zagotavljanja kakovostnih svetovalnih storitev, ki bodo dostopne vsem ljudem. Poudarjeno je, da mora razvoj družbe izboljšati možnosti vsakega človeka za dolgo, zdravo in kakovostno življenje. Eno izmed izhodišč je povečevanje izobrazbe in ustvarjalnosti, izboljšati je potrebno dostop do virov za dostojno življenje - predvsem znanja in informacij, ki so potrebni za razvoj in uresničevanje osebnih potencialov.

Dejavnost ISM, ki jo bomo v nadaljevanju podrobneje predstavili, se uvršča med svetovalne storitve, zato bomo na tem mestu predstavili evropske smernice oblikovanja politik na področju informiranja in svetovanja (IS), ki je prepoznano kot eno izmed najpomembnejših transverzalnih področij, ki lahko bistveno pripomore k doseganju visoko postavljenega cilja v Lizbonski strategiji. Vsled tega spoznanja sta Evropska unija in OECD v zadnjih desetih letih izvedli številne raziskave o svetovalni ponudbi v vključenih državah, ki so pokazale številne slabosti v organiziranosti informativno svetovalnih storitev. Za naše področje je pomembno poglavje s predlogi o organiziranosti in izvedbi svetovalnih storitev za depriviligirane skupine s poudarkom na mladih. Med ugotovitvami in priporočili lahko preberemo (OECD 2004):

- V nekaterih državah so službe, ki se ukvarjajo s ponovno vključitvijo mladih v izobraževanje, slabo razvite;
- Le nekaj državam je uspelo najti ravnotežje med službami IS VŽU, ki so namenjene vsem, in tistimi, ki so usmerjene v zagotavljanje storitev ranljivim ciljnim skupinam;

- Potencial svetovalnih služb pri identificiranju in remotiviranju mladih, ki imajo slabše šolske rezultate oz. so šolanje opustili, še ni izkoriščen;
- Mnogo depriviligiranih skupin, ki so ciljna skupina svetovalnih storitev ni pripravljena na prejemanje storitev v zbirokratiziranem in formaliziranem kontekstu. Poseben izziv za oblikovalce politik je organiziranje in izvajanje storitev pod pogoji in v kontekstu, ki ga ciljna skupina sprejema;
- Izziv predstavlja vključitev vsebin informiranja in svetovanja v procese VŽU v druge svetovalne storitve, ki se dogajajo v regiji. Te službe morajo biti organizirane tako, da se lahko mladi v njih prepoznajo in da se v njih dobro počutijo (OECD 2004).

Med priporočili pa je navedeno:

- Informiranje in svetovanje v VŽU naj bo ključna dejavnosti pri delu s ciljno skupino mladih, ki so šolanje opustili;
- V delo z mladimi osipniki je potrebno vključiti lokalne skupnosti;
- Razvijati je potrebno terensko svetovalno službo, ki bo za mlade dostopna tam, kjer jo potrebujejo;
- Potrebno je intenzivno delo s t.i. pomembnimi drugimi, ki so v stiku z mladimi in jih ti spoštujejo;
- Izobraževalni programi za strokovne delavce morajo biti razviti tako, da jih opremijo z veščinami, ki jih za delo z mladimi potrebujejo, vključno z veščinami za delo z ranljivimi mladostniki, veščinami povezovanja v mreži, sodelovanja s pomembnimi drugimi kot tudi veščinami za skupinsko delo;
- Zagotoviti je potrebno, da ima vsak mladostnik/ca svoj osebni načrti (individual action plan), ki vključuje njegove/njene načrte za nadaljnje izobraževanje, delo in druge življenjske cilje;
- Potrebno je razvijati strategije zgodnje intervencije za delo z družinami, obiski na domu, organiziranje pomoči v t.i. homework clubs;
- Potrebno je razvijati službe, ki bodo vključevale mlade v oblikovanje, načrtovanje, izvajanje in spremljanje storitev;

- Marginalizirane ciljne skupine pogosto iščejo nadaljnje poti v lokalnem okolju, zato je potrebno informacije in baze podatkov ustrezno prilagoditi (glej OECD, 2004).

7 INFORMIRANJE IN SVETOVANJE ZA MLADE NA VZPOREDNI POTI

V tem delu naloge bomo podrobneje predstavili dejavnost Informiranje in svetovanje za mlade na vzporedni poti (ISM). Zaradi boljšega razumevanja, zakaj se je dejavnost sploh uvedla, bomo na začetku predstavili izhodišča, ozadja in razmišljanja, ki so nas snovalce dejavnosti spremljala ob porajanju idej, kje in kako začeti. Okvir za naše delo je ponudil projekt Leonardo da Vinci, ki je bil financiran iz donacijskih sredstev Evropske komisije, Total Counselling (november 2002- januar 2005). V drugem delu bomo predstavili cilje dejavnosti Informiranje in svetovanje za mlade na vzporedni poti in metode, ki so bile uporabljene za doseg postavljenih ciljev. Nadaljevali pa bomo s predstavitevijo tematskih sklopov, ki so se izpostavili kot ključni za uspešno delovanje dejavnosti. Zaključujemo z doseženimi cilji prvega obdobja izvedbe in predlogi za nadaljevanje.

7.1 1. Okvir

Ob vedno bolj intenzivnih razpravah o tem, da je osip v Sloveniji problem, ki se mu posveča premalo pozornosti in reformnim prizadevanjem na področju poklicnega in strokovnega izobraževanja, ki naj bi vse mlade pripeljala do najmanj temeljne poklicne izobrazbe, je bil Center RS za poklicno izobraževanje povabljen k sodelovanju v mednarodnem projektu Total Counselling, ki je ponudil okvir za bolj poglobljen razmislek in snovanje korakov za dejavnost, ki bo namenjena tistim mladim, ki šole ne dokončajo. Projekt se je izvajal v štirih državah, in sicer: Italiji, Islandiji, Veliki Britaniji in Sloveniji. Vključeval je sledeče organizacije: Mladinska organizacija Associazione 'Arca 3001 Onlus iz Rima, Italija, Careers Europe iz Bradforda, Velika Britanija Hitt Husid, Info-cultural Centre for Young People iz Islandije in Center RS za poklicno izobraževanje, Slovenija.

Projekt TC je izhajal iz treh domnev:

- kakovostne storitve informiranja in svetovanja so bistvenega pomena pri učinkovitem premagovanju ovir, ki jih imajo mladi pri ponovnem vključevanju v izobraževanje oz. na trg dela,
- informiranje in svetovanje mladim, ki so iz izobraževalnega sistema izstopili, ni vedno lahko dostopno,
- za organizacije, ki ponujajo storitve informiranja in svetovanja za mlade na vzporedni poti, je nujno, da sodelujejo z drugimi organizacijami, ki so bodisi izvajalke izobraževalnih programov, prostočasnih aktivnosti ali pa ponujajo organizirane oblike pomoči za to ciljno skupino (Henderson 2004).

Vključene države so bile na različnih ravneh organiziranosti storitev za mlade, zato je bil projekt usmerjen v analiziranje stanja v posameznih državah in oblikovanje zaključkov, ki bi bili relevantni na eni strani za posamezne vključene države in na drugi strani za vse. Na tem mestu povzemam le zaključke, ki so relevantni z vidika predstavitve dejavnosti ISM.

V Sloveniji je bila organizirana delovna skupina, ki je sprva opredelila stanje mladih na vzporedni poti, in v nadaljevanju opravila manjšo raziskavo med organizacijami, ki se srečujejo s to ciljno skupino. Povzemamo glavne poudarke:

7.1.1 Opis stanja: Mladi, ki iz izobraževalnega sistema izpadejo in se ne prijavijo na zavodu za zaposlovanje.

Kljub temu, da na nacionalnem nivoju ni zagotovljene preglednosti in podatkov o tem, kaj se s to populacijo dogaja in da tudi ni vzpostavljenega sistematičnega sistema pomoči tej ciljni skupini, se nekateri mladi v svojem okolju vendarle obračajo po pomoč bodisi v Centre za socialno delo, organizacije, ki izvajajo programe projektnega učenja za mlade, oz. Centre za informiranje in poklicno svetovanje (Polak in Vukovič 2004).

V okviru podskupine projekta TC je bila narejena manjša raziskava, v kateri so bile identificirane najbolj uspešne oblike pomoči tej ciljni skupine ter pridobljena mnenja,

strokovnjakov/inj praktikov, ki se v različnih okoljih srečujejo s temi mladostniki (Polak in Vukovič 2004).

V raziskavo so bili vključeni vsi Centri za socialno delo, organizacije, ki izvajajo programe PUM, Ljudske univerze in druge organizacije, ki se ukvarjajo s ciljno skupino mladih na vzporedni poti (podatke za slednje je posredovalo Mladinsko informativno svetovalno središče). Raziskava je bila izvedena med junijem 2003 in septembrom 2003. Sodelovalo je 28 javnih in 13 privatnih institucij (Centri za socialno delo, PUM-i, mladinske organizacije, Ljudske univerze). Med glavnimi zaključki lahko izpostavimo sledeče:

Svetovalci menijo, da se mladi na vzporedni poti najraje odločajo za osebno svetovanje, mnogo manj učinkovita so povabila na skupinske oblike svetovanja. Kritični so bili predvsem do organiziranosti storitev in povezavami med posameznimi ponudniki storitev, izpostavili so sledeče:

- Pomanjkanje specifičnih institucij oziroma povezav na tem področju, kamor bi se mladi lahko vključili.
- Prenizka stopnja sodelovanja med pristojnimi institucijami.
- Strukturne povezave med posameznimi ponudniki storitev so slabe, manjka krovna organizacija, za koordinacijo in načrtovanje aktivnosti za to ciljno skupino.
- Svetovalne službe povratne informacije o kakovosti storitev od svojih neposrednih uporabnikov zbirajo na zelo različne načine, vendar imajo zbrani podatki le redko vpliv na nadaljnji razvoj ponudbe storitev...
- Spremljanje potreb uporabnikov je v različnih svetovalnih omrežjih različno. Vsako omrežje upošteva svoje.
- Anketiranci sicer menijo, da je dostopnost svetovalnih služb dobra, vendar jih mladi kljub temu ne uporabljajo v zadostni meri, ker storitve niso dovolj ciljno usmerjene.

Na ravni celotnega projekta in relevantnih rezultatov vseh vključenih partnerjev so se izoblikovali sledeči rezultati:

- Uspešna ponovna vključitev mladih v izobraževanje oz. na trg dela je odvisna od kakovostnega, dlje trajajočega sodelovanja med svetovalnim delavcem in mladim. Eden izmed bistvenih vidikov so odprta vrata informativno svetovalnih služb.
- Pomembno je, da so mladi pomembni akterji tako kreiranja, kot izvedbe in evalvacije storitev. Če so mladi vključeni že v oblikovanje storitev in aktivno sodelujejo tako pri izvedbi in evalvaciji je učinek informiranja in svetovanja večji.
- Storitve informiranja in svetovanja morajo biti preproste, fleksibilne in učinkovite.
- Izvedba svetovanja potrebuje dobro sodelovanje s podpornimi strukturami tako v organizaciji, kjer svetovanje poteka, kot v širšem okolju. Povezave so lahko tako formalne kot neformalne. Dostop do mladih na vzporedni poti je v veliki meri odvisen od dobrega sodelovanja z drugimi organizacijami v lokalnem okolju.
- Storitve morajo imeti podporo tako v lokalnem kot na regionalnem in nacionalnem nivoju. Razvojna pomoč mora vključevati različne nivoje. Podpora na lokalnem nivoju je pomembna za samo izvedbo dejavnosti, njen razvoj in uvajanje inovacij, podpora na nacionalnem in mednarodnem nivoju je pomembna z vidika umeščanja dejavnosti v širši okvir, zagotavljanje ustrezne strokovne podpore, financiranje dejavnosti. Nujno je, da je med vsemi nivoji vzpostavljen stalen pretok informacij in proces skupnega učenja.
- Zaključno poročilo tudi navaja, da je potrebno ponovno premisliti, kakšna je vloga svetovalnih delavcev/k. Vloga naj bi poleg tradicionalnih elementov svetovanja-osredotočenost na svetovanca, strokovno in nepristranska obravnava, upoštevanje etičnih principov v vseh elementih svetovanja, vključevala tudi nove zahteve; kako priti do ciljne skupine mladih, vzpostavitev in delovanje v mreži drugih organizacij, in druge. (Henderson 2004).

Na podlagi teh rezultatov, študije tujih modelov in priporočil Evropske Komisije, ki je in še vedno spodbuja razvoj novih, inovativnih oblik svetovanja predvsem za tiste ciljne skupine, ki zavračajo formalizirano, institucionalizirano obliko ponudbe svetovalne pomoči in so za svetovalno stroko večni izziv in navdih, je bil pripravljen predlog mreže Informiranje in svetovanje za mlade na vzporedni poti (ISM).

7.1.2 Osnovni cilji dejavnosti

Dejavnost ISM je bila umeščena v Enotni programski dokument Sloveniji 2004-2006, in sicer v okviru naloge Razvijanje in širjenje mreže z IKT podprtih lokalnih/regionalnih svetovalnih centrov in centrov za poklicno svetovanje ter točk za vseživljenjsko učenje, ki jo vodi Ministrstvo za šolstvo in šport, sektor za izobraževanje odraslih. Izvedbo so omogočila sredstva Evropskega socialnega sklada.

Osnovni cilj delovanja mreže je podpora mladim pri premagovanju ovir na poti v ponovno vključitev v izobraževanje oz. na trg delovne sile.

Eden glavnih vidikov dejavnosti je bil razvoj modela usposabljanja svetovalk za izvajanje celostnega svetovanja za mlade na vzporedni poti. Uporabljen je bil interaktivni model, ki je pomenil, da smo dejavnost kreirali, vpeljevali in sproti evalvirali skupaj in v sodelovanju s svetovalkami. Sodelujoči/e v projektu so imeli tako vlogo izvajalk kot vlogo ustvarjalk dejavnosti in evalvatorjev dejavnosti. Vsi sodelujoči so od začetka do konca izvedbe imeli pomembno vlogo tako v opisnem kot analitičnem delu izvedbe dejavnosti.

Koordinacija dejavnosti je bila poverjena Centru RS za poklicno izobraževanje. Ena oseba je izvajala naloge vodje projekta, ena pa naloge koordinatorja. Naloga usposabljanja je bila razdeljena med različne nosilce vsebinskih sklopov.

Za izvajanje dejavnosti v lokalnem okolju pa je bilo na javnem razpisu Ministrstva za šolstvo in šport izbranih 6 organizacij, in sicer: Centri za informiranje in poklicno

svetovanje Ljubljana, Maribor, Koper, Velenje in Kranj (vsi organizacijske enote Zavoda RS za zaposlovanje), ter privatna organizacija Smeri iz Raven na Koroškem. V vsaki izmed naštetih je bila zaposlena ena strokovna delavka – svetovalka ISM. Na ZRSZ je bila za lažjo koordinacijo dela med različnimi organizacijskimi enotami, pripravo poročil in povezovanje dela svetovalk ISM in drugimi strokovnimi delavci/kami na zavodu polovično zaposlena še dodatna strokovna delavka.

Namen uvedbe mreže je podpora lokalnim okoljem, da razvijejo model celostnega informiranja in svetovanja za mlade, ki izhaja iz posameznikove celotne življenjske situacije in njegovih/njenih osebnih življenjskih ciljev. Z organizacijskega vidika razvoj celostno naravnanih svetovalnih služb za mlade pomeni ustvarjanje povezav med že obstoječimi svetovalnimi službami za mlade in ostalimi dodatnimi dejavnostmi, ali pa vodi k razvoju novih oblik podpore posameznika. V dejavnost se tako poleg nosilcev v posameznih okoljih vključujejo še druge organizacije, ki se ukvarjajo z mladimi, predvsem šole, mladinske organizacije, centri za socialno delo, krizni centri za mladostnike, in druge.

7.1.3 Faze uvedbe dejavnosti Informiranje in svetovanje za mlade na vzporedni poti

Delo je potekalo v štirih fazah: 1. raziskovanje in oblikovanje mrež v posameznih lokalnih okoljih, 2. izvajanje informativno svetovalnih storitev za mlade na vzporedni poti, 3. priprava podlag za nadaljnji razvoj svetovalnih služb za mlade na vzporedni poti, vključno z oblikovanjem koncepta in programa usposabljanja, ki predstavljata podlago za nadaljnje uvajanje dejavnosti v slovenski prostor, ter 4. faza, ki je bila namenjena spremljavi.

7.1.3.1 1. faza: raziskovanje in razvoj

Prva faza projekta je bilo raziskovanje in razvoj dejavnosti v lokalnem okolju. Faza je vključevala identifikacijo organizacij, ki v posameznih okoljih že izvajajo storitve, ki so namenjene tej ciljni skupini in oblikovanje mrež, ki bodo omogočile, da bodo svetovalke lahko učinkovito izvajale storitev. V vseh lokalnih okoljih so namreč že delovale

organizacije, ki se posredno srečujejo s ciljno skupino mladih na vzporedni poti, vendar za mlade niso neposredno odgovorne, zato je bilo nujno, da so strokovne delavke seznanile s ponudbo pomoči, načini dela in stkale osebne vezi z drugimi strokovnimi delavci/kami.

Raziskovanje in razvoj dejavnosti se je nadaljeval z razvojem sistema, ki omogoča stalno povezovanje in sodelovanje z drugimi organizacijami, kar je predpogoj, da se storitve lahko izvajajo.

7.1.3.2 2. faza: izvedba svetovalnih storitev

Druga faza projekta je predstavljala samo ponudbo in izvedbo svetovalnih storitev, ki pomeni, da svetovalke v danih okoljih dejansko izvajajo storitev celostnega informiranja in svetovanja. Faza je bila razdeljena v začetno usposabljanje, izvajanje storitev ob stalnem nadaljnjem upodabljanju in superviziji. Začetni moduli usposabljanja so bili identificirani na podlagi tujih modelov in so vključevali sledeče vsebine: vzpostavitev kontakta z mladimi na vzporedni poti, poulično delo, usposabljanja za udejanjanje ciljev z mladimi. Ostala usposabljanja so bila definirana na skupnih delavnicah in so izhajala iz potreb strokovnih delavk, razdeljena so v sledeče sklope: promocija dejavnosti v lokalnem okolju, svetovanje v postopku preverjanja in potrjevanja nacionalnih poklicnih kvalifikacij, modul učiti se učiti.

7.1.3.3 3. faza: priprava podlag za nadaljnjo izvedbo dejavnosti

Tretja faza predstavlja pripravo podlag za nadaljnjo izvedbo dejavnosti in povzema razvoj prvih dveh faz, ugotovitve so strnjene v koncept z razlago osnovnih pojmov celostnega informiranja in svetovanja za mlade na vzporedni poti, nalogami svetovalk, nalogami, ki so v pristojnosti drugih organizacij, s katerimi svetovalke sodelujejo, nalogami koordinacijske skupine na nacionalnem nivoju in nalogami ministrstva oz. odgovornega financerja ter zaključnim programom usposabljanja, ki predstavlja nabor tem in kompetenc, ki jih ISM svetovalke morajo imeti.

7.1.3.4 4. faza: spremljanje dejavnosti

Spremljava dejavnosti je bila ena izmed rednih aktivnosti strokovnih delavk, strokovne delavke na projektu so skupaj z razvojno koordinacijsko enoto oblikovale vprašalnik, ki je predstavljal podlago spremljanja dejavnosti. Poleg spremljave rednega dela svetovalk je bila ob zaključku prve faze dejavnosti narejena še spremljava dela z vidika zavodov za zaposlovanje. Rezultati so predstavljeni v poglavju 8.3.4..

7.1.4 Metoda dela - interaktivni pristop

Vodilo pri poskusni izvedbi projekta in postavitvi koncepta dejavnosti informiranje in svetovanje za mlade na vzporedni poti je bilo organiziranje skupnega modela učenja med vodjo projekta, koordinatorji projekta, izvajalci usposabljanja, izvajalkami projekta na lokalnih ravneh in vključenimi partnerji na lokalni in nacionalni ravni. Osnova koncepta je evalvacija poskusne uvedbe dejavnosti, pri kateri je bil uporabljen interaktivni pristop, z evalvacijo se torej ni spremljalo dela svetovalk, pač pa se je skupaj z njimi obravnavalo potek izvedbe projekta. Na ta način je bilo mogoče dobiti vpogled od znotraj, ki je koristen tako z vidika strokovnega spremljanja dejavnosti kot praktične izvedbe dejavnosti. Dejavnost se je uvajala tako, da so bila sprva predstavljena izhodišča in cilji, ki so bili definirani vnaprej, v nadaljevanju so bila definirana področja raziskovanja. Glede na to, da je dejavnost potekala prvič in da pred tem omenjene storitve v našem prostoru ni bilo, so bila področja definirana na podlagi tujih modelov in skupnega premisleka članov in članic delovne skupine in strokovnih delavk, dopuščala pa se je možnost, da se sklopi po potrebi dodajajo, oz. da se posamezne vsebine sproti dopolnjujejo. Področja raziskovanja predstavljajo poglavja koncepta in so sledeča: ključni pojmi, kdo so mladi na vzporedni poti, vloge in naloge strokovne delavke, pogoji za opravljanje dela strokovne delavke ISM in definiranje vsebin dodatnega usposabljanja, organizacija dejavnosti: naloge organizacije, ki je odgovorna za koordinacijo in vodenje mreže, naloge organizacije, neposredne izvajalke storitev v mreži, naloge Ministrstva za šolstvo in šport, naloge koordinacijske skupine, naloge drugih organizacij v mreži, specifika izvajanja storitev v različnih okoljih, evalvacija storitev z vidika organizacij, kjer je dejavnost potekala.

Evalvacija je bila organizirana v obliki sestankov, ki so imeli obliko delavnic z vnaprej postavljenimi vprašanji. Vsaka izmed svetovalk je prevzela odgovornost za beleženje zaključkov in razmislekov enega izmed področij, ostale svetovalke pa so s svojimi razmišljanji podale svojo refleksijo o izvedbi, izpostavile konkretne probleme in nanje iskale rešitve, diskutirale o metodah, ki jih uporabljajo in drugih bistvenih elementih izvedbe projekta. Namen refleksije in diskusije je bila analiza poteka dejavnosti in priprava koncepta, ki omogoča širitev dejavnosti v širše okolje. Delovna gradiva, ki so bila narejena v okviru trajanja projekta predstavljajo prilogo naloge. Vodja naloge je beležila glavne ugotovitve, ki so tudi jedro te naloge.

7.2 Teoretična izhodišča mreže za informiranje in svetovanje za mlade na vzporedni poti

7.2.1 Ključni pojmi

Celostno informiranje in svetovanje za mlade: v evropskem prostoru ni nov pojem, v praksi se je začel uporabljati v začetku devetdesetih let, v Sloveniji pa se je začel uporabljati z uvedbo te dejavnosti. Charles Chen (Chen 2001) navaja, da mora uspešen svetovalni proces upoštevati vse ovire, ki preprečujejo posameznikovo napredovanje v življenju. Svetovalci naj bodo usposobljeni, da prepoznajo ovire in da jih v svetovalnem procesu poskušajo razgraditi. Predlaga, da se strategije svetovalnega dela svetovalcev v različnih svetovalnih omrežjih redefinira in prilagodi potrebam mladih (Chen 2001). Za razliko od uveljavljenih in že razvitih oblik svetovanja, celostno informiranje in svetovanje v ospredje postavlja posameznika in njegove pravice in potrebe. Gre za udejanjanje svetovanja. V ospredju je dvig kakovosti življenja mladega človeka, ki se opira na koncept otrokovih in državljskih pravic. Gre za promoviranje posameznika kot nosilca pravic. Izhodišče za načrtovanje tovrstnih storitev pa postane posameznikova celotna življenjska situacija in njegovi osebni življenjski cilji. Z organizacijskega vidika razvoj celostno naravnanih svetovalnih služb za mlade lahko razumemo kot ustvarjanje

povezav med že obstoječimi svetovalnimi službami za mlade in ostalimi dodatnimi dejavnostmi, ali pa vodi k razvoju novih oblik podpore posameznika (Henderson 2004).

Koncept kakovosti življenja (Škerjanc 2007): izhaja iz nadzora nad viri, s katerimi posamezniki zadovoljujejo svoje potrebe na različnih področjih. Slab nadzor nad viri pomeni, da posameznik svojih potreb ne more zadovoljiti, kar posledično povzroči zmanjšanje življenjskih priložnosti in omejene izbire, tako na področjih izobraževanja, stanovanja, prevoza, preživljanja prostega časa, kar vse znižuje kakovost življenja posameznikov.

Individualizacija storitev:

"Individualizacija pri zagotavljanju socialno varstvenih storitev predvideva sodelujoč odnos med mladostnikom in strokovno delavko. V tem odnosu zadrži uporabnik vpliv nad potekom procesa zagotavljanja storitve v vseh fazah" (Škerjanc 2007,19). Razumemo jo kot usmeritev, zbir načel, metod in postopkov za ohranitev ali večanje obsega vpliva uporabnika na načrtovanje, izvedbo, plačilo in oceno storitev. Individualizacija predstavlja izhajanje iz uporabnika in krepitev njegovega vpliva nad tem procesom (Škerjanc 2007).

Načela, ki uporabniku omogočajo ohraniti vpliv: spoštovanje človekovih in ustavnih pravic, individualiziran pristop, participacija, izbire, sinergičen pristop, učinkovita poraba razpoložljivih sredstev in transparentnost vlog in financiranja (Škerjanc 2007).

Participacija je odnos med vplivom in sodelovanjem, koliko možnosti in prostora ima posameznik za sodelovanje in kako pri tem vpliva na potek dogodkov in sprejemanje odločitev. Sodelujoč/sinergičen odnos je odnos, v katerem akterja ustvarjata novo kakovost sledeč skupnemu cilju, uresničevanju dogovorjenega (Škerjanc 2007).

Vzporedna pot: vzporedna pot je pot, na kateri so mladi, ki niso v rednem izobraževalnem sistemu in ne participirajo na trgu dela. Na njej so mladi, ki so si vzeli 'time off'.

Interaktivni pristop (action learning in nutshell): interaktivni pristop lahko definiramo z njegovimi izhodišči: izhodišče so vedno vprašanja, ki izhajajo iz dejavnosti same, vprašanja so vedno resnična, problem, ki se ga rešuje, je lahko praktičen ali strateški, vendar je bistvo v učenju udeležencev/k, namen je sprotno dopolnjevanje znanja in izkušenj, refleksija dogajanja je enako pomembna kot dogajanje samo, beleženje izkušenj je dober način, kako doseči, da se znanje, ki je pridobljeno skozi izkustva, prepozna in ovrednoti.

V ISMju se neposredno srečujeta uporabnik in strokovna delavka:

7.2.1.1 Kdo so mladi na vzporedni poti v programu ISM/Ciljna skupina

Primarno ciljno skupino programa ISM predstavljajo mladi, ki se po izpisu iz osnovnošolskega oz. srednješolskega izobraževanja ne odločijo za vključitev v druge oblike izobraževanja oz. na trg delovne sile.

V času vpeljave dejavnosti se je na podlagi priporočil sodelavcev v mreži in dejanske potrebe mladih izkazala potreba, da se poleg primarne ciljne skupine (ki je bila definirana na začetku), dejavnost razširi še na

- mlade, ki so bili začasno sicer vključeni na trg delovne sile v obliki prijave na Zavodu RS za zaposlovanje, vendar so se pozneje izpisali oz. bili izpisani praviloma zaradi neizpolnjevanja svojih obveznosti. Mladi v tej ciljni skupini se poleg situacije izključenosti srečujejo tudi z neporavnanimi finančnimi bremenami, ki jim jih je prinesla predčasna izključitev iz izobraževalnih programov, ki jih financira Zavod RS za zaposlovanje.
- mladi, ki so se v programu ISM ponovno vključili v izobraževanje oz. vstopili na trg delovne sile, in sicer še 6 mesecev po vključitvi (CPI 2006).

7.3 Organiziranost dejavnosti

7.3.1 Vloge in naloge različnih akterjev dejavnosti ISM

7.3.1.1 Vloga mladih v procesu ISM:

Mladi opredelijo svojo življenjsko situacijo in cilje, potrebne vire in korake. Strokovni delavki poverja mandate za posredovanje in delovanje, mladostnik/ca je vir definiranja problema za načrtovanje storitev, dejavno se vključuje v proces, nad katerim **zadrži vpliv**.

Mladi so praviloma stari od 15 do 26 let.

7.3.1.2 Vloge in naloge strokovne delavke v ISM:

Pridobitev mladih v ISM:

Motiviranje mladih za sodelovanje v ISMju je prvi in največji izziv strokovnih delavk. Mladi se namreč ne prijavijo na svetovalni razgovor, prav tako sam izstop iz izobraževalnega sistema ni zadosten razlog, da bi strokovna delavka mlade obiskala na domu. Strokovna delavka ima zato v prvi fazi nalogo, da mlade poišče in z njimi vzpostavi zaupljiv odnos, ki jima bo omogočal nadaljnje skupno delo: udejanjanje mladostnikovih želja, potreb, ciljev.

Ker baz podatkov, ki bi omogočale dostop do informacij, kateri mladi so šolanje opustili, ni, je v tem precej odvisna od uspešno opravljenih aktivnostih vzpostavitve mreže v lokalnem okolju in promocije dejavnosti. Strokovni delavci v drugih omrežjih bodo prvi vir informacij o tem, kdo ti mladi so in kje se zadržujejo. Po nekajmesečnem poteku aktivnosti ji bodo v pomoč tudi mladi, ki so v ISM že vključeni.

Po vzpostavljenih prvih kontaktih, se lahko dogovorita za skupno sodelovanje. Pristanek mladostnika/ce je prostovoljen, ima tudi pravico, da se med procesom premisli.

Strokovna delavka je v tem procesu mladostnikova sopotnica in zagovornica, ki v partnerskem odnosu prispeva informacije, ima pregled nad mrežo izvajalcev, povezuje

subjekte v skupnosti, koordinira delovni proces, pozna in uporablja ustrezne metode dela, veščine in spretnosti. V njunem sodelovanju je pomembna tako vzajemna podpora in zavezništvo kakor tudi proslavljanje dosežkov (Škerjanc 2007) .

Proces zagotavljanja storitve:

a) Zagotavljanje storitve ISM v neposrednem sodelovanju z uporabnico:

Opredelitev situacije, načrtovanje, izvedba, plačilo in ocenitev storitve.

Opredelitev situacije: pri opredelitvi situacije se upoštevata individualiziran pristop in načelo krepitev moči uporabnice pri opredelitvi situacije. To pomeni, da mladostnik/ca predstavi svojo zgodbo in svoje videnje lastne situacije. Mladostnik/ca prav tako sam opredeli cilje, ki jih želi uresničiti.

Potrebe mladih:

Potrebe mladih so zelo heterogene, v Angliji navajajo 4 področja in 18 dejavnikov, ki jih je pri definiranju potreb mlade osebe potrebno upoštevati (Connexions Handbook 2004).

Spodnja preglednica prikazuje spekter dejavnikov, ki jih posamezna področja vključujejo. Vsak dejavnik lahko pomembno vpliva na posameznikovo vključenost in napredovanje v izobraževanju bodisi na pozitiven ali negativen način:

Izobraževanje in zaposljivost:

Vključenost, dosežki, ključne kvalifikacije, kvalifikacije za življenje, aspiracije.

Socialni razvoj: identiteta in samopodoba, obnašanje in motivacija, odnosi v družini in družbi, mladoletna delikvenca⁴.

Družina in okolje:

Starši oz. skrbniki, družinska zgodovina in delovanje, socialne mreže, v katere se mladi vključeni, bivališče, dohodki,

Zdravje:

Fizično zdravje, emocionalna stabilnost, uporaba nedovoljenih poživil (Connexions Handbook 2004).

---

⁴ V originalnem tekstu je uporabljen izraz risk of (re)offending.

Stanje zadovoljitve posameznih potreb pri vsakem posamezniku je različno. Naloga strokovne delavke je, da z vsakim posameznikom posebej ugotovi, do katere stopnje ima zadovoljene posamezne potrebe oz. kje se posameznik v odnosu do navedenih potreb nahaja.

Delo strokovne delavke ISM bo sicer primarno usmerjeno na posameznika, vendar je potrebno upoštevati, da je družinska opora oz. opora vrstniških skupin pomemben dejavnik, ki mu je v svetovalnem procesu potrebno posvetiti dovolj pozornosti. V nekaterih primerih bo potrebno tesno sodelovanje z drugimi organizacijami v mreži, kjer delujejo strokovnjaki, ki so usposobljeni za strokovno delo na različnih področjih.

Načrtovanje storitev in ukrepov:

Strokovna delavka in mladostnik/ca skupaj zapišeta načrt. Izhodišče za načrtovanje storitev so cilji, ki jih mladostnik/ca definira. Strokovna delavka skupaj z mladostnikom/co raziskuje poti za uresničitev ciljev, in sicer za vsakega posebej. Pri načrtovanju storitev najprej raziščeta korake do zastavljenega cilja, nato akterje, zatem potrebne vire, izvajalce in rok. Strokovna delavka bo v sodelujočem odnosu raziskala obseg, vsebine in način potrebnega posredovanja in sicer za vsak korak na poti do uresničevanja zapisanega cilja. To pomeni, da bosta z mladostnikom/co predvideli potrebne naloge, si razdelili vloge, nakar bo uporabnica strokovni delavki poverila mandat za dogovorjeni obseg posredovanja. Obseg podeljenega mandata je lahko zelo različen in ob vsaki intervenciji drugačen. O poteku dela se sproti obveščata (Škerjanc 2007).

Prepoznavanje virov:

Pomembno je, da strokovna delavka in mladostnik raziščeta vse mladostnikove vire in sicer:

- a) osebne vire: izkušnje, znanja, spretnosti, življenjsko zgodovino, fizis, motivacijo, ambicije, sanje, želje, pričakovanja,
- b) socialno mrežo (sorodniki, prijatelji, parter, športni vaditelji,)
- c) materialne vire (žepnina, prihodki, štipendija, delo preko študentskega servisa)
- d) neformalne vire: proučitev možnosti za sodelovanje in pomoč.

- e) Polformalne vire: klubi, društva, interesne skupine,
- f) formalne vire: socialno varstveni programi, storitve, dajatve, štipendije,
- g) korporativne vire.

Dogovor o mandatih:

Podeljevanje mandata pomeni, da mladostnik/ca za realizacijo posameznih nalog oz. delnih nalog pooblasti strokovno delavko, da lahko deluje v njenem/njegovem imenu in naredi določeno nalogo. Dogovorita se tudi, na kakšen način bosta sodelovala. Obseg podeljenega mandata je lahko zelo različen in ob vsaki intervenciji drugačen (recimo, mladostnik lahko poveri strokovni delavki, da v njegovem/njenem imenu pokliče na šolo in se dogovori za sestanek s svetovalno delavko). S podeljevanjem mandatov zadrži mladostnik/ca nadzor nad načrtovanjem storitve, nad potekom izvajanja storitev, nad informacijami, nad dogajanjem in izidi.

Potrebno je poudariti in izpostaviti mladostnikovo pravico, da si premisli in pravico, da se zmoti (Škerjanc 2007).

Izvedba storitve:

Izvedba storitve predstavlja udejanjanje individualnega načrta.

Plačilo:

Pri plačilu je pomembno, da je strokovna delavka vsestransko informirana o finančnih virih, ki so mladostniku/ci na razpolago v okviru socialnih transferjev. Te potem prispeva v pogovoru z mladostnikom/co in s tem omogoča, da ima mladostnik/ca v danih okvirih vpliv nad plačilom storitve, da lahko izbira med različnimi možnostimi in se odloča o vrsti, vsebini in obsegu storitve, ki mu omogoča dosego posameznega cilja. Večji kot je nadzor nad viri, večja je participacija, izbira.

Ocenjevanje storitve.

Ocenjevanje storitve se ukvarja z uporabnostjo, relevantnostjo, učinkovitostjo, odzivnostjo posameznega programa, storitve, ukrepa pri uresničevanju mladostnikovih ciljev, pri izobraževanju, zaposlitvi, nastanitvi, koriščenju prostega časa, pri delovanju v

skupnosti in pri organizaciji zasebnega življanja. Za mladostnika bosta v pogledu ocenjevanja kakovosti socialno varstvene storitve relevantni naslednji vprašanji:

- a) ali je storitev mladostnika/co podprla pri uresničevanju njegovih/njenih ciljev in
- b) ali je storitev omogočila povečan vpliv in moč mladostnika/ce v tem procesu in v njegovem/njenem življenju nasploh.

“Strokovne delavke brez pridobljene ocene storitve ne morejo z gotovostjo vedeti, ali je bil njihov poseg ustrezen in ali je dejansko podprl mladostnika/co pri njegovih/njenih prizadevanjih za doseg želenega cija. Jasna povratna informacija je tudi vodilo za načrtovanje ustreznih nadaljnjih postopkov, korakov ali ukrepov, kar prepreči neučinkovito porabo proračunskih sredstev”(Škerjanc 2007).

Strokovna delavka in mladostnik/ca sodelujeta po načelu individualizacije, ki pri zagotavljanju storitve predvideva sodelujoč odnos med mladostnikom/co in strokovno delavko. Takšen odnos zahteva od strokovne delavke prevzemanje različnih vlog in številne naloge. Strokovna delavka prispeva v njem znanje, spretnosti in veščine poznavanja sistemov, subjektov v skupnosti, izkušnje in zaveznitvo. Mladostnik prispeva svojo zgodbo, opredelitev situacije, v kateri se nahaja, poti in vire za njeno razrešitev.

Dodatne naloge strokovne delavke:

Poleg nalog, ki so neposredno vezane na delo z mladostnikom/co, je enako potrebno, da strokovna delavka opravlja še dodatne naloge, ki so neposredno povezane s povezovanjem subjektov v skupnosti in delovanjem mreže v lokalnem okolju.

Oblikovanje in vzdrževanje mreže: strokovna delavka se v začetku svojega dela poveže z vsemi institucijami, vladinimi in nevladnimi organizacijami, ki se ukvarjajo s ciljno skupino mladostnikov/ic. Pomembno je, da odgovornosti in metode dela posameznih organizacij dobro pozna. Strokovni delavci/ke v teh organizacijah ji lahko pomagajo priti do mladostnikov/ic in so ji kasneje v pomoč pri realizaciji procesa udejanjaja ciljev mladostnikov/ic. Zato v prvih dveh mesecih naveže stike s svetovalnimi delavci/kami osnovnih in srednjih šol v okolju, strokovnjaki na Centrih za socialno delo, ki se ukvarjajo z mladostniki, Zavodom RS za zaposlovanje, svetovalnimi centri, mladinskimi

organizacijami, zdravstvenimi ustanovami, športnimi društvi, informativno svetovalnimi središči za izobraževanje odraslih ter drugimi. To mrežo nenehno vzdržuje in širi. Pozneje strokovna delavka tudi koordinira delovanje partnerjev v mreži z vidika udejanjanja ciljev mladostnikov/ic na vzporedni poti. Partnerje sproti obvešča o svojem delu in možnostih izobraževanja za potrebe izvajanja dejavnosti ISM v mreži. Obvešča jih o evidentiranih ovirah, ki jih imajo mladostniki in inicira pogovore o premostitvi ovir. Pomembno je tudi, da:

- sproti spremlja in analizira obstoječe in novonastale vire v lokalnem okolju,
- se vključuje v različne aktivnosti drugih partnerjev v mreži,
- sodeluje pri skupnih promocijskih aktivnostih v mreži,

lahko se vključuje tudi v bolj strateške procese v svojem lokalnem okolju, in sicer:

- usklajuje nastale potrebe v mreži,
- pripravlja oz. sodeluje pri pripravah letnega delovnega načrta dejavnosti v lokalnem okolju in sodeluje pri pripravi regionalnih razvojnih programov z vidika potreb ciljne skupine mladostnikov/ic.

Delo s tretjo stranjo:

Za proces udejanjanja ciljev mladostnikov/ic so nemalokrat pomembni tudi drugi, kot na primer starši, sorodniki, partnerji, vrstniki. Včasih se tretja stranka obrne na strokovno delavko na lastno pobudo ali pa je pobuda na strani mladostnika/ce. Pomembne osebe iz mladostnikovega življenja so lahko dodaten podporni dejavnik, važno pa je, da so aktivnosti usmerjene v udejanjanje ciljev mladostnika/ce, za katere ima strokovna delavka znanje in mandat in da mladostnik/ca ve, katere informacije bo strokovna delavka posredovala sogovornikom.

Promocijske aktivnosti:

Promocija dela ISM je pomembna predvsem za vzpostavitev stika z mladimi na vzporedni poti. Cilj promocije je, da se v okolju uveljavi vedenje o tem, da obstaja nekdo, na katerega se mlada oseba lahko obrne, oziroma, da posameznik ve, kdo ta oseba je v primeru, da se strokovna delavka nanj obrne.

Naloge strokovne delavke so, da skrbi za promocijo v lokalnem okolju in sicer tako, da informira javnost o dejavnosti:

- Sodeluje na lokalnih in nacionalnih prireditvah, ki so namenjene mladim/staršem,/strokovnim delavcem/svetovalcem/učiteljem idr.
- objavljanje v medijih.

Pomembno je, da se poudari, da je ISM strokovna delavka že sama promotor projekta, ker se pojavlja pogosto in jo mladi prepoznajo.

Izvajanje aktivnosti, ki so povezane z vzpostavitvijo in vzdrževanjem informacijskega sistema. Eno izmed načel strokovnega dela je ažurnost, natančnost in transparentnost delovanja. Za zagotavljanje tega načela strokovna delavka skrbi za:

- pripravljanje in ažuriranje baze podatkov v mreži, zanesljivost in točnost podatkov (podatki o strokovnem delu z mladostnikom/co in opravljanje drugih nalog v podporo dela z mladostnikom/co),
- posreduje podatke za potrebe baz na nacionalnem nivoju,
- vodi in dopolnjuje svojo bazo.

Organiziranje skupinskih oblik dela:

Kadar gre v svetovalnem procesu za učenje določenih spretnosti, je lahko bolj primerno delo v skupini. Vključevanje v skupino je pomembno tudi za navezovanje novih medosebnih odnosov, saj bo stranka v programu potrebovala veliko razumevanja in podpore. Delo v skupini lažje prinese spoznanje, da so tudi drugi ljudje s podobnimi problemi, kot jih ima posameznik/ca. Na koncu pa je skupinsko delo lahko tudi bolj racionalno, zlasti kadar posamezniki potrebujejo podobne vsebine. Del skupinskega dela mora biti posvečen tistemu, kar vključene mlade zanima, del pa pridobivanju veščin, ki jim verjetno manjkajo: zaupanje vase, samopodoba, komunikacija, reševanje konfliktov, iskanje informacij, doživljanje uspeha, načrtovanje aktivnosti, učne navade, metode učinkovitega učenja, sproščanje, itd.

Pomembno je da se skupinsko in individualno delo kombinirata (CPI 2005).

Aktivnosti spremljanja in evalvacije:

Strokovna delavka sproti spremlja in evalvira svoje delo (ali so storitve učinkovite, če prispevajo k premoščanju ovir mladih, zbira predloge za izboljšanje svojega dela).

Spremlja in evalvira tudi aktivnosti namenjene ciljni skupini mladih na vzporedni poti v lokalnem okolju.

Izobraževanje in usposabljanje:

Strokovna delavka skrbi za svoje stalno strokovno izpopolnjevanje za opravljanje svetovalnega dela:

- udeležuje se usposabljanj, ki so namenjena opravljanju strokovnega dela v ISM,
- se samoizobražuje,
- se udeležuje supervizij.

Druga adiministrativno tehnična opravila:

Strokovna delavka občasno opravlja tudi druge naloge:

- Vodi evidence o svojem delu, pripravlja poročila o izvedbi dejavnosti za potrebe financerja in drugo.

Kdo lahko opravlja delo svetovalke ISM, kakšni so pogoji:

Predpogoj za opravljanje dela je visokošolska ali univerzitetna izobrazba družboslovne smeri (strokovnjak s področja socialnega dela, socialne pedagogike, pedagogike, psihologije...). Pogoj za to delo je interes za dinamično, nepredvidljivo delo z mladimi in organizacijske sposobnosti, ter smisel za to, da se približajo mladim (CPI 2005).

Koristijo lahko delovne izkušnje s področja dela v šoli (OŠ, SŠ), Centrov za socialno delo, vladnih ali nevladnih organizacijah, ki se ukvarjajo z mladino, vzgojnih zavodih itd. Koristno je, če so se svetovalci/ke dodatno usposabljali na področju katerekoli svetovalne metode (TA, RT, vedenjsko – kognitivna terapija, gestalt etc.).

Strokovna delavka se bo v okviru opravljanja dejavnosti udeležila usposabljanja, na katerem bo razvila še dodatna znanja in veščine:

Znanja in spretnosti, ki jih bo svetovalec moral razviti (jih ima ob sprejemu):

1. Poznavanje motivacijskih mehanizmov
2. Poznavanje svetovalnega razgovora (intervjuja)
3. Veščine vodenja skupin
4. Poznavanje značilnosti mladostnikov – mlajših odraslih
5. Obvladovanje težavnih situacij
6. Poznavanje izobraževalnega sistema
7. Poznavanje možnosti v izobraževanju odraslih
8. Poznavanje neformalnih načinov izobraževanja
9. Sodelovanje v teamu, navezovanje stikov z drugimi svetovalci in institucijami
10. Poznavanje in veselje za terensko delo
11. Poznavanje možnosti iskanja z internetom
12. Poznavanje področja medosebnih odnosov
13. Povezovanje teoretičnih svetovalnih principov s praktičnim delom
14. Pripravljenost za samoizobraževanje.

7.3.1.3 Vloge in naloge razvojno-koordinacijske enote dejavnosti Informiranje in svetovanje za mlade na vzporedni poti

Vloge in naloge razvojno koordinacijske enote lahko izvajajo različne organizacije. V poskusnem obdobju uvajanja je bila izvedba poverjena Centru RS za poklicno izobraževanje. Razlogu za to odločitev je botrovalo dejstvo, da je problematiko zgodnjega opuščanja šolanja potrebno reševati medresorsko, CPI pa je v tem obdobju institucija, katere delovanje se navezuje tako na izobraževanje kot na problematiko trga dela.

1. Oblikovanje strokovnih podlag za razvoj dejavnosti: priprava in dopolnjevanje koncepta dejavnosti, priročnik za strokovne delavke in izvajanje redne spremljave dejavnosti.
2. Sistemsko urejanje izvajanja dejavnosti: definira strokovna vprašanja, ki zahtevajo razmislek širšega kroga strokovnjakov, povezuje izvedbo dejavnosti z drugimi iniciativami, projekti in dejavnostmi, ki so namenjene mladim na

- vzporedni poti, pripravlja podlage za umeščanje dejavnosti v ključne vladne razvojne dokumente.
3. Sodelovanje pri oblikovanju načina organiziranosti in izvedbi delavnosti na lokalni ravni. Sodelovanje pri pripravi modela izvedbe ISM v lokalni skupnosti, sodelovanje pri pripravi različnih gradiv, ki so v pomoč nosilcem izvedbe dejavnosti v lokalnem okolju (sodelovanje pri pripravi promocijskih gradiv, predstavitev dejavnosti v lokalnem okolju). Strokovni delavci/ke v razvojno koordinacijski enoti lahko prevzemajo tudi naloge navezovanja prvih kontaktov z institucijami v lokalnem okolju, če strokovna delavka izrazi to željo.
  4. Organizacija in izvedba začetnega in nadaljnega strokovnega spopolnjevanja strokovnih delavcev/k: naloga razvojno koordinacijske enote je razviti program začetnega in nadaljevalnega programa za strokovne delavke, neposredne izvajalke dejavnosti ISM. Program naj izhaja iz potreb, ki jih strokovne delavke identificirajo pri opravljanju svojega dela. Za strokovne delavke se organizira tudi redno supervizijo. Razvojno koordinativna enota skrbi tudi za spopolnjevanje strokovnih delavcev, ki se v drugih okoljih srečujejo s ciljno skupino mladih na vzporedni poti. Namen tovrstnih krajših usposabljanj je bolj informacijske narave.
  5. Sodelovanje vzpostavljanja povezav med nosilci dejavnosti v lokalnem okolju. Za izvedbo dejavnosti je nujna stalna izmenjava izkušenj in sprotno reševanje problemov, s katerimi se strokovne delavke srečujejo na terenu in tudi sicer pri opravljanju svojega dela. Naloga koordinacijske enote je, da ustvari prostor in pogoje, ki omogočajo prost pretok informacij, bodisi v obliki rednih srečanj, računalniškega foruma ali spletnih strani.
  6. Vzpostavljanje mednarodnih stikov: za kakovostno delovanje mreže je potrebno redno sodelovanje z organizacijami, ki se s ciljno skupino mladih na vzporedni poti ukvarjajo v drugih evropskih okoljih in širše. Dejavnost je pri nas novost, zato je toliko bolj pomembno povezovanje z okolji, kjer imajo pri izvedbi te dejavnosti več izkušenj. Povezovanje lahko poteka v obliki skupnih projektov, konferenc, študijskih obiskov in drugo.
  7. Razvoj enotne dokumentacijske podpore dejavnosti: potrebno je zagotoviti informacijsko podporo, kjer bodo na razpolago informacije, ki so namenjene delu

strokovnih delavk z mladimi (posodabljanje portala VirtuOrientation) in podpora, ki bo strokovnim delavkam omogočala sprotno spremljanje in arhiviranje svojega dela.

8. Izvajanje sprotnega spremljanja in evalvacija dejavnosti in skrb za nadaljnji razvoj dejavnosti. Z vzpostavitvijo rednega spremljanja in izvedbe evalvacije ob zaključkih posameznih obdobj se ustvarjajo pogoji za nadaljnji razvoj dejavnosti tako z vidika poglobljenega strokovnega dela, kot z vidika morebitne širitve dejavnosti.

7.3.1.4 Vloge in naloge organizacij, ki so nosilke izvedbe dejavnosti ISM v lokalnem okolju:

Organizacije, ki izvajajo dejavnost v lokalnem okolju, so izbrane na razpisu Ministrstva za šolstvo in šport in morajo dokazati, da so sposobne zagotoviti izvajanje sledečih nalog:

1. vzpostaviti in koordinirati mrežo na lokalnem nivoju, organizacije morajo biti v lokalnem okolju prepoznane kot tiste, ki že nudijo strokovno pomoč mladim,
2. imajo ustrezne kadre za izvajanje neposrednih aktivnosti ISM,
3. so že sodelovale pri izvedbi dejavnosti, ki so financirane na ta način in izkazujejo, da so sposobne izpolnjevati pogodbene obveznosti do Ministrstva za šolstvo in šport,
4. sodelujejo pri izvedbi razvojno organizacijskih nalog z nacionalno razvojno koordinacijsko enoto,
5. omogočajo sodelovanje strokovnega kadra na usposabljanjih, ki jih za razvoj in delovanje mreže ISM organizira koordinacijska enota,
6. imajo organizirano bazo podatkov o mladih, ki so iz izobraževalnega sistema izstopili in niso vključeni na trg dela na lokalnem nivoju,
7. sodelujejo v nacionalni mreži organizacij, ki izvajajo storitev ISM,
8. izvajajo promocijske aktivnosti v lokalnem okolju.

Naloge resornega ministrstva, ki je odgovorno za financiranje dejavnosti:

Vlogo skrbnika dejavnosti lahko prevzemajo različna ministrstva, npr. Ministrstvo za šolstvo in šport, Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve ali Ministrstvo za regionalni razvoj. V času trajanja poskusne uvedbe dejavnosti je bilo skrbništvo dejavnosti v pristojnosti Ministrstva za šolstvo in šport. Resorno ministrstvo prevzema sledeče naloge:

1. ustvarja pogoje za delovanje dejavnosti,
2. skrbi za umeščanje podlag za izvajanje dejavnosti ISM v vladne strateške dokumente,
3. skrbi za redno financiranje dejavnosti,
4. pripravlja razpise za izvedbo dejavnosti na regionalnem/lokalnem nivoju.

5. spremlja in nadzoruje izvedbo dejavnosti. Resorno ministrstvo redno spremlja razvoj dejavnosti tako v obliki pisnih poročil kot na sestankih s ključnimi akterji ter občasnimi obiski na terenu. Ministrstvo izvaja redni nadzor nad porabo finančnih sredstev.
6. Sodeluje pri promoviranju dejavnosti.

7.3.2 Smernice povezovanja organizacij v lokalni skupnosti

Če pogledamo osnovne dejavnosti posameznih organizacij v lokalni skupnosti in njihove vloge pri izvajanju informativno-svetovalne dejavnosti za mlade, je razvidno, da se nekatere oblike teh dejavnosti prekrivajo. Se pravi, da je smiselno vzpostaviti povezave in sodelovanje, da se dejavnosti **ne podvajajo**, temveč se uskladijo in razdelijo na ravni posamezne lokalne skupnosti (CPI 2005).

Bolj podrobno, v lokalni skupnosti se je nujno dogovoriti in zbrati informacije, kaj je na področju izobraževanja, zaposlovanja in psihosocialnih oblik pomoči za mlade že dostopno/ponujeno in česa ni, pa bi bilo potrebno.

Vse zgoraj navedene informacije se po načelu medsebojnega sodelovanja izmenjajo med organizacijami.

Vse zainteresirane/vključene organizacije se na občasnih skupnih srečanjih dogovorijo o pripravah skupnih informativnih gradiv.

Zbrane informacije se v različnih oblikah (zloženke, letaki, glasila, spletne strani) promovira med mladimi.

Vrste informacij:

- predstavitev vseh izobraževalnih možnosti (izobraževalni programi, seminarji, delavnice, PUM, ...) za mlade s kontakti (osebe, naslov org., telefon, mail ...),
- predstavitev vseh oblik pomoči za mlade s kontakti (osebe, naslov org., telefon, e-pošta),
- izbor skupne literature za vodilo in pomoč mladim pri izbiri izobraževanja.

7.3.3 Vrste organizacij:

Kot že omenjeno, je namen ISM vzpostaviti mrežo nevladnih in vladnih organizacij, ki opravljajo dejavnosti izobraževanja, informiranja mladih, nudijo psihosocialne oblike pomoči za mlade ter organizirajo različne prostočasne dejavnosti.

V mreži lahko sodelujejo naslednje organizacije:

- izobraževalne institucije (šole, ljudske univerze, PUM-i, ...),
- območne enote zavoda za zaposlovanje,
- centri za socialno delo,
- centri za informiranje in poklicno svetovanje,
- organi lokalne uprave,
- mladinske organizacije,
- organizacije, ki izvajajo psihosocialne oblike pomoči za mlade,
- organizacije, ki izvajajo prostočasne aktivnosti za mlade,
- druge nevladne organizacije, ki izvajajo dejavnosti v zvezi z izobraževanjem, pomočjo mladim, premostitvenimi programi (glej CPI, 2005).

Za dejavnosti, ki potekajo po celotni Sloveniji in so organizirane po regijskem principu je smiselno, da se pregled glavnih aktivnosti, ki jih izvajajo za mlade, poda že na tem mestu, informacije o aktivnostih organizacij, ki se nahajajo le v posameznih lokalnih okoljih pa zberejo strokovne delavke same. V nadaljevanju torej podajamo pregled aktivnosti, ki jih izvaja Zavod RS za zaposlovanje s svojimi območnimi enotami, pristojnosti centrov za socialno delo ter organizacij, ki izvajajo programe Projektnega učenja za mlajše odrasle.

7.3.3.1 Zavod RS za zaposlovanje (ZRSZ)

ZRSZ nima specifičnih programov za to ciljno skupino, vendar je ena izmed glavnih smernic zaposlovanja krepitev preventivnih in aktivnih ukrepov za vse brezposelne. Mladi, ki se prijavijo na ZRSZ, se lahko vključujejo v različne programe Aktivne politike zaposlovanja (APZ), katere cilj je, da bi se brezposelnim osebam s posredovanjem dela,

izobraževanjem, svetovanjem oz. drugimi oblikami usposabljanja povečale zaposlitvene možnosti. Mladi, ki predčasno zapustijo šolanje predstavljajo eno izmed prioriternih ciljnih skupin, kar pomeni, da imajo prednost pri dostopu do svetovanja in vključevanja v različne ukrepe APZ.

POKLICNA ORIENTACIJA je skupni izraz za različne aktivnosti, s katerimi svetovalci pomagajo posamezniku/ci pri spoznavanju njegovih lastnosti, možnosti v okolju ter pri odločitvi in uresničevanju poklicnega cilja. PO pomaga posamezniku pri odločanju o izobraževanju, usposabljanju in zaposlovanju. Poklicni svetovalci pomagajo strankam razumeti njeno izhodišče, odkriti nove cilje in prehode od enega cilja k drugemu (CPI 2006, 14).

PO je namenjena odraslim in mladim (vsem), ki potrebujejo in želijo pomoč pri odločanju na svoji poklicni poti. S to dejavnostjo uporabnikom zagotavljajo vse informacije, ki jih potrebujejo, da lahko načrtujejo svojo poklicno pot. Nudijo jim pomoč pri postavljanju ciljev in njihovem doseganju tako v primeru zaposlovanja, izobraževanja, usposabljanja kot pridobivanja veščin, s katerimi si posamezniki olajšajo prehode iz brezposelnosti v zaposlitev, v izobraževanje in usposabljanje ali iz izobraževanja na trg dela. Program poklicne orientacije izvajajo poklicni svetovalci na uradih za delo, območnih službah, v Centrih za informiranje in poklicno svetovanje (CIPS-ih), na informativnih mestih ter v informativnih koticah (Zavod RS za zaposlovanje 2006).

Pomoč brezposelnim pri iskanju nove karijerne poti je osnovna naloga poklicne orientacije na Zavodu. Mladi brez izobrazbe so prednostna skupina svetovalcev. Vloga poklicnih svetovalcev je v motiviranju za izobraževanje, pomoči pri odločanju o ustreznem programu in v zvezi s tem ocena sposobnosti, interesov, motivacije in ovir za uspešno izobraževanje. Med samim izobraževanjem pa poklicni svetovalci obravnavajo manj uspešne, ugotavljajo težave pri učenju in motivaciji ter jim pomagajo pri odpravljanju teh težav.

Programi izobraževanja in usposabljanja: se izvajajo kot priprava brezposelnih na zaposlitev in so pomembni programi APZ. Obsegajo različne ukrepe, ki pomagajo

brezposelnim, da se čim prej vrnejo v zaposlitev, da pridobijo določena znanja in veščine, ki jim povečujejo konkurenčnost na trgu dela, mednje sodijo:

- **Program informiranja in motiviranja:** Programi so krajši (1-do 5 dni) in daljši (do 3 mesece), izvajajo pa se s ciljem informiranja in motiviranja oseb za aktivno reševanje svoje brezposelnosti. Med vključenimi so bili tudi mladi do 26 let, glede na izobrazbo pa so prevladovale osebe s I. oz. II. stopnjo izobrazbe.
- **Delavnice za odkrivanje poklicnega cilja oz. programe pomoči pri načrtovanju poklicne poti,** ki so pravzaprav skupinske oblike poklicnega svetovanja. Program je namenjen osebam, ki potrebujejo pomoč pri načrtovanju nadaljnje poklicne poti ter pri oblikovanju poklicnega cilja, torej tistim brez poklicne oz. strokovne izobrazbe in tistim, ki slednje že imajo in si želijo ali morajo pridobiti drug poklic oziroma se prekvalificirati. Cilj teh delavnic je oblikovan poklicni cilj za vsakega udeleženca. Vključenost mladih do 26 let je bila v letu 2004 51% oz. 64,6%.
- Zavod si tudi prizadeva za motiviranje in vključevanje mladih brez strokovne izobrazbe in drugih brezposelnih, ki imajo glede na potrebe trga dela neustrezno izobrazbo v programu 10.000 ter programe za pridobitev poklicne kvalifikacije.

Program 10.000 je program namenjen:

- brezposelnim osebam brez poklica oziroma strokovne izobrazbe, predvsem mladim v starosti do 26 let in
- brezposelnim osebam s poklicno in strokovno izobrazbo, ki na tem področju ne morejo dobiti zaposlitve in so pri Zavodu prijavljene več kot 6 mesecev.

Brezposelne osebe se lahko izobražujejo v Programu 10.000 po javno veljavnih izobraževalnih programih za pridobitev izobrazbe, po certifikatnem sistemu – preverjanje za pridobitev poklicnih kvalifikacij ter kot izvajanje Projektnega učenja za mlajše odrasle (ZRSZ 2008).

Status v času vključitve: v skladu z zakonom z vključitvijo v ta program udeleženci pridobijo status udeleženca izobraževanja v skladu s 53. b členom Zakona, kar pomeni, da jim v času izobraževanja status brezposelne osebe in s tem pravice iz naslova zavarovanja za primer brezposelnosti, mirujejo.

V okviru tega programa za šolsko leto 2003/2004 in šolsko leto 2004/2005 se je v koledarskem letu 2004 v Programu 10.000 izobraževalo skupaj 7.006 udeležencev.

Do konca decembra je bilo v Program 10.000 za šolsko leto 2004/2005 vključenih 5.424 oseb (ZRSZ 2006).

Program PUM – Projektno učenje za mlajše odrasle

je javno veljaven izobraževalni program, namenjen mladim v starosti od 15 do 25 let, ki so iz različnih razlogov opustili šolanje in so brezposelni. Cilj PUM-a je motiviranje za vključitev v redno izobraževanje in usposabljanje za večjo konkurenčnost na trgu delovne sile. PUM traja eno šolsko leto. Mladi se lahko vanj vključijo kadar koli med šolskim letom, prav tako pa lahko iz njega kadar koli izstopijo. Če se za program odločijo, ga obiskujejo brezplačno, kot brezposelni pa so deležni tudi ugodnosti, ki jim iz tega statusa pripadajo.

V letu 2004 je bilo vključenih 174 oseb, največ mladih do 26 let 172 oziroma 98,9% in to s I. in II. Stopnjo izobrazbe (ZRSZ, 2005)

PUM poteka v različnih krajih v Sloveniji, in sicer:

- Andragoški zavod Maribor - Ljudska univerza, Maribor
- Javni zavod MOCIS, Slovenj Gradec
- Izobraževalni center Memory, Koper
- Ljudska univerza Ajdovščina, Ajdovščina
- Ljudska univerza Murska Sobota, Murska Sobota

- Ljudska univerza Radovljica, Radovljica
- Skala - PUM, Celje
- TIN Ljubljana, Ljubljana

7.3.3.2 Centri za socialno delo

Centri za socialno delo so organizacije, ki opravljajo večino svojih nalog na podlagi javnih pooblastil, v zadnjem času pa se vedno bolj odzivajo tudi na trenutne potrebe okolja in izvajajo številne projekte, v katerih sodelujejo z drugimi organizacijami v okolju. Iz javnih pooblastil v Zakonu o socialnem varstvu izhajajo sledeče naloge (navedene so naloge, ki se lahko posredno dotikajo tudi ciljne skupine mladih na vzporedni poti):

Varstvo otrok in družine:

Statusna razmerja: dovolitev sklenitve zakonske zveze osebi, ki še ni stara 18.let, dovolitev sklenitve zakonske zveze iz drugih razlogov.

Razmerja med starši in otroki: določitev osebnega imena, sprememba osebnega imena, priznanje oz. izpodbijanje očetovstva/materinstva, urejanje očetovstva, podaljšanje roditeljske pravice, odločanje o sporih o izvrševanju roditeljske pravice, odločanje o razpolaganju z otrokovim premoženjem.

Razveza zakonske skupnosti in razpad zunajzakonske skupnosti: poročilo sodišču o svetovalnem razgovoru, izdelava mnenja o dodelitvi otrok v razveznem postopku, izdelava mnenja o predodelitvi otrok, urejanje preživnine, urejanje stikov.

Urejanje odnosov v družini: nasilje v družini (trpinčenje otrok), ogroženi otroci zaradi zanemarjanja, telesno nasilje, zlorabe otrok (spolne), obravnava suma o neustreznem ravnanju.

Varstvo otrok: (rejništvo, posvojitve, skrbništvo).

obrnava otrok izven sodnega postopka: zaradi prekrškov ali kaznivih dejanj, zaradi težav v odraščanju.

Obravnava mladoletnih oseb v sodnem postopku: v predkazenskem postopku.

Vzgojni ukrepi: oddaja v vzgojni zavod, namestitev v vzgojni zavod, navodila in prepovedi, nadzorstvo organa socialnega varstva.

Varstvo odraslih: obravnava oseb s težavami: v duševnem razvoju, brezdomcev, zaradi zasvojenosti (alkohol, droge)

Denarni transferji: denarne socialne pomoči in oprostitve pri plačilih socialno varstvenih storitev: trajna denarna socialna pomoč, denarna socialna pomoč, izredna denarna socialna pomoč, enkratna izredna denarna socialna pomoč, oprostitev plačila socialno varstvenih storitev

Družinski prejemki: otroški dodatek, dodatek za nego otroka, nadomestilo za porodniški dopust, starševski dodatek, zavitek za novorojenca.

Centri za socialno delo lahko sodelujejo tudi v drugih projektih, ki so namenjeni mladim, pomembno je, da strokovna delavka ISM pozna projekte, ki se v posameznem lokalnem okolju izvajajo, kot primer navajamo nekatere projekte, ki so se leta 2005 izvajali na Centru za socialno delo Nova Gorica.

Projekt ‘ prostovoljno socialno delo mladih’, Projekt se izvaja že deseto leto. Število prostovoljcev se iz leta v leto povečuje. Projekt je vezan na šolsko leto. V mesecu septembru se pridobi nove prostovoljce, ohraniti se poskuša stik s prostovoljci, ki so bili aktivni v preteklem letu. V šolskem letu 2003/04 je bilo število vključenih 116. Večinoma so to dijaki, manjši delež predstavljajo študenti, v zadnjem času pa narašča tudi število učencev višjih razredov osnovnih šol. Prostovoljci so vključeni v različne dejavnosti:

- pomoč vrstnikom z učnimi in vedenjskimi težavami,
- pomoč otrokom, ki so v bolnišnici (v obliki druženj),
- druženje z odraslimi osebami z motnjo v razvoju,
- nudenje brezplačnih inštrukcij v okviru mladinskega centra,
- nudenje učne pomoči dijakom v dijaškem domu,
- druženje z učenci iz OŠ s prilagojenim programom,
- druženje z ljudmi s težavami v duševnem razvoju v dnevnem centru,
- druženje z otroki iz materinskih domov,
- občasno sodelovanje pri akcijah v okviru Rdečega križa,
- pomoč slepim in slabovidnim osebam na domu (preko zveze slepih in slabovidnih).

7.3.3.3 Osnovne šole in srednje šole

Osnovne in srednje šole so poleg ZRSZ najpomembnejše organizacije v mreži ISM. Pomembno je, da svetovalka ISM šolsko svetovalno delo pozna in s šolsko svetovalno delavko tudi sodeluje. Pristojnosti šolske svetovalne službe so opredeljene v šolski zakonodaji, za poglobljeno razumevanje pa je potrebno poznati Smernice šolskega svetovalnega dela. Zaradi obsežnosti nalog, jih na tem mestu ne bomo navajali, želeli pa bi poudariti, da strokovni delavec/ka ISM s šolsko svetovalno službo lahko sodeluje že v času, ko se mladostnik/ca odloča, da bo šolanje opustil. Bolj običajno pa je sodelovanje, ko se mladostnik/ca ponovno vključuje v izobraževalni proces. Strokovna delavka pogosto dobi mandat za navezovanje prvih stikov s šolo, sodelovanje pri vpisu in na razgovorih s strokovnim osebjem šol. Lahko pa sodeluje tudi pri pripravi individualnega učnega načrta (CPI 2005).

7.3.4 SPREMLJAVA POSKUSNEGA OBDOBJA UVEDBE DEJAVNOSTI

Spremljava poskusne uvedbe dejavnosti je bila ena izmed rednih aktivnosti tako razvojno koordinacijske enote kot dela strokovnih delavk. Kot že rečeno, so bili vsi sodelujoči v projektu vključeni v skupni model učenja, kar je v praksi pomenilo, da se je dejavnost razvijala na podlagi sprotnih rezultatov in analize spremljanja uvedbe dejavnosti⁵. Ta je potekla v sledečih fazah: po prvem mesecu uvedbe dejavnosti (ki je bil namenjen vzpostavitvi mreže v lokalnih okoljih), je bil na skupni delavnici vodje, obeh koordinatorjev in strokovnih delavk izdelan vprašalnik za spremljavo dejavnosti, ki so ga strokovne delavke izpolnjevale vsako polletje, strokovni delavci/ke v razvojno koordinacijski enoti pa so pripravili skupno analizo pridobljenih rezultatov. Po šestmesečnem obdobju uvedbe dejavnosti so strokovni delavci/ke v razvojno koordinacijski enoti izvedli intervjuje z vodji organizacij nosilk dejavnosti v lokalnih okoljih. Namen intervjujev je bila ocena vpetosti dejavnosti v organizacije. Hkrati so bili na podlagi predvidenih ovir in razlik, ki so jih strokovne delavke srečevale pri svojem

---

⁵ Ena izmed nalog, ki sem jo kot vodja imela, je bilo sprotno spremljanje in usmerjanje dejavnosti tako, da smo na aktualna vprašanja in ovire, ki so jih imele strokovne delavke, iskali sprotne odgovore, organizirali dodatna usposabljanja in supervizije.

delu ter najpogostejših problemih, ki so jih evidentirale po prvem mesecu, definirani še dodatni sklopi spremljave, ki so jih spremljale vse strokovne delavke, vsaka izmed strokovnih delavk pa je prevzela nalogo analize posameznega sklopa, ti so sledeči: kako do ciljne skupine mladih, participacija mladih, specifike uvajanja dejavnosti v mestnem in ruralnem okolju, uspešne strategije delovanja strokovnih delavk. Analiza teh sklopov je priloga naloge, v nadaljevanju pa predstavljamo rezultate vseh treh sklopov spremljave.

Najprej bomo predstavili oceno delovanja ISM s strani organizacij nosilk dejavnosti.

7.3.4.1 Splošna ocena ISM s strani organizacij izvajalk dejavnosti

Izvedba dejavnosti ISM je bila organizirana tako, da je razvojno koordinacijsko delo potekalo izven organizacij nosilk dejavnosti na lokalnem nivoju. Ta nekoliko nenavadna oblika organiziranosti dejavnosti je zahtevala reden stik ne le s strokovnimi delavkami na terenu, pač pa tudi z vodji v organizacijah nosilkah dejavnosti, ki imajo dostop tudi do drugih virov informacij in zato pogosto probleme in potek izvedbe dejavnosti vidijo drugače od samih strokovnih delavk. Po polletni izvedbi dejavnosti so bili zato izvedeni intervjuji z vodji na vseh šestih organizacijah izvajalkah dejavnosti, ki so bili osredotočeni na sledeča vprašanja: kateri so najpogostejši problemi pri izvedbi dejavnosti, katere strategije predlagajo za reševanje problemov, ter splošna ocena dejavnosti ISM. Odgovori so pokazali, da vodje dejavnost redno spremljajo in jo dobro poznajo.

V poročilu o izvedbi dejavnosti je navedeno (CPI 2005), da sta najpogostejša problema, s katerima se soočajo na vseh organizacijah izvajalkah dejavnosti, sledeča:

- razpršenost populacije in
- kako mlado osebo motivirati, da se vključi v svetovalni proces.

Med predlogi za uspešno reševanje problemov, so bili najpogosteje navedeni sledeči:

- permanentno sodelovanje z organizacijami,
- seznanjenost z dogajanjem v lokalnem okolju (infotržnice, mladinske kulturne prireditve, festival mladih ...),

- veliko terenskega dela,
- timsko delo z ostalimi ISM svetovalkami,
- redne supervizije,
- sprotno reševanje problemov z metodo dialoga, sodelovanjem in povzemanjem,
- spremljanje mladostnika,
- zagovorništvo pri uradnih osebah,
- podpora mladostnika pri sprejemanju odločitev.

Ocena dejavnosti s strani Območne službe Zavoda RS za zaposlovanje Koper:

Na OE Koper ocenjujejo, da mladostniki, ki niso vključeni v sistem izobraževanja in niso prijavljeni na Zavodu, sodijo v populacijo, s katero se je strokovna služba Zavoda že srečevala v preteklosti. S projektom ISM pa je podana sistemska možnost, da tej kategoriji svetovancev/k ponudijo kakovostno svetovanje, ki daje posamezniku/ici podporo pri spoznavanju osebnostih lastnosti (interesov, sposobnosti in karakternih lastnosti), pomoč pri oblikovanju in sprejemanju odločitev – navajanje na vseživljenjsko učenje, možnosti vključevanja v različne delavnice, posredovanje informacij o izobraževanju, štipendiranju in področju trga dela. Strokovna služba ima o tej populaciji že iz generacijskih pregledov sposobnosti (MFBT) in podatkov iz 'vprašalnika o poklicni izbiri' veliko podatkov (prve poklicne želje, ponekod sposobnosti), tako da se obravnava in svetovalni postopek nadaljuje in ne začne na stopnji iskanja osnovnih anamnestičnih podatkov o posamezniku – osipniku. Zato so postopki svetovanja osipnikom z vidika racionalnosti na Zavodu upravičeni.

Nadalje OE Koper ocenjujejo, da je zgodnejše vključevanje osipnikov v obravnavo učinkovitejše kot kasnejša obravnavo mladih na ZRSZ prijavljenih brezposelnih oseb brez strokovne izobrazbe, ko se pri teh mladostnikih že pojavlja znižana samopodoba, elementi destruktivnega vedenja, konfliktne situacije na relaciji posameznik – okolje. Se pravi, ko je osip že prepoznan kot socialni problem in imajo mladi že sorazmerno slabše učne navade.

Na OE Koper ocenjujejo, da je reševanje problematike osipništva zelo kompleksno, ključ do preventive je v zgodnejših intervencijah, zlasti je potrebno povečati pomen poklicne

vzgoje in svetovanja v osnovnošolskem sistemu, nuditi več informacij o svetu izobraževanja in dela (izkoristiti možnosti, ki jih nudimo v CIPS –ih), prilagoditi izobraževalni sistem, povečati število programov poklicnega tečaja, izpopolniti certifikatni sistem.

Glede na cilj projekta ISM (pritegniti tudi ciljno populacijo mladih pred samim izstopom iz rednega izobraževanja), bi morali vzpostaviti bolj učinkovit sistem koordinacije in povezovanja strokovnih služb šolstva in zaposlovanja.

ISM projekt skuša delovati v tej smeri in je na OE Koper oz. na CIPS-u ocenjen izredno pozitivno (CPI 2005).

Ocena dejavnosti s strani Območne službe Zavoda RS za zaposlovanje Kranj:

Na OS Kranj ocenjujejo stanje, ko posameznik zapusti šolski sistem in se ne vključi na trg dela v naši družbi, nizko vrednoteno. Mladi ta pritisk čutijo, saj imajo manj pravic kot ostali vrstniki, ki so vključeni v izobraževalni sistem.

Dejavnost ISM na OS Kranj ocenjujejo kot kakovostno in kompleksno pomoč, oporo mladim, ki se znajdejo v dramatični situaciji izključenosti. Dejavnost ponuja prostor za oporo izključenim mladim pri odpiranju vrat možnostim in priložnostim. Mladost je obdobje, ki je namenjeno raziskovanju, iskanju izkušenj, želj, osipniki pa so na strani, ko imajo zaradi spleta okoliščin in pogojev, v katerih živijo precej manj ali pa skoraj nič možnosti izbire. Velik pomen ima individualiziran pristop v ISM s prenosom moči na mladostnika. S podporo ISM svetovalke mladi lažje prepoznajo in oblikujejo svoje želje in odločitve. »Menimo, da je program ISM oblikovan tako, da je za posameznika privlačen, veliko prednost pa ima prostovoljno sodelovanje v projektu in možnost izstopa brez bojzani pred posledicami« (CPI 2005,7).

Ocena dejavnosti s strani Območne službe Zavoda RS za zaposlovanje Ljubljana:

Na OS Ljubljana ocenjujejo, da je projekt ISM dobro zastavljen, saj je trenutno problematika osipnikov pereča in bo tudi v prihodnje, če ne bomo sprejeli novih zakonskih podlag, kjer bi bila mladina do osemnajstega leta (lahko tudi dlje) obvezana, da je vključena v šolanje, delo ali v tretjo alternativno obliko aktivnosti (tipa PUM,

produkcijska šola itd.). Take rešitve po svetu in v Evropi že poznajo in se dobro obnesejo. Na ZRSZ, na oddelku Poklicne orientacije, se s to problematiko srečujejo že vrsto let - od daljnih začetkov v 80-desetih letih. Mlade napotujejo šolske svetovalne delavke tistih srednjih šol, ki imajo večji izpad iz izobraževalnega procesa in kjer nimajo 'izrednega šolanja' iz iste usmeritve. V nasprotnih primerih, ko 'izredno šolanje' obstaja, vključujejo take učence v nadaljnje šolanje znotraj šole s pomočjo sredstev Zavoda. V takih programih sta zahtevnost in način poučevanja bolj prilagojena nestereotipnim učencem, tistim, ki so iz izobraževanja izstopili. Na OS Ljubljana ocenjujejo, da se kar nekaj učencev ne oglasi ne pri njih, ne na šoli, temveč ostajajo izven njihovega dosega. Ocenjujejo, da potrebujejo čas, včasih tudi nekaj let. Ta populacija ZRSZ ni dostopna. Po njihovem mnenju v takih primerih ne bi škodovala nekoliko strožja zakonodaja, saj mladi ne bi bili omejeni v svoboščinah, celo pridobili bi jih, saj bi se lahko izučili vsaj za prvi poklic.

Na OS Ljubljana glede na kadrovske probleme ocenjujejo, da bo v letu 2006 prišlo v obravnavo več kandidatov, saj sama dejavnost ISM počasi dobiva na veljavi. V večjih središčih se novosti počasneje uveljavljajo kot v manjših, kjer je opažen skoraj vsak korak posameznika (središče, kjer se posamezniki zbirajo je po navadi samo eno). Torej so mladi, ki niso niti v šoli niti v delu, hitro dostopni. V večjih krajih je takih središč več in še ta niso tako znana. Zato je dostopnost do te populacije veliko težja. Menijo, da je potrebno pritegniti k sodelovanju druge službe, ki so bližje iskani populaciji. Menijo, da je dejavnost ISM lahko tudi podpora poklicnim svetovalkam, (poklicne svetovalke mlade vabijo enkrat, ISM svetovalka jih vabi večkrat in pokliče tudi domov, če je na izpisnici navedena telefonska številka, z njimi se ukvarja dlje časa in širše, zanje ima ves svoj čas) (CPI 2005).

Ocena dejavnosti s strani Območne službe Zavoda RS za zaposlovanje Maribor:

Na OS Maribor navajajo, da je dejavnost »Informiranje in svetovanje za mlade na vzporedni poti – ISM« z vidika Zavoda vsekakor pozitivna, ker doslej v Sloveniji ni bilo institucije, ki bi k problemu osipništva načrtno pristopala in poskušala mlade, ki so iz kakršnega koli vzroka izstopili iz izobraževalnega procesa, reintegrirati v proces izobraževanja. Smiselna in učinkovita je čim hitrejša reintegracija osipnikov v šole, ki so

jih zapustili, ali pa za njih najti rešitev, ki je po njihovi meri in njim ustrezna. Poudarili so tudi to, da se z izvajanjem ISM v lokalnem okolju povezujejo institucije in organizacije, ki se ukvarjajo z mladimi. Pri tem se Zavod vključuje v projekt s svojimi storitvami in programi, ki so namenjeni prav tej populaciji. Po besedah vodje poklicne orientacije na OE Maribor so s sodelovanjem strokovnih delavcev Zavoda in svetovalke ISM storitve bolj racionalne, omogočajo individualnost in prilagajanje svetovalnega procesa potrebam in željam posameznika, ki je izpadel iz izobraževanja in ne nazadnje, svetovalka skuša v določeni meri 'sanirati okolje', v katerem se je osipnik doslej nahajal. Slej ko prej bi osipniki prišli v evidenco brezposelnih zavoda za zaposlovanje (pogosto pa tudi v evidenco drugih institucij z bolj negativno konotacijo), v kolikor pa jih svetovalka ISM pravočasno prestreže ter jih vključi v usmerjene procese, jih lahko privede do zaključka določene stopnje izobrazbe, jim pomaga v re-socializacijskih procesih in tako zmanjša ali omili deviantne procese, do katerih bi lahko prišlo, v kolikor bi bili ti mladostniki prepuščeni sami sebi (CPI 2005).

Ocena dejavnosti s strani Območne službe Zavoda RS za zaposlovanje Velenje

Na OS Velenje ocenjujejo, da ISM Zavodu omogoča delo s strankami, ki niso prijavljene v evidenci brezposelnih oseb oziroma so izven sistemske obravnave. Dejavnost predstavlja preventivno delo v smislu poklicne socializacije mladih. Za ZRSZ je dejavnost nova, zato ocenjujejo, da je pomembno, da se sam projekt izvaja v skladu s pogodbenimi obveznostmi, kar pomeni, da so dosledno ločili obveznosti svetovalke ISM od obveznosti drugih delavcev, ki opravljajo redno dejavnost. Za razliko od rednih dejavnosti, kjer so nenehno preobremenjeni in so prisiljeni krčiti dejavnosti, so svetovalki ISM omogočili odprte možnosti sodelovanja z ostalimi institucijami kot tudi s samo ciljno populacijo. Mladi namreč za uspešno obravnavo potrebujejo neformalne pristope, ki vključujejo terensko delo brez togih časovnih okvirov. Prav tak način dela lahko pripomore k premagovanju splošnega stereotipa o »administrativnosti« obravnave posameznika znotraj ZRSZ.

Svetovalka ISM lahko s terenskim delom mladim predstavi delovanje različnih služb, dolžnosti oziroma pravice, ki jim pripadajo iz različnih statusov (status dijaka, status

brezposelne osebe, status izrednega dijaka, ipd.), in tako mladim omogoči »mehkejši« prehod iz enega statusa v drugega.

Kar nekaj je tudi mladostnikov z zdravstvenimi težavami oziroma takih, ki so bili v otroštvu kategorizirani, zato svetovalka ISM dobro sodeluje tudi z rehabilitacijsko svetovalko na ZRSZ (medsebojno obveščanje o mladih, čim hitrejša obravnava – vključevanje v programe zaposlitvene rehabilitacije). V lokalnem okolju je projekt dobro sprejet, saj večino mladostnikov ni potrebno »iskati«, ampak se mladi obveščajo med seboj, oziroma s sabo pripeljejo kolega, ki se je že izpisal ali pa je v procesu izpisovanja (CPI 2005).

Ocena dejavnosti s strani Območne službe Ljudske univerze Smeri d.o.o., z Ravne na Koroškem:

V Smereh ocenjujejo, da je reševanje problematike mladostnikov, ki so izpadli iz izobraževalnega sistema zelo kompleksno, zato se trudijo povečati stopnjo svetovanja in informiranja mladim na Koroškem, ki spada med regije z najvišjo stopnjo brezposelnosti. Svetovalna dejavnost je bila že v preteklosti ena njihovih temeljnih dejavnosti. Potencialnim udeležencem programov izobraževanja, ki jih izvajajo, svetujejo, kako se vanje najlažje in najbolj smiselno vključujejo. Z dejavnostjo ISM so uvedli še več svetovanja in pomoči, tu gre za poglobljeno svetovanje, pomoč pri oblikovanju in sprejemanju odločitev mladostnika, ki za trenutek izgubi sled svoje poti, bodisi izobraževalne ali osebne.

Usposabljanja za svetovalko ISM so sestavljena kakovostno, supervizije nudijo učinkovito pomoč in podporo pri strokovnem delu, CPI pa odlično koordinira in povezuje svetovalke in naše službe v celoto.

Največ razumevanja in sodelovanja pri dejavnosti ISM nudijo nevladne organizacije, ki se tudi same srečujejo s problematiko mladostnikov- to so Krizni centri, PUM, mladinski centri, študentski servisi. Na občinski ravni bi bilo potrebno izpostaviti pomen projekta predvsem na občinskih svetih. Vzpostavljanje mreže je dolgotrajen proces, saj je Koroška velika in že občine se med seboj zelo razlikujejo, med njimi vlada veliko nasprotij in

političnih nesoglasij ter rivalstva. Zato svetovalka v večini primerov uporablja direktni odnosa do mladostnika, do vrstnikov, ki se med seboj pogovarjajo in ustno prenašajo informacije. Svetovalne delavke na šolah so pripravljene sodelovati.

Koroška je zelo zaprta, svetovanci se sprva odzovejo nezainteresirano, s pomisleki, da se zopet soočajo s šolskimi svetovalci. Po pogovorih se vedno prebije led, dobro se jim zdi, da jim daš občutek, da stojiš na njihovi strani.

Menijo, da je program ISM oblikovan tako, da je za mladostnika privlačen, na enem mestu pri svetovalki dobi možnost, da je enakovreden, ima možnost širokega dostopa do informacij (CPI 2005).

7.3.4.2 Rezultati spremljave dejavnosti po zaključenem prvem obdobju

Razvojno koordinacijska enota in strokovne delavke iz posameznih izvajalskih enot so po enomesečnem delovanju dejavnosti sestavili skupni vprašalnik, ki so ga strokovne delavke izpolnile vsako polletje, člani strokovno koordinacijske enote pa so pripravili polletna in končno poročilo. V nadaljevanju predstavljamo glavne poudarke končnega poročila (Poročilo o spremljavi ISM CPI 2006).

Spremljava vključuje strokovno delo ISM, ki je v omenjenem obdobju potekalo na 6 enotah v Sloveniji, na **5 enotah Centrov za informiranje in poklicno svetovanje** (LJ, MB, KP, KR in Velenje), organiziranih v območnih službah ZRSZ, ter na **Ljudski univerzi SMERI** v Ravnah na Koroškem.

Kot je razvidno iz spodnje preglednice, je bilo v letu in pol od izvedbe dejavnosti v šetih točkah informiranih 1948 mladih oseb, 262 mladih je bilo vključenih v svetovanje, opravljenih je bilo 1049 svetovanj, 136 svetovanj bilo zaključenih.

Preglednica 7.1: Opravljeno delo in število vključenih v projekt ISM med 1.1.2005 to 30.6.2006:

Kazalci	CIPS Koper	CIPS Kranj	CIPS Ljubljana	CIPS Maribor	CIPS Velenje	Smeri d.o.o.	Skupaj
Št. Vseh vključenih	484	276	585	274	492	108	2219
- Fantje	201	142	336	137	220	42	1078
- Dekleta	280	134	249	137	272	36	1108
Št. informiranih	437	216	530	233	451	81	1948
Št. vključenih v svetovanje	44	60	55	41	41	21	262
Št. opravljenih svetovanj	187	318	142	147	210	45	1049
Št. zaključenih svetovanj	15	41	28	19	24	9	136
- vključitev v izobraževanje	8	20	18	8	8	6	68
- zaposlitev	0	7	3	1	6	1	18
- vpis v evidenco BO	3	10	6	7	7	2	35
- vpis v evidenco BO in PUM	2	1	0	0	0	0	3
- Vključitev v PUM	1	0	0	2	0	1	4
- Drugo	1	2	1	1	3	1	9
Št. ur informativno – svetovalnega dela	326	371	258	381	479	121	1936
Št. Obiskanih institucij	16	55	27	37	34	19	188

Vir:CPI (2006,26)

Hkrati so strokovne delavke obiskale 188 institucij/organizacij, ki pokrivajo področje dela z mladimi. V zadnjem obdobju se je predvsem v Veleju in Mariboru pokazalo, da je sodelovanje med ISM strokovnimi delavkami in različnimi institucijami postalo obojestransko, da tudi npr. svetovalne delavke na šolah napotijo mlade k ISM svetovalki. Zelo pozitivno je ocenjeno tudi sodelovanje s PUMi oz. njihovimi mentorji/mentorici, Centri za socialno delo, predvsem z oddelki za varstvo otrok in mladostnikov. Pri vzpostavljanju in ohranjanju mreže se je kot težavno pokazalo predvsem usklajevanje interesov vseh vključenih (ZRSZ) .

Del promocije dejavnosti so tudi nastopi v medijih (predstavitev na RTV Slovenija v oddaji MODRO, predstavitev na RTV Slo – regionalni studio Maribor v oddaji »Mini urgenca« ISM svetovalke iz Maribora, intervju na Radiu Kranj in svetovalke v Kranju, več objav v Kopru ob poročilih na Radio Capris, Radiu Koper, Radio Capodistria, TV Koper in TV Capodistria ter različne objave v tiskanih medijih (npr. članek v reviji ZAPIK - Kranj, članek v reviji Mariborčan, Revija za učitelje, vzgojitelje in starše – Velenje ter objave v Primorskih novicah, Delu in STA na območju Kopra.).

Strokovne delavke ISM kot najboljšo promocija dejavnosti ocenjujejo promocijo mladih s prenosom informacij 'od ust do ust' med že vključenimi v svetovalni proces in tistimi, ki bi jim tako svetovanje lahko pomagalo. Pri takih mladostnikih se svetovanje običajno izkaže za zelo uspešno, saj so se vanj vključili na podlagi lastne iniciative.

Mladi kot največjo prednost projekta izpostavljajo prostovoljno vključitev, individualno obravnavo, zagovorništvo, čas, ki ga ima ISM svetovalka na voljo in pa možnost, da se lahko na ISM svetovalko obrnejo kadarkoli. Tudi takrat, ko so že uredili svoj status. Všeč jim je udeležanje dogovorov (spremstvo na PUM, občino, banko, bolnico, k delodajalcu, sodelovanje na razgovoru pri šolski svetovalni delavki, zastopanje pred starši in šolskimi svetovalkami, spremljanje pri urejanju dokumentacije, pomoč pri izpolnjevanju obrazcev itd.) ter sooblikovanje storitev oz. soodločanje pri nadaljnjem delu (Poročilo, CPI 2006) .

Najpogostejši izhod iz svetovalnega procesa je vključitev v izobraževanje (68), sledijo vpis v evidenco brezposelnih oseb na Zavodu (35), sklenitev delovnega razmerja (18) in

pa vključitev v PUM (7). V lanskem letu je bilo prav tako največ vključitev v izobraževanje (46), sledijo vpis v evidenco brezposelnih oseb na Zavodu (24), sklenitev delovnega razmerja (9) ter vključitev v PUM (3).

Po končanem svetovalnem procesu je pomembno spremljanje mladih. Prehajanje med statusi te cilje skupine se je pokazalo kot zelo pogosto (zaposlitev, izguba dela, prijava v evidenco BO, črtanje iz evidence itd.) in zato možnost kontaktiranja svetovalke s strani mladostnika toliko bolj pomembna. Večinoma svetovalke z mladimi vzdržujejo stik preko telefona ali elektronske pošte, pokličejo svetovalno delavko, starše mladostnika, mentorje v PUM-u ali pa se z njimi dobijo osebno. Največje število mladih, ki jih svetovalka spremlja še od lanskega leta je v ISM centru v Kranju (16).

Najpogostejše značilnosti mladostnikov vključenih v svetovalni proces: mladostnik star manj kot 18 let, nima statusa ali pa je tik pred izpisom iz šole in ima učne težave zaradi prevelikega izostajanja, premalo ocen ali pa so te slabe, ima večje število neopravičenih ur, neprimerno vedenje, slabo podporo s strani staršev ter nizko samopodobo. Pogosto je tudi soočanje s stanovanjskimi in materialnimi težavami.

Pri izvajanju dejavnosti ISM eno izmed poglobitnejših ovir svetovalke izpostavljajo nedostopnost ISM projekta krajem oddaljenim od mest ISM centrov (npr. Kranj – Kranjska gora, Bohinj, Bled itd.) in pa težave pri dostopu do ciljne skupine. Mladi, ki izgubijo status se v največji meri zadržujejo na težje dostopnih lokacijah (doma, v lokalnih ipd.). ISM svetovalke tako pogrešajo enotno vzpostavljeno evidenco mladih, ki izgubijo status. Izpostavljajo tudi dejstvo, da se ravno v obdobju, ko je projekt postal prepoznaven ter dosega dobre rezultate, tudi zaključuje (31.12.2006). Zato bi na tem mestu opozorili na potrebo po nadaljevanju dela s to ciljno skupino tudi v prihodnjih letih in razširjanju izvajanja dejavnosti celostnega svetovanja na območje cele Slovenije.

7.3.4.3 Opis primerov dobre prakse

Za zaključek navajamo še dve zgodbi mladih, ki so bili vključeni v ISM, ki sta ju posredovali svetovalki ISM (CPI 2006)

Zgodba 1. (ime je zaradi zagotavljanja anonimnosti izmišljeno)

Dvaindvajsetletni Nik je preko svoje mame vzpostavil stik z ISM svetovalko. Bil je brez zaposlitve in doma mu je postalo dolgočasno. Želel je dobiti informacije o možnostih nadaljevanja izobraževanja za voznika, ki ga je opustil leta 2002. Izobraževanje mu je od leta 2002 kot brezposelni osebi plačal ZRSZ (pogodba za program APZ – program 5.000). V prvem letniku je opravil usposabljanje za kategorije B, C in E, letnika ni zaključil.

V letošnjem letu je želel izobraževanje nadaljevati, ker ga delo voznika veseli in vidi možnosti zaposlitve. Lastnih sredstev za plačilo programa nima. Zaposlitve nima. S pomočjo ISM svetovalke se je prijavil na ZRSZ, kjer je opravil razgovor s poklicno svetovalko. Pri preverjanju možnosti izobraževanja s strani ZRSZ se ni mogel ponovno vključiti v program s pogodbo APZ – 10.000, saj je bil leta 2002 že vključen v program 5.000.

Na predlog ISM svetovalke sta se pogovarjala o možnosti vključitve v PUM (učna pomoč, vključitev v program PUM-a kot podpore pri izgradnji samopodobe). Po prvem obisku PUM-a se je odločil za vključitev.

Z mentorico PUM-a sta poklicala izvajalca izobraževanja za voznika, kateremu je ZRSZ leta 2002 nakazal sredstva programa izobraževanja za voznika 1. letnik, in ker Nik tega denarja zaradi zdravstvenih razlogov dejansko ni koristil (ni hodil na predavanja, ni popravljaj izpitov...), so se dogovorili, da lahko predmete 1. letnika opravlja po izpitih brez plačila.

ISM svetovalka ga spremlja pri izobraževanju. Po enem mesecu je prenehal obiskovati PUM. Predavanja za 1. letnik obiskuje redno ter se pripravlja na izpite.

Zgodba 2. (ime je zaradi zagotavljanja anonimnosti izmišljeno)

Andrej je star 17 let. Zaradi lažjega kaznivega dejanja je bil obravnavan na sodišču in Centru za socialno delo. Socialna delavka ga je obvestila o možnosti vključitve v svetovanje ISM.

Andrej je imel težave že v osnovni šoli, pa tudi v srednji mu ni šlo najbolje. Zaradi neupravičenih izostankov ni zaključil niti 1. letnika.

Prvo srečanje je potekalo na njegovem domu, kasneje pa sta se s svetovalko ISM srečevala tudi drugje. Na CIPS-u je opravil poklicno svetovanje in se v letošnjem šolskem letu vpisal na drugo srednjo šolo. Informacije o vpisu sta s svetovalko zbirala skupaj, oba sta bila na šoli, ko se je vpisoval.

Z izbiro šole je zelo zadovoljen, kar se kaže tudi v njegovi šolski uspešnosti.

Svetovalko je poklicala tudi njegova socialna delavka. Zadovoljna je bila s potekom dogodkov. Pri Andreju je opazila napredek ter pozitivne spremembe, ki jih na začetku obravnave ni bilo. Prepričana je, da je prav vključitev v ISM botrovala tem spremembam ter poudarila, da jih sama ne bi mogla vzpodbuditi (predvsem zaradi narave svojega dela - institucija). Še naprej si želi takšnega sodelovanja. Z Andrejem ima ISM svetovalka stik po telefonu. Zadovoljen je, da je izbral drugo šolo. Vesel je bil srečanj in vseč mu je, da s svetovalko še vedno ohranjata stike.

In za konec misel ene izmed ISM svetovalk: *»Mladi k nam prihajajo po moč in ne po pomoč.«*

7.3.4.4 Pogled na uvedbo dejavnosti s strani vodje projekta

Izsledki različnih vidikov spremljave kažejo, da je dejavnost upravičila svojo obstoj. Kot vodja dejavnosti bi želela, da bi bila izdelana tudi zunanja evalvacija, ki bi morebiti dala bolj realno sliko in opozorila na določene pomanjkljivosti, ki jih kot tisti, ki je direktno vključen in motiviran, da aktivnosti tečejo v skladu z načrtom, da so cilji doseženi in rezultati dobri, včasih nočeš videti oz. ti jih drugi tudi ne sporočijo. Kljub relativno

spodbudnim rezultatom spremljave, se dejavnost po prvem obdobju zaenkrat ne nadaljuje. Kot vodja dejavnosti sem poleg uradnega pregleda podatkov in mnenj vključenih, lahko sledila tudi drugim, manj merljivim in uradno neizraženim stališčem, ki so bili večinoma posledica neustreznih pogojev, v katerih se je dejavnost uvajala. Naj navedem nekatere pomanjkljivosti, ki sem jih videla sama:

Težave na organizacijski ravni:

- Težave z načrtovanjem in financiranjem dejavnosti: žal upravljanje s sredstvi Evropskega socialnega sklada zaenkrat še slabo poteka. Kljub odobrenim operativnim načrtom priprava in objava razpisov teče počasi, kar med enim in drugim programskim obdobjem ne omogoča kontinuirane izvedbe dejavnosti.
- Koordinacija na nacionalnem nivoju: ena izmed velikih težav izvedbe je bila zagotavljanje participacije članov delovne skupine iz obeh ministrstev.
- Slabo sodelovanje Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve in Ministrstva za šolstvo in šport: glede na to, da je bilo med izvajalskimi organizacijami kar pet območnih enot Zavoda RS za zaposlovanje, je bila velikokrat izražena dilema, zakaj naj bi 'šolstvo financiralo dejavnosti organizacije, ki sicer spada pod resor dela'.
- Težave pri zagotavljanju kontinuitete dejavnosti so se pojavile tudi ob menjavi vodstev organizacij. Ker so dejavnosti preko ESS financirane na projektni osnovi in niso del rednih letnih delovnih načrtov, je njihov obstoj lahko odvisen od dnevne politične volje.

Težave na izvedbeni ravni:

- Neurejen status mladih na vzporedni poti. Mladi po izpadu iz šolskega sistema izgubijo status dijaka, pridobitev statusa brezposelne osebe, ki zagotavlja dostop tudi do nekaterih drugih pravic, pa jim omogoča šele prijavo na Zavodu RS za zaposlovanje. Ker se marsikdo v tej skupini mladih na ZRSZ noče prijaviti, to pomeni, da tudi do drugih socialnovarstvenih pravic nima dostopa. Menim, da bi bilo nujno status dijaka podaljšati do ponovne vključitve v izobraževanje, oz. dokler se posameznik/ca ni pripravljen pripraviti na ZRSZ. To bi omogočilo tudi lažjo izvedbo dejavnosti v manjših krajih oz. za mlade iz manjših krajev, kjer

enega izmed glavnih problemov, s katerim se mladi soočajo, predstavlja prostorska oddaljenost storitev oz. pomanjkanje sredstev za prevoz.

8 ZAKLJUČEK

V pogojih, ko je izobrazba eden izmed predpogojev za uspešno vključitev na trg in kakovostno življenje, večina držav Evropske unije razvija programe in ukrepe, ki mladim pomagajo, da izberejo smer šolanja, ki jim najbolj ustreza, jo končajo in čim bolj uspešno vstopijo na trg dela. Ti programi so usmerjeni tako v identifikacijo ovir, s katerimi se soočajo v šolskem sistemu, financiranju programov, ki ovire zmanjšujejo, kot tudi proučevanju potreb mladih na vzporedni poti in financiranju programov različnih usposabljanj, ki izboljšujejo zaposlitvene možnosti te populacije. V Sloveniji je bilo od objave prvih podatkov o osipu pa do danes, storjeno veliko, predvsem reforma poklicnega in strokovnega izobraževanja in uvedba certifikatnega sistema pa obetata, da bo mladih brez kvalifikacij na trgu delovne sile vedno manj. Kljub temu bi želela navesti nekaj predlogov, katerih uresničitve bi pripomogla, da bi sedanje stanje še izboljšali:

Na sistemski ravni:

- Potrebno bi bilo razmisliti o morebitnem podaljšanju dobi obveznega šolanja, kot so to že naredile nekatere druge države Evropske unije.
- Potrebno je zagotoviti boljše medresorsko sodelovanje in razmisliti o ustanovitvi skupne službe, ki bi oblikovala celovito in kontinuirano politiko na tem področju in bi bila neodvisna od političnih sprememb.

Na ravni šol:

- Novo uvedeno financiranje izobraževanja bi moralo zagotoviti tudi zajemanje dijakov, ki iz šolskega sistema izstopijo.
- Programi kakovosti, ki se uvajajo v šolah, bi morali zagotoviti spremljanje dijakov vsaj leto dni po izstopu iz šolskega sistema.
- Dobro izkušnje šol, ki že izvajajo preventivne ukrepe za preprečevanje osipa, bi se morale razširiti tudi na druge izobraževalne institucije in na šolah postati stalnica,

- bodisi v okviru programov za zagotavljanje kakovosti, bodisi kot ciljno usmerjeni projekti za preprečevanje osipa.
- Nadaljevati bi bilo potrebno z usposabljanjem učiteljev in drugih zaposlenih in jih usposobiti za delo z različnimi ciljnimi skupinami mladih.
  - Mladi še vedno premalo vedo o poklicih, za katere se odločajo, zato bi bilo nujno potrebno izboljšati programe poklicne orientacije tako na osnovnih kot na srednjih šolah.

Za storitve za mlade po izstopu iz izobraževalnega sistema:

- Zagotoviti je potrebno stalno spremljanje populacije na vzporedni poti. Potrebno je zagotoviti identifikacijo njihovih potreb in načinov preživljanja prostega časa v obliki ciljno usmerjenih raziskav.
- Nadaljevati bi bilo potrebno z uvajanjem individualnih pristopov, ki so se za to ciljno skupino v ostalih državah EU izkazali kot edini učinkoviti.
- Urediti bi bilo potrebno status mladih na vzporedni poti.

V nalogi sem poskušala povzeti nekatere aktivnosti in projekte, v katerih sem v zadnjih letih sodelovala, jih soustvarjala in sodelovala tudi pri izvedbi. Osredotočila sem se predvsem na dejavnost Informiranje in svetovanje za mlade na vzporedni poti, s katero smo zaorali ledino na področju, kjer podobnih aktivnosti v preteklosti še ni bilo.

Menim, da je prihodnost tudi formalno organiziranih svetovalnih storitev za mlade na vzporedni poti predvsem v podpori posameznikov/ic pri odkrivanju in uresničevanju njihovih potencialov, za kar je prvenstveno potrebno raziskovanje njihovih potreb in načinov, katere jih zadovoljujejo, ko so na vzporedni poti. Zaenkrat o njih vemo malo.

Zavedam pa se, da mladi ostajajo in bodo ostali izziv politik tako pri nas kot tudi drugod v Evropi in svetu. Tako recimo v Angliji trenutno razmišljajo, da bi obvezno šolanje podaljšali do 17. leta, tisti pa, ki pa bi šolanje opustili prej, naj bi plačali denarno kazen, ki bi se obračunavala tedensko. Želim si, da bi pri nas s pravočasnim prepoznavanjem in organiziranostjo ustreznih storitev vendarle preprečili, da bi nam bilo kdaj potrebno posegati po tako drastičnih ukrepih.

9 LITERATURA

1. Bezić, Tanja. 2001. Šolski neuspeh - pomemben vzrok socialnega izključevanja. *Šolsko svetovalno delo*. 6 (1-2):5-23.
2. Brezavšček, Barbara. 2004. Preprečevanje šolske neuspešnosti in blažitev njenih posledic. *Spodbude* 6 (1):3-5.
3. Center RS za poklicno izobraževanje. 2004. *Razpisna dokumentacija za projekt Preventivni ukrepi za preprečevanje osipa*. Interno gradivo.
4. --- 2005. *Projekt ISM - poročilo o spremljavi*. Interno gradivo.
5. --- 2006a. *Projekt ISM: Koncept Informiranje in svetovanje za mlade na vzporedni poti*. Interno gradivo.
6. --- 2006b. *Projekt ISM- poročilo o spremljavi*. Interno gradivo.
7. Chen, Charles. 2001. Career Counselling as Life Career Integation. V *Journal of Vocational Education and Training* 4, ur.T.Watts, 23-45. Derby: Derby University Press.
8. European Commission. 2000. *Education and Training 2000, Diverse Systems Shared Goals*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/education/policies/2010/et_2010_en.html (28.avgust 2008).
9. European Commission. 2004. *Education and Training 2010: The Success of the Lisbon Strategy hinges on Urgent Reforms*. Dostopno prek: www.see-educoop.net/education_in/pdf/com_from_comm_educ_train_2010-oth-grm-t02.htm - 1 KB (20.avgust 2008).
10. Eurydice. 1994. *Measures to Combat Failure at School: A Challenge for Construction of Europe*. Dostopno prek: [http://eduref.org/plwebcgi/fastweb?getdoc+ericdb2+ericdb+90568+wAAA\(failure\)](http://eduref.org/plwebcgi/fastweb?getdoc+ericdb2+ericdb+90568+wAAA(failure)) (20.avgust 2008).
11. Evropska komisija. 2006. *Posebno poročilo št. 1/2006 o prispevku evropskega socialnega sklada k preprečevanju zgodnje opustitve izobraževanja*. Dostopno prek: www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/jim.pdf - 434 KB (20.september 2008).
12. Geržina, Suzana in Mojca Polak. 2000. *Poročilo o poklicnem izobraževanju in usposabljanju v Sloveniji 1998*. Ljubljana: Center RS za poklicno izobraževanje.

13. Henderson, Leigh. 2004. *A Handbook for Total Counselling*. Reykiavik: Hitt Husid. Dostopno prek: <http://hitthusid.is/EN/category.aspx?catID=897> (23.avgust 2008).
14. Ignjatović, Miroljub. 2007. Osip iz rednega izobraževanja. V *Zaposljivost v Sloveniji: Analiza prehoda iz šol v zaposlitve: stanje, napovedi, primerjave*, ur.A. Kramberger in S. Pavlin,105-128. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
15. Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša.2008.*Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Dostopno prek: bos.zrc-sazu.si/sskj.html - 6k
16. Medveš, Zdenko. 2000. Zagotavljanje temeljne poklicne in strokovne izobrazbe vsem.V *Ocena reforme poklicnega in strokovnega izobraževanja ter predlogi za prihodnji razvoj*, ur.Zdenko Medveš, 29-31. Ljubljana: Ministrstvo RS za šolstvo in šport.
17. Ministrstvo za šolstvo in šport. 2007. *National Report of Slovenia on the Implementation of the Education and Training 2010 Work Programme*. Dostopno prek: http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/razvoj_solstva/IU2010/NationalReport2010_Slovenia_26apr07_slo.doc (15.oktober 2008).
18. OECD. 1998. *Overcoming Failure at School*. Dostopno prek:<http://ingentaconnect.com/connect/OECD16080165/1998/00000011/919894e> (20.avgust 2008).
- 19.--- 2004. *Career Guidance: A Handbook for Policy makers*. Dostopno prek: <http://www.oecd.org/dataoecd/53/59/34060761.pdf> (12.september 2008).
20. Polak, Mojca. 2004. Šolski osip Preprečevanje šolske neuspešnosti in blažitev njenih posledic. *Spodbude* 6 (1): 6-8.
- 21.Škerjanc, Jelka. 2006. *Individualno načrtovanje z udejanjanjem ciljev: Pomen uporabniškega vpliva pri zagotavljanju socialno-varstvene storitve*. Ljubljana: Center RS za poklicno izobraževanje.
22. Ule, Mirjana, Metka Kuhar in Slavica Černelič-Kožar. 2004: *Kakovost življenja otrok in mladostnikov v Sloveniji: Študija problema osipništva v Sloveniji, raziskovalno poročilo*. Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve.
23. Vlada Republike Slovenije. 2003. *Enotni programski dokument 2004-2006*. Dostopno prek:http://svlr.gov.si/si/delovna_podrocja/podrocja_evropske_kohezijskepolitike/enotni-programski_dokument-2004-2006 (15.september2008).
24. *Zakon o socialnem varstvu (ZSV UPB-1)*.Ur.l. RS 36/2004. Dostopno prek: http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r09/predpis_ZAKO869.html (12.september 2008).

25. Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje (ZRSZ), 2004-2006. *Letna poročila 2004-2006*. Dostopno prek: <http://www.ess.gov.si/slo/Ncips/CIPSI/Razno/InformiranjeInSvetovanjeZaMladeLP2005.pdf> (15.september 2008).

26. Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje (ZRSZ). 2006. *Letno poročilo ISM 2005*. Dostopno prek: <http://www.ess.gov.si/slo/Ncips/CIPSI/Razno/InformiranjeSvetovanjeZaMladeLP.pdf> (15.september 2008).

27. Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje (ZRSZ). 2007. *ISM – informiranje in svetovanje za mlade na vzporedni poti*. Dostopno prek: <http://www.ess.gov.si/slo/dejavnost/novinarskekonference/oskoper/30-05-06-3.htm> (15.september 2008).

10 PRILOGE

PRILOGA A: KAKO PRISTOPITI DO CILJNE SKUPNE MLADIH NA VZPOREDNI POTI

Eden izmed največjih izzivov uvedbe ISM je bil, kako do ciljne skupine mladih na vzporedni poti. Ker se je dejavnost izvajala prvič in je izkušenj na tem področju v Sloveniji tudi sicer malo, je bilo nujno, da so svetovalke druga drugi redno sporočale, kaj deluje in kaj ne oz. na katere osebe se obračajo, katere aktivnosti v posameznih okoljih imajo največji odziv. Ker je bila uspešno vzpostavljena mreža v lokalnih okoljih predpogoj tudi za opravljanje ostalih aktivnosti, se nam zdi potrebno, da jih na tem mestu posebej predstavimo.

1. Šole (osnovne, srednje šole):

- šolske svetovalne delavke, učitelji, predvsem razredniki in ostali delavci, - tajnice, ki urejajo izpisnice dijakov/dijakinj in kopije letih dosledno pošiljajo na ZRSZ poklicnim svetovalkam oz. referentkam za štipendije,
- preko informatorjev (dijakov, ki sedijo poleg dežurnih dijakov in posredujejo informacije o tem, kaj se v lokalnih okoljih dogaja za mlade: koncerti, službe pomoči, razpisi, kulturni dogodki, idr.),
- plakati, zloženke, ki opozarjajo na ISM v šolah in se dijakom delijo ob vpisu, ob začetku šolskega leta oz. ob izstopu,
- predstavitev ISM dejavnosti v razredih, v času razrednih ur,
- posredovanje informacij o ISM na roditeljskih sestankih.

2. Ostale organizacije, institucije:

- sodelovanje z mladinskimi centri (različne delavnice, prireditve,

- likovne razstave, ipd.),
- sodelovanje s Centri za socialno delo,
  - sodelovanje z Ljudskimi univerzami, predvsem tistimi, ki izvajajo OŠ za odrasle,
  - plakati v zdravstvenih domovih, na mentalno higienskem oddelku oz. dispanzerju za otroke in mladostnike, v psihiatričnih bolnišnicah,
  - posredovanje zloženk ISM pri referentih za urejanje osnovnega zdravstvenega zavarovanja na občinah,
  - sodelovanje s PUMom (veliko mladih, ki prostovoljno obiskuje, učno pomoč, čeprav niso vključeni preko APZ in živijo v bližini).
  - Študentske organizacije, dijaška organizacija, mladinski klubi, sveti, športni klubi (sodelovanje, tudi s promocijo materiala, ki opozarja na ISM, na raznih prireditvah, koncertih, performansih, partyjih, razstavah, kulturnih festivalih, na primer: Oživela ulica v Kopru, Festival mladinskih kultur »Kunigunda«, Velenje, INFO tržnice...ipd.),
  - zunanji izvajalci programov APZ-ja (na primer INVEL d.o.o., Papilot, Zavod Jelša, Zavod Ruj, ki izvajajo programe, ki so namenjeni mladim, npr. UŽU-MI, NOV ZACĀETEK, ipd.),
  - KCM, Varne hiše, Materinski domovi, RK, Karitas, LAS, Centri za pomoč žrtvam kaznivih dejanj,
  - sodelovanje s strokovnimi delavci, ki sodelujejo v sodni poravnavi za mladoletnike oz. sodniki, tožilci.

3. Zavod RS za zaposlovanje:

- sodelovanje z referentko, ki je zadolžena za štipendije – posreduje seznam oseb, ki so sporočile, da ne želijo več prijematı štipendije ali pa obstaja s strani ZRSZ, zaradi njihovih neizpolnjenih obveznosti, terjatev),
- sodelovanje z oddelkom za analitiko, ki sporoči imena in priimke

oseb, ki so izbrisane iz evidence ZRSZ,

- CIPS, INFO točke ZRSZ: informiranje staršev, šolskih razredov, predvsem je dobro, če učitelja ni zraven.

4. Promocija:

- vabila: različna praksa, nekatera vabila, povsem podobna po vsebini, na primer »delujejo« v Ljubljani, medtem ko v Velenju sploh ne. V Kopru »vabijo« povsem uradna vabila... ipd. Večina ISM svetovalk pa se strinja, da se na vabila odziva zelo, zelo malo vabljenih,
- objava v lokalnih časopisih - članek o ISM, intervju s svetovalko ISM, objava na lokalnih radijskih postajah, televiziji,
- mladinski, dijaški časopisi, časopisi za učence OŠ,
- sodelovanje na strokovnih posvetih na temo mladi, na različnih srečanjih svetovalnih delavcev, predavanjih,
- objava na spletnih portalih, kjer mladi surfajo, ker so zanje atraktivni (Najdi.si, www.tosemjaz.net, planet).

PRILOGA B: PARTICIPACIJA MLADIH V PROGRAMU INFORMIRANJE IN SVETOVANJE ZA MLADE NA VZPOREDNI POTI

Participacijo mladih razumemo kot ključno področje tako pri kreiranju, izvedbi kot spremljanju in evalvaciji dejavnosti ISM. Dejavnost je namenjena mladim in brez vključevanja mladih, katerih potrebe se nenehno spreminjajo, lahko z gotovostjo rečemo, da dejavnost nima prihodnosti oz. se lahko kaj hitro spremeni v svoje nasprotje, namesto podpore pri premagovanju ovir v kontrolo mladih. V poskusnem obdobju izvajanja ISM smo želeli najprej vzpostaviti partnerstvo z mladimi. Mladi naj ne bi bili le končni uporabniki storitev, pač pa tudi soustvarjalci dejavnosti.

Glede na to, da je ciljna skupina mladih na vzporedni poti zelo razpršena in nehomogena, smo se odločili, da za mnenja o tem, kakšne storitve si želijo, povprašamo mlade, ki obiskujejo program Projektno učenje za mlade (PUM). V prvi fazi je svetovalka iz OE Velenje v PUMu Slovenj Gradec predstavila dejavnost in predlagala, da mladi sestavijo vprašalnik, ki bi ga posredovali še ostalim. Vprašalnik smo potem posredovali še ostalim svetovalkam, ki so maja 2005 PUMih v Kopru, Radovljici, Slovenj Gradcu in Mariboru izvedle anketo. Svetovalke so razdelile vprašalnike ter mlade prosile za predloge, ideje, želje, čim učinkovitejšega pristopa do mladih. Vprašalnik je bil večini anketirancem oblikovno všečen. Svoje predloge, želje, ideje je posredovalo 40 mladostnikov oz. mladostnic.

Želje, potrebe, ki so jih izpostavljali, so se nanašali predvsem na:

1. osebnostne lastnosti ISM svetovalk
2. urejanje njihovega statusa
3. prostor, kjer dejavnost poteka
4. promocijo same dejavnosti.

1. Osebnostne lastnosti:

- ISM svetovalke bi naj ponujale »možnost odkritega, anonimnega pogovora o težavah, medsebojno zaupanje, odprtost, komunikativnost, enakopravnost (enak odnos), pravičnost, pomoč pri reševanju težav v stiski, nasvete o vsakdanjem življenju – ne le v zvezi s šolo oz. z izobrazbo, temveč o življenju nasploh, tudi zanimivi predlogi, bile pripravljene poslušati, možnost prijateljstva, nevsiljivo svetovanje, pomoč pri osamosvajanju, povabilo na pijačo, ročni fuzbal, prijetno druženje, poštenost, razumevanje, iskrenost, nežnost, sodelovanje v pogovoru, spoštovanje, druženje, nauči nas mlade samomotiviranja, so zagovornice mladih, na nas ne gledajo z očmi učiteljev, so brez stereotipov, ne smejo obsojati, gredo z mladimi od vrat do vrat, vplivajo na profesorje, šolske svetovalne delavce...«.
- Poleg možnosti pogovora bi naj ISM svetovalke ponujale pomoč, podporo pri učenju, inštrukcije »ima izbrana gradiva za učenje, nudi pomoč pri učenju«.
- ISM svetovalke naj ne bodo starejše od 40 let (to je max zelo tolerantna zg. meja) in »naj dobro 'zgledata'«.

Bistvena ugotovitev je, da mladi pogrešajo njim naklonjene, zaupne osebe, ki bi jim omogočali možnost izražanja lastnih stisk, brez vzvišene »odraslosti« in institucionalne, formalne drže svetovalnih delavcev.

Prav tako pogrešajo nekoga, ki bi jim pojasnjeval delovanje posameznih služb, pomen številnih institucionalnih pravil, bil njihov zagovornik v odnosu do njih, pa tudi v odnosu do staršev.

Presenetilo pa nas je dejstvo, da si želijo zaveznika tudi v odnosu do šolskih svetovalnih delavcev. (»Večkrat na leto bi naj svetovalke ISM izvajale anketo na šolah o tem, s kakšnimi problemi, težavami se v zvezi s šolskimi svetovalnimi delavkami soočajo.«).

2. Ureditev statusa

Večina jih meni, da je vsekakor nujno urejanje njihovega statusa oz. predlagajo različne oblike finančne pomoči, plačila (»tisti, ki pripelje enga, dobi plačilo«), brezplačno prehrano (»sendviči, topel čaj, kakav, kava«), štipendijo, plačane prevoze ipd, ki bi bili eden izmed možnih razlogov za ponovno vrnitev »v sistem« (»če hočeš odziv, je treba

nekaj ponuditi!»).

Želijo si možnost koriščenja čim pestrejše in kvalitetnejše ponudbe brezplačnih dejavnosti (npr. predavanja, razni tečaji, izleti, delavnice, ipd.).

2. Prostor

Večini mladim je prostor srečevanj z ostalimi mladimi oz. s svetovalkami ISM zelo pomemben. Želijo si manj formalnih pisarn, izven institucij s številnimi pisarnami Tako si želijo, da bi svetovalka ISM *»bila locirana v centru mesta, kjer daje milijon informacij, ki niso samo povezane s šolo in kjer bi lahko mladi posedeli, popili čaj, kjer bi na oglasni deski lahko prebrali »kaj dogaja«, kjer bi se lahko srečevali z različnimi strokovnjaki«*), želijo si neformalna svetovalna središča oz. INFO točke, klube, ipd. (*»v katerih se zjutraj lahko učijo, med vikendi pa se organizirajo koncerti in zabave«*).

Potrebno je tudi poudariti, da mladi, ki niso več vključeni v šolo pogrešajo aktivnosti, ki so jih v šoli imeli (izleti, telovadba, glasba, ipd.) oz. strukturiranost samega časa.

3. Promocija

Za večjo prepoznavnost ISM–ja predlagajo:

- *»večje plakate po šolah, na avtobusnih, železniških postajah, kjer se čaka, ZD, MC, športnih društvih, raznih spletnih kavarnah, plakati po WC-jih v lokalih, ipd., na netu naj bo odštekana stran (»ponavadi so oblikovane tako, da niso zanimive za nas«), mamljive reklamne oddaje,*
- *»mlade na terenu (mladi – mladim; vrstniške skupine po terenu)«,*
- *»več informiranja tistih ustanov, kjer so mladi, starše bi naj obvestile šolske svet. delavke; ko se vpisujejo v šolo, bi morali deliti zloženke o ISM-ju*
- *»predstaviti ISM in nato narediti brezplačno žurko«,*
- ISM svetovalke se naj gibljejo blizu šol,
- stojnice na koncertih, raznih »info« tržnicah, sejnih.

PRILOGA C: STRATEGIJE DELOVANJA

Kot del spremljave dejavnosti so svetovalke beležile strategije delovanja in njihov učinek, svetovalki iz Maribora in Kopra sta jih zbrali in ponazorili s spodnji preglednici.

KAJ DELUJE 1	KJE DELUJE	POZITIVEN UČINEK	NEGATIVEN UČINEK	OPOMBE
UPOŠTEVANJE ŽELJA IN POBUD	MLADOSTNIK, INSTITUCJE	MOŽNOST IZBIRE IN SODELOVANJE.	IZBERE SAM, ALI PRIDE ALI NE. PRAVICO IMA SE NE OGLASITI. PRIPRAVLJENOST SVETOVALCA NA NEREALIZIRANOST SVETOVANJA (neizkoriščen čas, ponovno aktiviranje za drugega ml.)	»Dobiva se ob uri, ki ti ustreza, kjer ti ustreza, delava s hitrostjo, ki ti ustreza.« »Kdaj predlagaš, da se dobiva?« »Kaj predlagaš, da narediva?« »O čem bi se želel pogovarjati?« »Greva še naprej, je dovolj za danes?«
MREŽA MLADOSTNIKOV	PRENOS INFORMACIJ	VEČJE ŠTEVILO MLADIH DOBI INFORMACIJE O POMOČI. NAJBOLJŠA REKLAMA ZA NAS SO NJIHOVI VRSTNIKI.	CE Z NAŠO STORITVIJO NISO ZADOVOLJNI.	»Morda imaš prijatelja, vrstnika, ki je izstopil iz šole, ne počne nič. Lahko mu poveš za ISM. Ga pripelješ mimo.« »Je v tvojem razredu še kdo, ki je že izstopil ali pa je tik pred tem, da izstopi?«
VPRAŠALNIKI VPRAŠAJMO MLADE, KAJ POTRBUJEJO, KAJ JIM JE BLIZU.	PUM, NAŠI UPORABNIKI – ISMJEVCI	MLADI LAHKO POVEDO, KAJ ŽELIJO.	NI FOKUSIRANO, PODATKI SE LAHKO IZGUBIJO.	»Predlagajte, kako bi bilo najbolje, da pristopimo do vas. « »Kaj potrebujete?« »Kakšen pristop si želite?« »Kaj je tisto, kar vas prepriča?«
IZHAJAMO IZ UPORABNIKA.	V PRIPRAVI INDIVIDUALNEGA	DOBIMO TOČEN ODGOVOR.	NEREALNA PRIČAKOVANJA	»Kaj si želel s tem povedati?« »Kaj zate

VPRAŠAJMO UPORABNIKA, NE DELAJMO LASTNIH ZAKLJUČKOV, INTERPRETACIJ	NAČRTA IN OSTALIH OBRAVNAVAH	SPOZNAME UPORABNIKA, NJEGOVE ŽELJE, RAZMIŠLJANJA.	UPORABNIKA (ZAKONSKE OVIRE IPD....)	pomeni brezveze? »Kaj tebi pomeni ...?« »Kaj to pomeni?2 »Kako si si to zamislil?« »Če se te prav razumela, si želiš....«
PRIDOBITI DOVOLJENJE UPORABNIKA	V PRIPRAVI INDIVIDUALNEGA NAČRTA IN OSTALIH OBRAVNAVAH	VE, DA JE TO »NJENO, NJEGOVO«. OBČUTEK VARNOSTI.	PREKOKRAČITEV »POOBLASTIL«, KI NAM JIH DA UPORABNIK	»Ali dovoliš, da zapisujem?« »Ali bi se želel o tem pogovarjati?« »Če želiš, bom zate pridobila te informacije«
PRIDOBITI INTERES UPORABNIKA	V PRIPRAVI INDIV. NAČRTA IN OSTALIH OBRAVNAVAH	USPEŠEN NAČRT.IN SODELOVANJE		»Morda lahko pridobiš....
NI »ODPIRANJA« SAMO RAZGOVOR NE USMERJAMO, POSLUŠAMO IN SLIŠIMO, PODPREMO GA V RAZMIŠLJANJU NA GLAS.	PRIPRAVA INDIV.NAČRTA	BOLJŠE SODELOVANJE, MLADOSTNIK SE »ODPRE«.		
PRENOS MOČI IN VPLIVA (PODELJEVANJE MANDATOV)	V PRIPRAVI INDIV.NAČRTA IN V CELOTNI OBRAVNAVI MLADOSTNIKA	KREPITEV SAMOZAVESTI, PODPORA OSEBNIM ODLOČITVAM. SLEDIMO UPORABNIKU. NAŠA ODGOVORNOST SE KONČA NA MEJI DOGOVORJENE STORITVE-TO POMAGA K NIŽJI ST.IZGOREVANJA.	PREKORAČITEV MEJE DOGOVORJENE STORITVELAHKO PRIVEDE DO IZGOREVANJA SVET.	»Ponujam ti informacije, da boš ti svoje življenje peljal naprej.« »Želiš iti sam, greva skupaj, grem jaz s tvojim pooblastilom?«.
VERJAMEMO VANJ. NE OBSTAJAJO NEREALNA PRIČAKOVANJA IN NERALNI CILJ.	CELOTNA OBRAVNAVA MLADOSTNIKA	KREPITEV SAMOZAVESTI IN MOŽNOSTI ODLOČANJA	ČE NI »PRAVILNO PODPRT« OBSTAJA MOŽNOST ŠE ENE NEGATIVNE IZKUŠNJE	
PRIDOBITI ZAUPANJE UPORABNIKA	NIČ NE NASTAJA MIMO UPORABNIKA, VSE VPRIČO NJEGA IN SKUPAJ Z NJIM.	UPORABNIK SE ODPRE. SE VRAČA.	PRIČAKUJE SE, DA PODELIMO TUDI DEL SEBE. POVEMO STVARI O NAS	»Dogovoriva se o zaupnosti. Kdo bo to bral, videl...«

			SAMIH, IZKUŠNJE.	
NE VRTAMO V BOLEČE STVARI. SKOZI PREVERJAMO, ALI ŽELI O NEČEM GOVORITI ALI NE.	CELOTNA OBRAVNAVA	PRIDOBLENJO ZAUPANJE		»Ti je težko o tem govoriti. OK, ne bova, če ne želiš...«
UKVARJAMO SE S PRIHODNOSTJO, NE S PRETEKLOSTJO.	INDIV.NAČRT IN OSTALE OBRAVNAVE	UPORABNIK NAREDI NAČRT SPREMEMB, KI JIH ŽELI NAREDIRI V SVOJEM ŽIVLJENJU. PODPRETMO GA TAM, KJER IMA ŽELJO, MOTIV NEKAJ SPREMENITI.		»Kaj pa danes..?« »Kako pa je danes?«

STRATEGIJE DELOVANJA 2

KAJ DELUJE 2	KJE DELUJE	POZITIVEN UČINEK	NEGATIVEN UČINEK	OPOMBE
TELEFONSKI RAZGOVOR	PRI VABILU NA PRVI RAZGOVOR	VZPOSTAVLJEN PRVI »DIREKTNI« KONTAKT, BOLJ OSEBEN KOT VABILO	VČASIH SE PREJ ODZOVEJO, ČE JE VABILO URADNO.	
ODKRITI POGOVORI	KOMUNIKACIJA IN OBRAVNAVA MLADOSTNIKA	DAJE OBČUTEK VARNOSTI. VSE DELAMO VPRIČO NJEGA, POVEMO MU, KAJ LAHKO IN KAJ NE.		»Oprosti, jaz tega ne vem. Se bom pozanimala.«
SKUPNO ISKANJE REŠITEV	CELOSTNA OBRAVNAVA MLADOSTNIKA	OBČUTEK VARNOSTI, MOČ ODLOČANJA O SEBI		»Kako misliš, da bi ti...?« »Kaj misliš, da bi bilo dobro?« »Kje misliš, da ti lahko jaz pomagam?«
ČASOVNA	DELO Z MLADIMI,	ČASOVNA	PREKRATKI ALI	

OPREDELITEV TRAJANJA RAZGOVORA	STIKI Z INSTITUCIJAMI IN STROKOVNIMI DELAVCI	ORIENTACIJA DAJE MOŽNOST SOODLOČANJA IN VPLIVANJA NA POTEK RAZGOVORA	PREDOLGI RAZGOVORI VZBUJAJO OBČUTKE NEUGODJA IN NEUPOŠTEVANJA POSAMEZNIKA	
DRŽIMO SE SKLENJENIH DOGOVOROV	MLADOSTNIK, INSTITUCIJE	OBČUTEK VARNOSTI, SPOŠTOVANJE. DOBRO JE, ČE JE DOGOVORJENO TUDI NEKJE ZAPISANO.		»Do tega in tega bom jaz:..., ti pa boš....«
PONUJIM POMOČ – TUDI ZAGOVORNIŠTVO	MLADOSTNIK, INSTITUCIJE	NUDENJE POMOČI – NISEM SAM, NEKDO MI LAHKO POMAGA	SVETOVALKA/EC PREVZAME ZADEVE V »SVOJE ROKE«,	
POZNAVANJE ZAKONODAJE, INSTITUCIJ, URADNIH UR, LOKACIJ, IMENA USTREZNIH, ODGOVORNIH OSEB, PROGRAMOV; DEJAVNOSTI, AKTIVNOSTI, POMOČI, NAMENJENIH MLADOSTNIKOM TELEFONSKIH ŠTEVILK	MLADOSTNIK, INSTITUCIJE	DOBIM INFORMACIJE, KI SO POMEMBNE. DOBRO JE BITI VEŠČ V PRAVNIH ZADEVAH. ZAKON JE OZADJE, CILJ JE PODPRETI UPORABNIKA.	»BITI NA PREŽI« V LOKALNEM OKOLJU-lahko izčrpuje svetovalca	
KOORDINACIJA	KONFLIKT MED STROKOVNIMI DELAVCI	BOLJŠA OBRAVNAVA, INDIVIDUALEN PRISTOP		
SPREMLJANJE	ŠE VSAJ 2 MESECA PO IZHODU			»Kako ti gre?« »Lahko še kaj narediva?«

PRILOGA D: MESTO/PODEŽELJE

Pri izvedbi dejavnosti Mladi na vzporedni poti nas je zanimalo tudi, kakšne razlike so svetovalke opazale pri svetovanju mladim, ki so doma na podeželju in tistimi, ki živijo v mestu. Vse svetovalke so beležile svoja opazanja, svetovalka iz Kranja, pa jih je na koncu povzela v tekstu, ki sledi.

MESTNO OKOLJE

Dostopnost do možnosti, ki jih mladim ponuja mestno okolje in možnostimi, ki jih imajo na podeželju, je zelo različna. Mestno nudi večjo izbiro in dostopnost do srednjih šol, tako poklicnih šol, strokovnih oziroma tehniških kot tudi gimnazij in nižjih poklicnih šol. Mladi lažje uresničijo svoje poklicne želje. Mestno življenje ponuja več alternativ in možnosti za preživljanje prostega časa in reševanje stisk in problemov, podporo mladinskih iniciativ in nudi vsaj blag vtis kolektivne moči (mladinski centri, študentski servisi, mladinski klubi, društva, organizacije, NVO, strokovnjaki, ki nudijo pomoč....). Veliko več izbire je za študente, za mlade do 18. leta je ponudb manj pestra.

Dostopnost šolskih svetovalcev je odvisna od njihove pripravljenosti za sodelovanje in podpore družine mladostnika.

KOPER

Tisti, ki živijo v mestu, imajo veliko več možnosti, da so samostojni in da si poiščejo alternative. Tudi šolanje ob delu lahko predstavlja problem, saj je v popoldanskem in večernem času.

KRANJ

Mesto Kranj se bolj nagiba k mestnemu okolju, vendar pa se v enaki meri srečujem tudi z mladostniki in starši iz podeželjskih krajev. Večje dostopnosti šolskih in izobraževalnih programov v Kranju v primerjavi z ostalim skorajda ni. Razpršenost šolskih centrov in

Ljudskih univerz je enakomerno razporejena po gorenjski regiji (Jesenice, Radovljica, Škofja loka, razen v Trziču, kjer ni srednješolskega centra). Glede na bližino Kranja in njegove neposredne okolice, osrednji slovenski regiji se veliko mladostnikov izobražuje in usposablja v Ljubljani, kjer je večja izbira in dostopnost šol.

Za preživljanje prostega časa mladih do 18. leta je stvar skrbi staršev (vključevanje v krožke, športna društva...), ki dejavnost lahko financirajo ali ne. V središčih gorenjske regije je izbira alternativnih oblik preživljanja prostega časa in izobraževanja večja, kot v krajih odmaknjenih od teh središč.

VELENJE

Če primerjamo Zg. Savinjsko dolino z Velenjem ter Šoštanjem potem lahko rečem, da v teh dveh mestih obstaja vsekakor večji spekter institucionalnih oblik pomoči oz. institucij, ki ponujajo različne (alternativne) oblike preživljanja prostega časa (npr. MC, Multimedijški center, ŠD, Dnevni centri, plesne šole, Glasbena šola, ipd.)...

Za mlade iz Velenja je vsekakor prednost ta, da se šole, tako osnovne kot srednje, nahajajo v bližini kraja bivanja... Pravzaprav so tudi ostale institucije »na kupu«, kar vsekakor omogoča hitrejši in lažji dostop (brez dodatnih stroškov za prevoz)... in z večjo možnostjo izbora alternativ oz. »druge priložnosti« (poglejmo primer: dijak je prejemnik Republiške štipendije in je vpisan recimo na Poklicno in tehnično strojno šoli v Velenju, a mu ne uspe in se v naslednjem šolskem letu vpiše recimo na Poklicno in tehnično šolo za storitvene dejavnosti (prav tako v Velenju). Sicer ne prejema štipendije, a dodatnih stroškov družina s prevozom vsekakor nima, medtem ko je pri dijaku recimo z Nazarje povsem drugače – glej spodaj)

Mladi iz Velenja oz. Šoštanja so tudi bolj informirani o dogajanju v lokalnem okolju (koncerti, poznavanje institucij, svojih pravic, tudi dolžnosti, ipd.), kot mladi s podeželja. Na drugi strani sta mesti lahko tisti, ki vzpodbujata zelo različne odzive na reševanje problemov. Na eni strani lahko celo vspodbujajo bolj agresivno odzivanje (verbalno nasilje, celo fizično, ki je lahko posledica medsebojna obračunavanja različnih skupin), na drugi strani pa je lahko povsem pasivno reagiranje (socialna izolacija, zatekanje v »virtualne svetove«, ipd.)...

RAVNE NA KOROŠKEM

V urbanem okolju je morda prednost v tem, da obstajajo mladinski centri, študentski servisi, ki večino posameznih mladih poznajo osebno in je možen lažji dostop do njih. Tudi urbano okolje je pri nas vendarle sorazmerno majhno, tako da se ljudje med seboj dobro poznajo. Zato je dostop do mladostnikov najboljši preko njihovih vrstnikov v parkih, gostilnah in pred šolami, predvsem srednjimi šolami.

V urbanem okolju se mladi radi združujejo v gostilnah, na točkah, kjer je možno poslušati glasno muziko in dobiti poceni alkoholno pijačo. Kjer to ni možnost, se v urbanem okolju večinoma zbirajo v lokalnih parkih, ponavadi zvečer, pred tem pa se ustavijo po alkoholno pijačo v trgovini, ki je odprta do 21. ure zvečer in ima poceni pijačo. V urbanem okolju je dobro poskrbljeno tudi za zabave v mladinskem kulturnem centru, kjer dobijo mladi možnost sodelovanja, plesa, druženja.

Zanimivo je, da večina mladine v urbanem okolju želi razumevanje od starejših ljudi, občine. Najpogostejše vrednote so predvsem svoboda, zdravje, razumevanje drugih. Pravijo, da so za »napačne« vrednote krive predvsem starejše generacije, ki jim vsiljujejo materialne ideale.

MARIBOR

V lokalnem okolju je veliko srednjih šol, kar ima za posledico tudi večje število mladih, ki iz izobraževalnega sistema izstopijo. Dostopnost svetovalnih delavcev na šolah je odvisna od njihove pripravljenosti na sodelovanje.

Bolj dostopna so društva in organizacije, katerih programi so namenjeni mladim ponudili so sodelovanje, pripravljene tudi pripraviti programe, posebej za to ciljno skupino.

Kot zelo dobro in pozitivno se je izkazalo sodelovanje s Centri za socialno delo, predvsem z enotami za varstvo otrok in mladostnikov. V Mariboru je sodelovanje z njimi zelo uspešno.

Mladi se ne zbirajo na enem prostoru. Razpršeni so po celem mestu. Nekaj lokalov je znanih po tem, da se tam zbirajo mladi v času, ko bi naj bili pri pouku. Locirani so v samem centru mesta ali pa v bližini šol. Priljubljenost lokalov pa se spreminja. Enkrat je »in« tisti v bližini šole, drugič pa kakšen drug. Je pa za mlade zelo pomembno, da se pokažejo v lokalu, ki je »in«. Veliko jim pomeni mnenje prijateljev. Vpliva na njihovo izbiro obleke, lokala, pijače in nenazadnje tudi na izbiro šole. Če si iz šole izključen si nekaj časa »in«, potem pa je vseeno treba nekaj narediti. Tudi pri tem je pomembno mnenje prijateljev in ne staršev ali drugih odraslih.

LJUBLJANA

S stališča mladostnikov in njihovih izbir nudi mesto največje število šol in ljudskih univerz. Od neformalne ponudbe obstaja ogromno različno specializiranih mladinskih centrov, kjer se da dobiti poleg splošnih in usmerjenih informacij tudi svetovanje v zvezi z najrazličnejšimi področji – težave pri učenju, samopodoba, droge, problemi doma, trening asertivnosti ... seveda pa je mesto polno tudi za mlade privlačnih lokalov, trgovin, klubov, centrov zabave. Nenazadnje je v Ljubljani tudi ogromno študentskih servisov, kjer se da dobiti najrazličnejše delo.

Mladostniki, ki se udeležujejo svetovanja ISM, izkoriščajo predvsem široko ponudbo šol. Tako je za neuspešnost na določeni šoli bolj ali manj lahko najti soroden program na kakšni drugi šoli ali ljudski univerzi. Svetovalne delavke pravijo, da so nekateri mladi iz poklicnih šol kar »na kroženju« (pogosto menjajo šolo ali program na isti šoli). Vsi osipniki so tudi dobro informirani, kako se da izkoristiti status dijaka za delo preko študentske napotnice. Zaradi široke ponudbe tudi zelo dobro plačanih del jih slednje okupira tudi za dobri dve leti, tako da nekateri že kar pozabijo, da je ta pravica časovno omejena in ne bo rešila njihove primarne težave – nedokončane izobrazbe. Zapadejo v iluzijo finančne samostojnosti in zato je pristanek zanje včasih precej trd.

Mesto nudi sicer več izbire kot druga slovenska mesta, vendar menim, da način, kako se mladi orientirajo do ponujenega, ni bistveno drugačen kot drugod. Kot ekonomsko šibka

skupina, izključena iz šolskega okolja, so prisiljeni najti poti, kako »preživeti«. Široka ponudba še ne pomeni lažjega reševanja problemov, zato se z njimi spopadajo vsak na svoj način – eni z izolacijo, drugi s pridružitvijo sebi podobnim (PUM, interesne skupine), tretji z delom.

PODEŽELJSKO OKOLJE

Predstavlja neenake možnosti šolanja in izobraževanja mladim, ki so jim na razpolago v nekem okolju. Nekaterih programov sploh ni in bi se za uresničitev posameznih želja morali voziti iz svojega lokalnega okolja, kar predstavlja dodaten strošek staršem za vozovnice. Investicija v izobrazbo in osebnost mladostnikov (tečaji, športne vadbe....) predstavlja vedno večji in glavni strošek družin.

Slabe in drage avtobusne povezave predstavljajo dodatno oviro za enako vključenost mladih v šolanje in izobraževanje. Nefleksibilen in tog vozni red predstavlja za posameznike dolgo čakanje za vrnitev domov in s tem izgubo časa za prosti čas.

Manjše okolje za osipnike predstavlja stigma, neformalno družbeno kontrolo. V praksi se pogosto srečujemo, z mladostniki, ki kljub neobiskovanju pouka uradno hodijo v šolo. Vsak dan odhajajo od doma ob isti uri in se vračajo domov, kot bi obiskovali pouk, da sosedje ne bi opazili.

Na podeželju je manj spodbud z ukrepi in spodbude domačega okolja, ki glede na lastno strukturo pomeni perpetuiranje (nadaljevanje) stanja težjega dostopa do izobrazbe.

»51% moških gospodarjev kmetij in 79% žensk ima le osnovno šolo ali manj, medtem ko ima višjo in visoko izobrazbo le 3,6% moških in 2,2% žensk. V celotnem prebivalstvu ima osnovno šolo ali manj 26,8% moških in 39,0% žensk, višjo in visoko izobrazbo pa 11,9% moških in 12,2% žensk.«

KOPER

Mladi po vaseh so bolj povezani z vaško skupnostjo (primer fanta-osipnika, ki je aktiven v vaškem gasilskem društvu, ker se tam dobivajo vsi in ker tako kar mora biti), poleg tega

morajo tudi pomagati pri delu na njivah.

Problem, ki se pojavlja pri mladih iz obrobnih krajev so tudi slabe avtobusne povezave. Brez motorja ali avta zelo težko najdeš kakšno službo - zlasti v popoldanskem času (primer dekleta, ki želi do konca izkoristiti status in se vozi na delo skupaj z mamo urnik od 4 do 9-ih, želela bi najti še eno delo pa ga zaradi prevoza ne more, avtobus takrat namreč ne vozi). Tej, ki živijo v mestu, imajo veliko več možnosti, da so samostojni in da si poiščejo alternative. Tudi šolanje ob delu lahko predstavlja problem, saj je v popoldanskem in večernem času.

Problem vidim tudi v neenakih možnosti šolanja oziroma izobraževanja v Sloveniji. Če pogledamo samo srednješolske programe, ki so na razpolago mladim na Obali (o poklicih oz izobrazbi, kot so vrtnar, cvetličar, mesar, slaščičar, kmetijski tehnik, vzgojitelj predšolskih otrok, zidar, gradbeni tehnik, grafični tehnik, kozmetični tehnik, medijski tehnik, elektrotehnik računalništva, tehnik oblikovanja,.. lahko naši mladi le sanjajo; če se po osnovni šoli odpravijo v Ljubljano (težko, da jim uspe prepričati v to starše), pa so velikokrat res neuspešni. Sklep: mladi velikokrat ne morejo uresničiti svojih poklicnih interesov, sposobnosti in želja, ker jim okolje (šolsko) tega ne omogoča.

Poleg tega primanjkuje programov nižjega poklicnega izobraževanja za tiste, ki jim je program srednjega poklicnega izobraževanja pretežak. Za leto 2006/2007 je v Obalno-kraški regiji razpisan samo en program OBDELOVALEC KOVIN. Dekle, ki je že ponavljalo program administrator in je šolanje opustilo, tako pravzaprav nima nobene možnosti, da bi se vpisala na karkoli lažjega. O pomočniku kuharja ali bolničarki bi morda še lahko razmišljala, obdelovalka kovin pa res ne bi bila.

Sklep: dekleta s slabšim predznanjem in sposobnostmi na Obali pravzaprav nimajo nikakršnih možnosti za pridobitev poklica.

KRANJ

Za mladostnike izven Kranja in njegove okolice predstavlja neenako možnost vključevanja v šolanje zaradi vožnje in s tem povezane izgube časa (čakanje na avtobus, vlak, vožnja) in visok strošek (vozovnica, malica) za starše. Mladi iz obrobja imajo slabše

avtobusne povezave, avtobus vozi 3x na dan (Jezerško, Žiri, Rateče, Bohinj z okolico...). Možnosti izbire so nizke, ponekod izbire preprosto ni. Mladostnika/mladostnico starši pogosto vključijo v šolo, ki je najbližja kraju bivanja.

Mlada dekleta pogrešajo večjo izbiro programov nižjega poklicnega izobraževanja, katerim sta v gorenjski regiji trenutno dostopna programa: Pomočnica gospodinje-oskrbnica in Pomočnik v živilstvu.

V okolici Škofje loke poznam primer mladostnika z izkušnjo osipa. Pomaga staršem na manjši kmetiji in žagi. Spodbude staršev za nadaljevanje šolanja, usposabljanja ali zaposlitve nima, ima pa željo obiskovati gostinsko šolo v Ljubljani, kar za starše predstavlja veliko finančno breme. Njegova pomoč jima je dobrodošla. Hkrati se veselita, da imata sina, ki bo prevzel njuno malo kmetijo. Sin pa v obupu ostaja na kmetiji sam, brez sovrstnikov s sanjami o boljšem življenju v mestu, kot pravi sam.

Ker živijo v odmaknjeni gorski vasi, kjer so slabe avtobusne povezave, nima pa opravljenega vozniškega izpita, zato ostaja doma, vezan na svoja starša.

VELENJE

Pri mladih s podeželja sem opazila, da tako njim kot staršem izobrazba ne predstavlja vrednote oz. ji pripisujejo nizko pomembnost, tako da je vsekakor podpora staršev odsotna oz. medla. Večina mladih je doma na kmetijah, kjer je skoraj vedno prisotno delo, tako da je staršem pomoč dobrodošla.

Velikokrat so moteč dejavnik tudi slabe (in drage) avtobusne povezave (transport) do srednješolskih središč Celje oz. Velenje. Drag avtobusni prevoz je še dodatno demotivirajoč za družino z nižjimi osebnimi dohodki oz. dohodki, ki presegajo mejo cenzusa »za nekaj tolarjev« in tako mladi ostanejo brez štipendije. Nefleksibilen vozni red pa je lahko še dodaten izgovor za neudeležbo pouka, prakse, predvsem takrat, ko je potrebno na avtobus prej, potem pa je potrebno na začetek pouka čakati tudi dlje časa... Tako se najde izgovor za »špricanje« morda en dan, nato dva, potem se že en teden spremeni v dva.

RAVNE NA KOROŠKEM

V ruralnem okolju si morda svetovalci preveč zatiskajo oči pred težavami, češ, »tu nas je tako malo, da do osipa ne prihaja«.

V ruralnem okolju je vidno prisotna apatičnost, pasivnost mladih, ki ponavadi iščejo družbo in družabne dogodke, ki jih je iz leta v leto manj. Ponavadi se zberejo skupaj na zabavah, ki jih sami priredijo in tudi najcenejše so, pravijo. Mladostniki si želijo predvsem zdravega, polnega in vznemirljivega življenja. Včasih imajo občutek, da niso enakovredni mladostnikom v urbanem okolju in da se morajo pri vseh situacijah dokazovati.

MARIBOR

Za mladostnike izven Maribora predstavlja veliko težavo mobilnost – slabe avtobusne povezave. Posledično to pomeni, da je veliko »praznega« časa, ko čakajo na pouk ali avtobus. Čakanje praviloma »poteka« po lokalih kar velikokrat pomeni tudi odsotnost od pouka. Maribor z okolico je obsežno področje. Zaradi narave dela in finančnih sredstev ISM svetovanje poteka bolj v samem mestu in ožji okolici.

LJUBLJANA

S pravim ruralnim okoljem pri svojem delu nimam opravka. Okoliški kraj, od koder so največkrat mladi, je Kamnik. Specifičnost Kamnika se v primerjavi z Ljubljano kaže v tem, da so mladi od tam vsekakor bolj obremenjeni z majhnostjo kraja, ki s sabo prinaša naslednje probleme: skromna izbira šol in velika možnost, da boš profesorja, s katerim si imel konflikt, dobil tudi na ponujenem programu izobraževanja odraslih. Nato večji socialni nadzor, kar pomeni, da te kdo od znancev zlahka vidi, če nisi v šoli, na cesti pa srečujejo tudi »neljube profesorske obraze«. Ker je šol malo, se včasih odločijo tudi za izbiro šole, npr. gimnazije, »ker je pred vrati« (blizu, ni se treba voziti). Takšen argument je botroval vsaj dvema primeroma osipa, katera obravnavam. Mladi iz Kamnika so svoje

lokalno okolje vsekakor bolj problematizirali kot vrstniki iz Ljubljane, splošna oznaka pa bi bila majhnost, utesnjenost, premalo izbire (slednje se kaže tudi pri izbiri dela na študentskem sevisu). Ljubljana se zato mladostnikom zdi izhod in rešitev njihovih težav.